Darko je Juka rođen 30. studenoga 1981. godine. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom Mostaru, gdje je ljeta Gospodnjega 2005. i diplomirao novinarstvo na Sveučilištu u Mostaru.

Novinarom je hrvatske dnevne tiskovine Večernjega lista. Kao novinar i voditelj djelovao je na Hrvatskoj radiopostaji Mostar, a tekstove, komentare, reportaže i razgovore objavljivao je u dnevnom tisku: Slobodnoj Dalmaciji i Dnevnom listu te različnim mrežnim stranicama, listovima i časopisima: Hrvatskom slovu, glasilu studenata Sveučilišta u Mostaru *Opomena*, glasilu hercegovačkih studenata Sveučilišta u Zagrebu *Moj kamen*, franjevačkom časopisu *Framost molitvenih zajednica*, hrvatskom tjedniku iz Sydneya/Australija *Spremnost*, glasilu sindikata prosvjete hrvatskoga naroda u FBiH *Zvono*.

Zbog smjelih javnih istupa i pisanja o pojedinim hrvatskim političarima i stanju u kojem se nalazi hrvatski narod, otkazana mu je suradnja na Hrvatskoj radiopostaji Mostar i u Slobodnoj Dalmaciji, a našao se i na udaru sudskih procesa.

Utemeljiteljem je i članom Hrvatskoga intelektualnog zbora BiH te radnim članom Matice hrvatske i članom Međunarodnoga instituta za književnost *Erato* iz Zagreba. Propituje vlastite sklonosti pišući poeziju, putopise, pripovijesti, kratke priče i zabilješke mitova, legendi i predaja iz rodnoga kraja te prosudbe o zbirkama pjesmotvora i drugim publikacijama.

Nakon uspješna objavljivanja dvaju zbirki pjesmotvora *Sjetni tragovi* (2003.) i *Usud tišine* (2005.) odlučio se izvrsno obranjen diplomski uradak uobličiti u *Priručnik za novinske novinare*.

darko_juka@net.hr

Darko Juka PRIRUČNIK ZA NOVINSKE NOVINARE

Darko Juka

PRIRUČNIK ZA NOVINSKE NOVINARE

Od prvoga podatka do povratne informacije učinka

Darko Juka

PRIRUČNIK ZA NOVINSKE NOVINARE

Od prvoga podatka do povratne informacije učinka

Nakladnik
Matica hrvatska, ogranak Čitluk

Za nakladnika
Andrija Stojić

Uređenje, naslovnica, lektura i korektura
Darko Juka

Pogovor
Edita Pantelić

Fotografija autora
Stojan Lasić

Računalna oprema i tisak
Franjevačka tiskara Fram-Ziral, Mostar

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna knjižnica HNŽ Mostar

UDK 070.422(035)
070.422:316.776](035)

JUKA, Darko

Priručnik za novinske novinare : od prvoga podatka do povratne informacije učinka / Darko Juka ; [pogovor Edita Pantelić]. - Mostar; Čitluk : Matica hrvatska, 2007 (Mostar : Fram-Ziral). - 107 str. ilustr. ; 21 cm

Pogovor: str. 102. - Literatura: str. 103

Darko Juka

PRIRUČNIK ZA NOVINSKE NOVINARE

Od prvoga podatka do povratne informacije učinka

Mostar / Čitluk, ljeta Gospodnjega 2007.

UMJESTO PREDGOVORA

Cijenjeni čitatelju,

Priručnik za novinske novinare – Od prvoga podatka do povratne informacije učinka izvorno je mojim diplomskim uratkom, obranjenim 27. listopada, ljeta Gospodnjega 2005., na Odjelu novinarstva Pedagoškoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, u kojem sam obradio temu nazivlja *Način, tijek, uvjeti i okolnosti novinarova djelovanja u dnevnoj tiskovini*, u podnaslovu *Od prvoga podatka do povratne informacije*. Nakon preporuke mentora, dr. sc. Zorana Tomića, uza određene preinake i dopune, načinjene prema vlastitoj odluci, odlučio sam ga objaviti i ponuditi kako novinarskoj, tako i široj javnosti kojoj je uistinu potrebno demistificirati novinarski poziv.

Ugušen u moru sluganstva, p(r)odanih novinara (uglavljenih u glasnogovorničkim uredima političkih organizacija i u tiskovinama skrivenih iza pseudonima), izdaje i obezvrjeđenja struke, nemogućnosti javnoga iznošenja osobnih i pučkih uvjerenja, ograničenja slobode iznošenja mišljenja, slobode govorenja (koju redovito prate montirani sudski procesi te pokušaji ekonomskoga i moralnoga uništenja nepodobna pojedinca svakojakim etiketiranjima, neopravdanim osporavanjem profesionalne kvalitete i uskraćivanjem mogućnosti zaposlenja), predao sam se pisanju stručnih novinarskih te književnih publikacija u kojima predočavam javnosti podatke i promišljanja koje sam spriječen objaviti u danas postojećim medijima u Hrvatskoj, Hercegovini i Bosni. Upravo je ova knjiga moje osobno viđenje novinarske struke u položaju u kojem bi ona trebala biti te položaju u kojem ona jeste kod u Hrvata i u svijetu.

Za nastanak *Priručnika* presudno je bilo moje osobno, skoro sedmogodišnje, novinarsko iskustvo, *ispečeno* na medijima: *Hrvatski radio Radiopostaja Mostar*, *Dnevni list*, *Slobodna Dalmacija* i *Večernji list*, a uvelike mi je pripomogla vjerodostojna stručna literatura, premda sam se u pojedinim poglavljima mimoišao s mišljenjima starijih kolega, autora, prvih kod nas, stručnih publikacija o novinarstvu. Neka bude hvalom novinarima kojima su objektivnost, nepristranost, etič-

nost, poštenje, vjernost pozivu i odgovornost prema čitateljima/slušateljima/gledateljima ispred osobnih, političkih, stranačkih, sluganskih i interesa različnih moćnika.

Ovo djelo posvećujem doajenu hercegbosanskoga novinarstva, učitelju, kolegi i dragom prijatelju Ivanu Ćubeli, dugogodišnjem novinaru Hrvatskoga radija Radiopostaje Mostar, Večernjega lista i Športskih novosti, bez kojega uistinu ne bih postao ono što danas jesam u svijetu novinarstva i koji me je naučio svemu što o našoj časnoj struci znam.

Autor

1. UVOD

Novinarstvo ubrajamo među najstarije ljudske djelatnosti koje za cilj imaju oblikovati javno mnijenje odnosno održavati protok društveno bitnih informacija u određenoj društvenoj zajednici koja rabi istovjetan jezik. Tako zadovoljava primarnu ljudsku potrebu za spoznajom i informiranjem što u najširem smislu označava cjelokupno ljudsko snalaženje u svijetu glede što uspješnijega djelovanja i opstanka.

Razvitak suvremenih medija omogućio je globalnu povezanost svijeta i brži protok informacija čak i na velikim zemljopisnim udaljenostima te je život bez novinarstva u suvremenom svijetu povezivanja, čiji uspjeh uvjetuje razvijena komunikacija, praktično nezamisliv. Upravo o bitnosti prijenosa znanja i informiranosti puka svjedoče i drevni Konfucijevi stihovi:

Kada se znanje proširi,
ono donosi iskrenost!
Kada su odnosi iskreni,
način razmišljanja je konkretan!
Kada se razmišlja konkretno,
ljudi su na putu vlastitog kultiviranja!
Kada su ljudi kultivirani,
njihovi su odnosi harmonični!
Kada su odnosi među ljudima harmonični,
zemljom se dobro upravlja!
Kada se zemljom dobro upravlja,
nastaje mir među ljudima i zemljama![1]

Novinarstvo ima tisućljetnu povijest i dosad je ostvarilo tri informacijsko-komunikacijske (r)evolucije: pismoslovnu, tiskoslovnu i elektroničku. U tomu bogatu razvitku ostvarilo je i velik broj oblika izražavanja. Ciljem je ovoga uratka uvesti čitatelja u strukturu i funk-

[1] SAPUNAR, Marko, *Teorijski aspekti novinarstva*, ITG, Zagreb, 2001., str. 28.

ciju novinarstva, kao i posebnosti novinarskoga poziva u suvremenom pluralističkom društvu kroza detaljnu raščlambu novinarove poduzetnosti i pojašnjenje načina njegova djelovanja u dnevnoj tiskovini tijekom *života* jedne priče od prvotne do povratne informacije.

Pokušao sam ukazati i na ovisnosti novinskoga novinara o stupnju razvitka društva u cjelini te znanju, tehnologiji i mogućnostima kojima raspolaže odnosno, u slučaju potonjega, kojima ga njegova novinska kuća opskrbljuje.

Vrijedno je u uvodnom dijelu dometnuti kako se u drevnom vremenu razvitka pisma i sve većem zapostavljanju prijenosa podataka, priča i predaja usmenim i slikovnim putom, između ostalih kritičara, i veliki Platon protivio njegovoj uporabi, držeći kako vodi zanemarivanju pamćenja i njegova vježbanja. No, pismo, pisanje, pisana novinarska zasvjedočenja događaja, napretka, nazatka, pogrješaka ili plemenitosti pojedinaca, skupina ili, pak, cjelokupne društvene zajednice, jamči znanje, pamćenje, primjer, ali i opomenu slijedećim naraštajima što, dakako, stavlja neizmjeran teret odgovornosti na leđa svakoga pojedinog novinara.

2. NOVINAR I NOVINARSTVO

2.1 Novinar

Prosvjetljenje javnosti preduvjetom je pravice i prvim korakom ostvaraja filozofski zamišljene demokracije (nisu slučajno umetnute riječi *filozofski zamišljene* jer istinska i potpuna demokracija nikada nigdje nije dosegnuta te je u tom obliku jednaka utopiji kao i socijal-komunističko *ravnopravno društvo*). Dužnost novinara jest unaprjeđivanje cilja dosezanja što veće slobode ljudi i protoka informacija neprestanim traganjem za istinom. Savjesni novinari teže služiti javnosti cjelovitošću i poštenjem te im je profesionalna cjelovitost, nepovrijeđenost i trajnost kamenom temeljcem njihovoj vjerodostojnosti. No, biti novinarom znači uvijek hoditi rubom zakona, intimnosti, ljudskih prava, dužnosti i sličnoga.

Prema Kodeksu Međunarodnoga društva profesionalnih novinara iz 1926. godine, temeljne značajke dobroga novinara su: odgovornost, sloboda izražavanja, točnost, objektivnost, pošten pristup i uzajamno povjerenje (u kontaktu s izvorima podataka).

Novinar i njegova djelatnost društveno su neobično važni, jer kao makronevrni sustav društva omogućuju brzi protok informacija, točnost informacija, zbog povećanja sposobnosti ljudskoga djelovanja u humanizaciji života[2]. Temeljnom odrednicom novinarstva jest izvještavanje javnosti o svim bitnim činjenicama iz zbilje, nužnim za spoznaju svijeta u kojem živi. Osuvremenjivanjem struke novinar je postao poticateljem, istraživačem, pedagogom, savjetnikom, slušateljem odnosno stručnjakom za reguliranje javnoga informiranja koji upućuje svojega čitatelja na dvosmjerno[3] komuniciranje putem medija.

Kroza sve epohe razvitka novinarske struke, novinare prati pridjev suvremenosti koji je, dakako, u danim okolnostima uvijek imao različna značenja, ovisno o stupnju razvitka društva te vremenu i prostoru u kojem je novinar obitavao odnosno obitava. Danas suvremeno novinarstvo podrazumijeva dobro poznavanje epohalne politike i općih svjetonazornih stajališta doba, jer *novinar uvijek piše za svoje doba, za žive sugrađane i za one političke koncepcije koje zagovara čovječanstvo*[4]. Također, nužno je za novinara poznavati zaslužne prethodnike i povijest svoje struke.

Biti suvremenim novinarom znači kreativno razvijati vlastite stvaralačke sposobnosti te učiti, raditi, stvarati, promišljati, provjeravati i opetovano provjeravati! Poglavito je bitno da upraviteljem javnoga

---

[2] SAPUNAR, Marko, *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, Naprijed, Zagreb, 2000., str. 47.

[3] Prvotno je novinarstvo značilo puko prikupljanje i objavljivanje podataka bez dubinskih analiza i završavalo je na osnovnoj jednosmjernoj komunikaciji novinar-čitatelj, što je u daljnjem razvitku struke unaprjeđeno u dvosmjernu komunikaciju

[4] SAPUNAR, Marko, *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 49.

komuniciranja bude sposoban i vješt novinar koji ima znanje i moć uspostaviti simfonijski sklad (bez nesporazumnih šumova) u ljudskom komunikacijskom kanalu.

Novinar Vladimir Pavlinić navodi deset zapovijedi novinarovih:

1. Čitatelj je bog tvoj – nemaj drugih bogova uz njega;
2. Dvorska luda govorila je istinu kralju – tvoj kralj je čitatelj;
3. Budi poduzetan – novosti ne trče za tobom, idi u lov za njima;
4. Budi radoznao – iza rečenoga skriveno je nedorečeno;
5. Budi potpun – piši kao da čitatelj ništa ne zna i ničeg se ne sjeća;
6. Budi zanimljiv – čitateljevu pozornost treba pobuditi i držati ju budnom;
7. Provjeri podatke – ako su pogrješke moguće, njih će i biti;
8. Budi nepristran, ali ne i bezličan – gradi objektivnost na vlastitu uvjerenju;
9. Budi jasan – nejasno rečeno nejasno je mišljeno;
10. Budi brz – nisi plaćen za naknadnu pamet[5].

2.1.1 Mišljenja o novinarima

Sedma je sila zajedničkim nazivljem prvotno samo za novinstvo, a danas za novinarstvo u cjelini. Kroza povijest su novinare hrabrili, veličali, cijenili, ali i omalovažavali, vrijeđali, gušili i progonili. Dok je Bismarck uvrjedljivo zaključio kako je novinar *čovjek koji nije uspio u svojem zvanju*, Napoleon je prvi spomenuo novine kao petu silu, nakon Francuske, Engleske, Rusije i Austrije, posebno naglasivši kako su četiri neprijateljske novine opasnije od stotinu tisuća vojnika, uza zaključak kako *ostaviti novine samima sebi znači isto što i zaspati pred opasnošću*. Kasnije je, u stupnjevanju svjetskih velesila, novinarstvo pomaknuto na današnje sedmo mjesto jer su peto i šesto zauzeli Njemačka i Italija, dok se dalekovidnica, kao pretposljednji elektronski medij, nalazi na osmom položaju. U drevnoj Engleskoj novinarstvo

[5] Usp., PAVLINIĆ, Vladimir, *Stil i jezik novinara*, Udruga za demokratsko društvo Zagreb, Zagreb, 2001., str. 34.

je nazivano četvrtim staležom, nakon plemstva, svećenstva i puka. Na koncu, znanstveno gledano, novinarstvo je trećom silom, jer nakon tvari i energije dolazi informacija.

Novinare (su) naziva(li)ju njuškalima, lešinarima, piskaralima, škrabalima, novinarčićima, kvazi-piscima, sveznajućim neznalicama, univerzalnim neznalicama, pijanicama, golaćima, zgubidanima, itd. Čak su i pojedini velikani pisane riječi, intelektualci svjetskoga glasa, primitivno podlegli neutemeljenim uopćenim omalovažavanjima novinara. Tako je Antun Branko Šimić dometnuo kako su se u povijesti novine oblikovale kao sredstvo stranaka pa i banaka. Johan Wolfgang Goethe za novinare je kazao: *Ne volim ih, oni služe vremenu*. Za Onorea de Balzaca novinari su *otrov vremena* i *trovači društvenog i osobnog*, a za Georga Orwela novine su *medij od kojeg ćemo umrijeti*. Kao upozorbu, Ed Koch je naglasio: *Nikada ne vjeruj nasmiješenu novinaru*[6].

Ipak, nakon *njuškala / lešinara* cjelokupna javnost želi pronjuškati po lešini priče, truplu intrige. Puk želi znati svašta i sve o svakomu i svačemu, ticalo ga se to izravno ili neizravno ili ga se ne ticalo uopće. Kritičari novinarstva i sami se ne gube niti zaostaju u sveopćoj prodaji informacija, ne ispadaju iz tijeka društvenih i inih gibanja. Tako ni spomenuti velikani od pera ne bi mogli napisati svoja remek djela da su bili isključeni iz svakodnevnih događanja o kojima su, dakako, čitali u novinama.

2.2 Novinarstvo

Novinarstvo sadrži niz posebnosti koje se mijenjaju kroza povijesna gibanja. Dok one zastarjele prestaju funkcionirati, jedne nastaju, a druge se zadržavaju u prijašnjem obliku. No, nerijetko je oživljavanje zamrlih odlika novinarskoga poziva, njihovo kombiniranje sa suvremenim i, putom toga, stvaranje vlastita stila i osobnosti pojedinih zrelih novinara koji, prije svega, izbjegavaju ustaljenu praksu i ukalupljene nazore.

[6] PAVLINIĆ, V., isto, str. 29.

Novinarstvo je iznimno zahtjevno zanimanje koje nije moguće obavljati tek rutinskim tehnikama. Taj poziv iziskuje više stupnjeve znanja, psihološke i društvene izobrazbe, analitičnosti, maštovitosti i snalaženja u novim okolnostima, jer je novinar u stalnom kontaktu s ljudima, a od njih nije moguće dobiti informacije ili steći nove spoznaje ukoliko se ne zna vladati kako valja.

Novinarstvo, s posebnim granama novinskoga, radijskoga i novinarstva na dalekovidnici i mreži, jest društvena teorija i praksa koja proučava prvu razinu uopćavanja neposredna ljudskog iskustva, poradi podizanja kvalitete življenja i što boljega snalaženja ljudi u svijetu, društvu i međusobnim odnosima pojedinaca. Ta profesija jest sustav upravljanja javnoga komuniciranja pučana, a ne više samo pružanja gotovih informacija, što joj je bilo praksom tijekom devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća[7].

Prosvjetna uloga novinarstva jako je bitna, ali je od posebnoga značenja u zemljama u kojima je pristup informacijama ograničen glede visoke stope nepismenosti, siromašnih prosvjetnih institucija, kontrole vlade nad medijima i slaboga protoka novina. Stoga je uloga i dužnost moralna novinara pomoći ugroženim kategorijama u društvu kako bi dobili veća znanja, a time i veću svijest koja će im izboriti veće ovlasti koje, pak, donose boljitak. Poučne novinarske priče, u tim sredinama, trebaju biti pisane jednostavnim, razumljivim jezikom i biti dostupne na oglasnim pločama u zajednici ili zdravstvenim središtima kako bi se povećao broj pučana koji će tekst pročitati (ili će im ga na tim mjestima masovnih okupljanja netko drugi iščitati).

2.3 Medij

Bitan pojam u novinarstvu jest medij koji je, zapravo, sponom između davatelja i primatelja informacija u komunikacijskom procesu. Mediji suvremenoga novinarstva su novine, radio, dalekovidnica i novi

[7] Usp., SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 375.

mediji. Stoga, budući da novinar mora, pored općega, imati i posebno medijsko znanje, nužno je dobro svladati temeljne zakonitosti medija u kojem djeluje. Konkretno, u području našega zanimanja, novinski novinari moraju dobro poznavati sve zakonitosti grafičkoga izražavanja, temeljne odrednice tiskarstva, redakture, oblika i rasporeda rubrika i stranica.

U suvremenom svijetu, gdje primatelj informacija više nije pasivnim nego aktivnim komunikatorom, poznavanje medija bitno je i za čitatelja (slušatelja / gledatelja) jer će na taj način lakše, brže i bolje shvatiti informaciju koja mu je dana na raspolaganje. *Zato je važno početnu medijsku kulturu razvijati već u osnovnoj i srednjoj školi (...)*[8]. Nadalje, medijski neuk čitatelj za pogrješke u gotovu tekstu u cijelosti će kriviti potpisana novinara, ne znajući za, ponekad, nesuvisle prilagodbe i preinake *sirove građe* od strane urednika ili, pak, nerijetko nejasna lektoriranja od strane prezauzetih lektora. Rad na tekstu pod pritiskom vremenskih rokova, ali i pod utjecajem vlastita neraspoloženja, dovodi do propusta u obliku tuđica (stranih riječi koje najčešće imaju odgovarajuće zamjenske književne riječi u hrvatskom jeziku) i ostavljanja skraćivanih rečenica *u zraku*, s viškom riječi, nesuvislim poveznicama, gramatičkim, pravopisnim i stilskim pogrješkama i nejasno raspoređenim interpunkcijskim znakovljem.

O primjerima kada grješke u tekstovima prenesu pogrješnu informaciju i izazovu val neočekivanih, ali ozbiljnih neprilika novinama i novinarima, progovorili su novinari Josip Grbelja i Marko Sapunar: *U novinarstvu se često susreću korektorske greške koje bi mogle predstavljati cijelu istraživačku oblast u glasovnoj simbolici ili pojmovnom značenju, npr. greške savez – kavez, kazalište – kakalište, iskrcala – isprcala, koje su u datom trenutku imale ozbiljnu političku težinu*[9].

Suzujući pojam medija na tisak, kao područje zanimanja ovoga uratka, treba dometnuti kako novina mora imati posebno razvijen smisao

[8] SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 47.

[9] GRBELJA, Josip / SAPUNAR, Marko, *Novinarstvo – teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 28.

za raspru, borbu sukobljenih mišljenja, pročišćenje pojmova sučeljavanjem različnih gledišta i promišljanja, kako bi pružila potporu naprednim stajalištima koje treba ustoličiti i razvijati snagom dokazima potkrijepljena uvjeravanja.

Bitna je za svaku novinu i novinara izjava Johna Waltera, utemeljitelja londonskoga Timesa: *Novine ne smiju biti ograničene niti na jednu socijalnu klasu, ni privezane za službu u jednoj stranci, nego bi se trebale obraćati svima.*

2.4 Novinar bi morao

U ovom odlomku pokušalo se nabrojati obveze koje profesionalan novinar mora ispunjavati, a veći dio nabrojanoga preuzeto je s mrežne stranice na adresi www.media-diversity.org. Stoga, novinar bi morao:

- biti pučkim zastupnikom;
- djelovati neovisno i slobodno od bilo kakove obveze i nečijega interesa osim interesa javnosti za pravovremenim informiranjem;
- tragati za istinom tijekom izvještavanja;
- pošteno i hrabro prikupljati, obrađivati i puštati u javnost informacije;
- pisati uzbudljivo, živopisno i razumljivo;
- provjeravati točnost informacija iz svih izvora, izbjegavati lakomislene pogrješke i nikako namjerno izvrtati istinu;
- predano tragati za subjektima medijskih priča kako bi dobili mogućnost odgovoriti na navode pogrješnih radnji;
- imenovati izvore informacija kad god je to dopustivo jer javnost ima pravo na punu povjerljivost izvora;
- provjeravati pobude izvora informacije prije bilo kakova obećanja o ne otkrivanju njegova imena;
- u tekstu pojasniti u potpunosti sve uvjete u svezi s bilo kakovim obećanjima danim u razmjeni za informaciju i, bezuvjetno, poštivati obećanja;

- zajamčiti da naslovi, najave, fotografije, vrpce s vizualnim i zvučnim zapisima, grafički stilovi i navodi ne zavaravaju javnost niti stave događaje izvan okolja;
- nikada ne činiti ništa na štetu sadržaja vijesti ili fotografije;
- u slučaju preinaka i poboljšanja izgleda fotografija iz tehničkih razloga, obvezno potpisati autora fotografija, ilustracija i montaži;
- izbjegavati retuširanje događaja koji su glavne vijesti, a ukoliko je to neophodno, svakako ga pojasniti;
- izbjegavati prikrivene i tajanstvene načine prikupljanja informacija osim u slučajevima kada tradicionalni, otvoreni način nije dostatan javnom interesu, što treba pojasniti;
- ne služiti se krivotvorenjem;
- ispričati priču tečno, sveobuhvatno i cjelovito, čak i kada to nije popularno;
- biti kritičan prema svojem radu i listu, suzbijajući samozadovoljstvo;
- provjeriti kulturne vrijednosti i kodekse manjina, ali izbjeći nametanje takovih vrijednosti drugima i obratno;
- izbjegavati ukalupljene nazore i predrasude o rasi, spolu, dobi, religiji, kulturi, uvjerenju, profesiji, potom nacionalnoj, zemljopisnoj, kultnoj ili političkoj pripadnosti, seksualnoj orijentaciji, invaliditetu, fizičkoj pojavi ili socijalnom statusu;
- podržati otvorenu izmjenu stajališta i promišljanja čak i onih koje drži odbojnima;
- podržati i medijski plasirati one koji su bez glasa;
- napraviti razliku između odvjetništva i medijskoga izvještavanja;
- razlikovati vijesti od reklame kao i trikove koji zamagljuju bit tih dvaju kategorija;
- biti svjestan posebne obveze osiguranja potpuna javnog interesa;
- učiniti štetu minimalnom;
- pokazati sućut prema onima koji su pogođeni u događaju kojega se pokriva;
- uložiti dodatnu osjećajnost kada se radi o djeci ili neiskusnim izvorima ili subjektima;

- biti obazriv u rabljenju ili traženju izjava i fotografija onih koji su pogođeni tragedijom ili žalošću;
- shvatiti kako prikupljanje informacija ili izvještavanje može prouzročiti štetu i nelagodu;
- znati kako žeđ za informacijom ne opravdava bahatost i taštinu;
- shvatiti kako osobe koje štite svoju privatnost imaju veća prava nadziranja informacija o sebi od državnih službenika i svih onih koji teže moći, utjecaju ili pozornosti;
- znati kako isključivo izuzetan javni interes opravdava povrjedu privatnosti;
- pokazati dobar ukus i mjeru, izbjeći senzacionalnu radoznalost;
- biti obazriv u svezi s identificiranjem maloljetnih prijestupnika, osumnjičenih ili žrtava seksualnoga nasilja;
- biti pravno upućen prije bilo kakova navođenja imena osumnjičenih u kriminalnom procesu prije no je optužnica podignuta;
- odvagnuti između poštena procesa za osumnjičenog i prava javnosti na informaciju;
- izbjeći sukob interesa, stvaran ili naslućujući;
- kloniti se poklona, usluga, narudžbenica, besplatnih putovanja i posebne pozornosti te odbaciti mogućnost rezervnih zaposlenja, političkoga uplitanja, javnih službi i dužnosti u regionalnim ili drugim institucijama, što bi kompromitiralo novinarsku vjerodostojnost.
- otkriti neizbježne sukobe;
- biti oprezan i hrabar u motrenju na one s posebnim utjecajem;
- odbaciti naklonjeno favoriziranje reklamera i odoljeti njihovim pritiscima na pokrivanje vijesti;
- podnijeti račun čitateljima i svojoj novinskoj kući;
- pozvati na dijalog s javnošću u svezi s novinarskim ponašanjem i ohrabriti javno mnijenje na kritiziranje medija;
- priznati pogrješke i ispraviti ih što je prije moguće;
- obznaniti nemoralnu praksu novinara i novinskih institucija, političara i političkih institucija, gospodarstvenika i gospodarskih institucija te svih drugih moćnika, bilo da je riječ o kulturnim, zdravstvenim, prosvjetnim, nevladinim i drugim pojedincima ili ustanovama;

- biti u skladu s visokim standardima koje očekuje od drugih;
- uvijek biti s pukom, misliti za puk i osjećati za puk jer tada se ne će ničega plašiti, bit će uvijek u pravu, uvijek jak, uvijek omiljen, uvijek slobodan i nezavisan (dakako, ukoliko državom ne vlada snažna politička represija u kojoj puk ne smije stati uza svojega *medijskog zastupnika*).

3. PODATAK

3.1 Podatak kao zametak priči

Trojak je način dolaska do teme, do početnoga podatka za priču:

1. *Spontano* – novinar nešto pročita u novinama ili dozna u razgovoru, u kavani, u prolazu, tijekom usputnoga razgovora, čuje u radijskoj ili emisiji na dalekovidnici, što ga potakne na promišljanje, izazove zanimanje i dovede ga do nove teme. Izniknula ideja ne mora biti zastarjela. Ono što je potaknulo stvaratelja na promišljanje već je prošlo, ali dosjetka može biti sasma nova, izvorna, nastala u njegovu umu. Ako je zamisao izrodila neka emisija na elektronskim medijima ili tekst u drugim tiskovinama, onda novinar istražuje i ide korak dalje kako bi svojoj redakciji priskrbio novu, autentičnu priču.
2. *Dogovor u redakciji* – određenu temu treba pokriti te ju se dodjeljuje novinaru na kolegiju. Napomene radi, najveći broj dnevnih priloga već je ujutro poznat uredniku, ponekad i nekoliko dana ranije, ali ukoliko iskrsne dnevna tema za obrađivanje urednik ju izravno dodjeljuje novinaru za kojega smatra kako ju je sposoban *obraditi* kvalitetno i u zadanom roku ili kako je posebno osposobljen za dotično područje.
3. *Sustavan rad na određenu tematskom području* – novinar ili uredništvo prate određenu temu, poznaju njezin tijek i prepoznaju vrijeme kada sazrijeva za obradu i uvrštavanje u novinu.

Novost ne mora strogo biti vezana nadnevkom. Bitna je njezina zanimljivost za javnost ili barem uži krug čitatelja koje bi mogla zaintere-

sirati. Takovu novost valja istražiti, na njoj raditi, uobličiti je u novinski uradak, bilo kojega oblika izražavanja. Za svako pisanje treba povoda, a povodom može biti otkriće, podatak sa stručne konferencije, simpozija, sjednice, tribine i sličnoga. Dakle, početni čimbenik pisanja jest ideja odnosno podatak koji je zametkom za novinarovu poduzetnost, za dobru priču. Slikovito kazano, on je *mirisom* koji nadražuje novinarov *njuh*.

Kako pronaći ideje, kako ih prepoznati, kako međusobno povezati događaje – upiti su bez kojih novinar ne bi mogao niti postojati. No, moguće ih je pronaći svugdje, novinarskim žargonom kazano, potrebno je imati uvježban nos. Upravo je stjecanje iskustva na tom polju uvjet sazrijevanju, napredovanju i osamostaljivanju novinara-početnika koji bi, kao i starije kolege, sve zamisli (obrađene ili tek planirane) trebao zabilježiti u vlastitoj pismohrani, pošto će tijekom karijere, nedvojbeno, *naletjeti* na temu koja će ga vratiti starim tekstovima, gdje su *skriveni* izvorni podatci.

Plodonosnim vrelima ideja, uza ostalo, mogu biti: događaji, otkrića, izjave za medije, priopćenja, neobvezni ili službeni razgovori, informativne priče, pripovijedanja zanimljivih osoba, različne publikacije, agencijske vijesti, izvješća / istraživanja, reagiranja čitatelja, pozivi na brzoglas, oglasi, svakodnevni život, primjećivanja, opažanja, teme iz lokala, teme s gostioničarskoga stola, s ulice, tržnice, iz trgovine, potom različne obljetnice, itd.

Širok je pojas tema koje će biti zanimljive javnosti, koje su vrijedne novinarova vremena i truda te je neizostavno spomenuti neke od njih: ubojstva, pljačke, krađe, otmice, podmićivanje javnih djelatnika, preprodaja oružja, trgovina drogom, trgovina ljudima, suvremeno roblje, krivotvorenje dokumenata i novca, nepotizam, utaja poreza, prijevare osiguranja, zapošljavanje na crno ili bez javnih natječaja, namještanje javnih natječaja, namještanje izbora, gospodarska i vojna špijunaža i kriminal, zakulisno političko spletkarenje, nemoralno ponašanje, razvijanje zabranjenih oružja, protuzakonito istraživanje novih i proučavanje učinka starih lijekova, itd.

Primaran učinak prvoga podatka na dobru priču ponajbolje oslikava slijedeći model koji pojašnjava kako je upravo podatak ishodišnom

točkom novinarove poduzetnosti, ali i vezivnim tkivom cjelokupna procesa nastanka priče i njezina života.

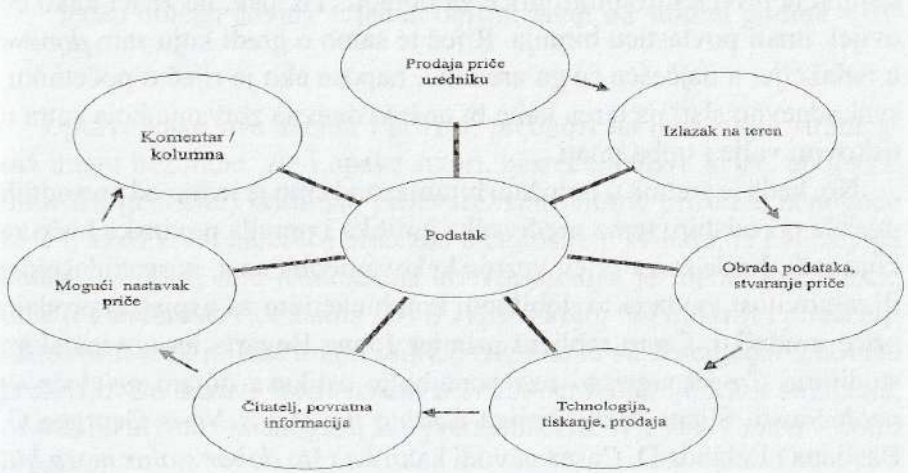

Cijedeći, oblikujući i dorađujući podatak, novinar dolazi do konačne informacije koju nudi čitatelju. Riječ *informacija* jednim je od temeljnih novinarskih pojmova, ali i ljudske komunikacije uopće. Doslovan prijevod latinskoga izraza *informatio* jest *obavijest*. Prema Filozofskom rječniku dr. fra Serafina Hrkaća raščlamba na riječi *in forma* donosi značenje *u pravilnom obliku*, a prema navodu prof. dr. sc. Marka Sapunara u knjizi *Osnove znanosti o novinarstvu* raščlamba na riječi *in formo* znači *predstaviti si* te riječ *informacija* najtočnije označava smisao sadržaja kojega zastupa.

Usporedbom na desetke pokušaja pojašnjenja pojma informacije, kao temelja ljudskoga komunikacijskog procesa, dade se zaključiti kako ona uvijek ima spoznajnu ulogu (upoznaje s nečim nekoga tko ne zna) i ulogu aktivnoga odnosa (davatelji i primatelji su pri prijenosu informacija psihički aktivni) te prijenosi novosti od višega znanja nižoj razini znanja i uvijek ima tvaran oblik jer bi, u protivnom, bila neopažajna primateljima.

3.2 Privlačnost neobičnosti

Novinar će, ovisno o tematskim područjima za koja se opredijeli ili kojima je privrženiji, birati priče za obradu. To, pak, ne znači kako će uvijek imati povlasticu biranja. Riječ je samo o građi koju sam *donese* u redakciju, a najčešće će ga urednici, napose ako je riječ o početniku, svakodnevno slati na teren kako bi *pokrio* dnevna zbivanja koja sutra u tiskovini valja i treba imati.

No, kada je sretnik u položaju biranja, onda mu je jedno od presudnih mjerila pri odabiru tema uređivačka politika i pravila novinske kuće za koju radi. Kada se za priču vezuje kakova neobičnost, nesvakidašnjost ili tajnovitost, onda je to dobitnom kombinacijom za uspješnu prodaju priče uredniku. Često rabljeni primjer Johna Bogarta na novinarskim studijima *Čovjek ugrizao psa* ponajbolje oslikava pojam *privlačnost neobičnosti*. Slično tomu, knjiga *Editing the Day's News* Georgea C. Bastiana i Lelanda D. Casea navodi kako *kao što dobar stolar mora biti sposoban iz gomile drveta izabrati dobre daske, tako i dobar novinar mora biti sposoban birati što zavrjeđuje biti viješću*[10]. Tako su postavili shemu:

- jedan običan čovjek + jedan običan život = ništa
- jedan običan čovjek + jedan izvanredan događaj = vijest
- jedan muž + tri žene = vijest
- jedan bankovni blagajnik + jedna žena + sedmero djece = ništa
- jedan bankovni blagajnik + pedeset tisuća dolara = vijest
- jedna plesačica + jedan predsjednik banke + stotinu tisuća dolara = vijest
- jedan čovjek + jedan automobili + jedan pištolj + jedan litra + jedna litra = vijest
- jedan čovjek + jedna žena + jedna svađa + jedna sudska tužba = vijest

[10] Usp., LETICA, Zvonko, *Televizijsko novinarstvo – temelji profesionalizma*, Disput, Zagreb, 2003., str. 183.

- jedan čovjek + jedno dostignuće = vijest
- jedna žena + jedan događaj ili dostignuće = vijest
- jedan običan čovjek + jedan običan život od 79 godina = ništa
- jedan običan čovjek + jedan običan život od stotinu godina = vijest

Upravo kako ova shema i govori, prednost na naslovnim stranicama imaju bezumne, zle i opake stvari, nesreće, ratovi, krize, ubojstva, masakri, genocidi, kriminal, prijevare, smrtonosne prirodne nepogode te je ljudski život najčešće prikazan u najlošijem svijetlu, iz najlošijega kutka. To, ipak, nije jednostrana krivica medija, jer otkad je čovjeka, otad je i mudroslovice *kruha (krvi) i igara* kojoj oni mudriji i poučeniji iskustvom ipak ne izuzimaju sadržaj zagrade te su desetljećima novine preživljavale upravo *lansiranjem u orbitu* strahota, ljudskih stradanja, posrnulih života i sličnoga, a sve prema načelu: *više krvi i smrti – bolja prodaja*.

Nasreću, upravo na prijelazu tisućljeća, došli smo i do pomaka te suvremeni mediji, pored nabrojanoga, teže izvlačenju na vidjelo i pozitivnih ljudskih strana i osobina pišući i o ljepšim temama, zanimljivostima za koje se ne veže morbidnost nego stvaranje, povijest, humanitarno djelovanje, pomoć onima u stanju potrebe, itd. **Nije više novinarov cilj prepoznati isključivo zlo nego uočavati i dobro!** Jedino se nadam kako je ljudska civilizacija do te razine stigla zahvaljujući kulturološkom izrastanju iz primitivizma, a ne glede toga što je svijet otišao k vragu u tolikoj mjeri da se sada hvatamo za svaku svijetlu točku koju uočimo kako bismo održali određeni privid *prihvatljiva* stanja u svijetu.

4. UREDNIK / PRODAJA PRIČE

4.1 Glavni i odgovorni urednik

Glavni i odgovorni urednik točnim je nazivljem za upravitelja uredništva jedne tiskovine, radijske postaje ili dalekovidnice. U pravilu ga imenuju vlasnici medija, u pojedinim ga zemljama čak potvrđuje i vladajuća struktura, ali je, nažalost, skoro postalo pravilom, čak i u zemljama zapadne civilizacije, da pri imenovanju odgovornih ljudi u medijima političari odnosno vladajuće strukture, u bilo kako politički uređenim zemljama, svaki puta pronađu način uplitanja u donošenje tih odluka. Diktatorski i režimski sustavi opet su druga priča i u njima, bez iznimki, ravnatelje i čelne ljude medija u njihovu novinarskom dijelu, postavlja vlast kako bi upravljala njihovim djelovanjem odnosno informacijama.

Zadaća glavnoga i odgovornoga urednika jest upravljanje događanjima u svojem mediju, dakako na području novinarstva te nadziranje aktivnosti svojega osoblja, sudjelovanje u ispravljanju i dorađivanju novinarskih radova (čiji nastanak prati) i pojedinačno odgovaranje za svaki objavljen napis.

Tri su vrst glavnoga i odgovornoga urednika: ***autoritarni*** koji ne dopušta prevelike osobne slobode novinara, ***liberalni*** koji je protivan prvomu te ***glavni urednik kao demokratski strateg*** koji odobrava slobodu, ali stalno nadzire i činjenično uvjerava pojedince u potrebu postizanja etičkoga kodeksa i poboljšavanja rada i samoga medija. Društva razvijenije demokracije i suvremeno pluralističko novinarstvo teže potonjem tipu koji i ostvaruje najbolje rezultate.

Sposobnost i profesionalnost glavnoga i odgovornoga te urednika pojedinih rubrika ponajbolje se očituje na funkcioniranju i kvaliteti novina o kojima nepodijeljeno svjedoče (ne)simpatije čitateljske publike. Navedene riječi opisuju iskusna profesionalca koji bolje ili lošije radi svoj posao. No, tragedija za medij nastupa kada urednik ne radi u korist javnosti, svoje kuće i novinarskoga poziva nego osobe ili skupine (političke ili gospodarstvene) na čijom se platnom popisu nalazi, o čemu će biti riječi u poglavlju o pritiscima na novinare.

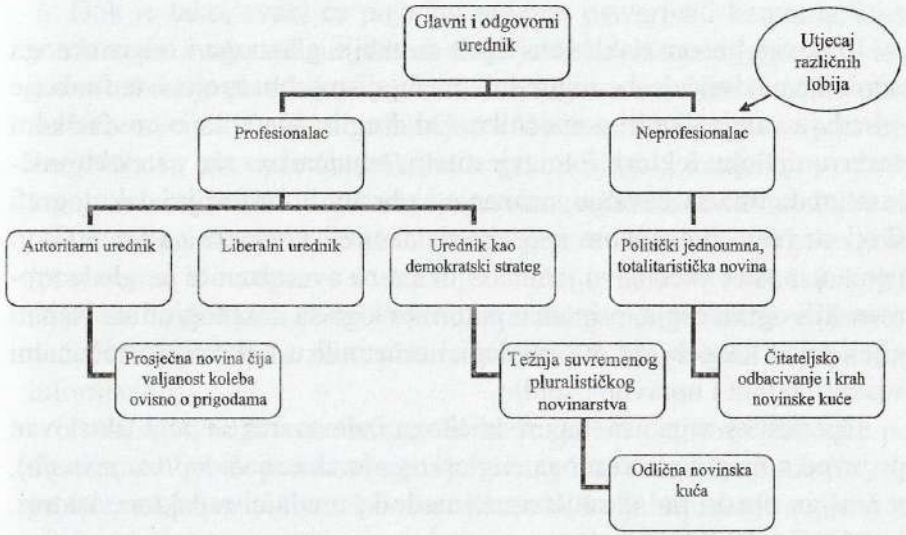

Ipak, glavnu ulogu u novini igra novinarski, redakcijski kolektiv te se glavnoga urednika može promatrati jedino kao članom toga kolektiva koji ima posebnu odgovornost provedbe politike medijske kuće i osiguranja djelatnih uvjeta u kojima će stvaralačke sposobnosti novinarskoga kolektiva u potpunosti doći do izražaja. Kako uloga glavnoga urednika nije profesijom nego funkcijom, imenovanja na taj položaj trebala bi dolaziti od zrelih novinara s višegodišnjim iskustvom, a ne političkim i inim putovima. Kvalitetno promišljanje o dobrom uredniku zapisao je još 1964. godine novinar Jože Smoje:

Za dobro uređivanje lista i efikasno rukovođenje redakcijom potrebno je da se u redakcijskom kolegiju postiže maksimalni stepen jedinstva, i to ne formalnog i disciplinskog, već suštinskog jedinstva, do kojeg se dolazi svestranim slobodnim raspravljanjem o svim problemima, projektima i idejama. Glavni urednik koji svoje ideje, projekte i stavove nameće redakcijskom kolegiju, a pogotovo ako zaključke donosi mimo

redakcijskog kolegija, radi pogrešno i neizbežne su loše posledice po list. Jer, novina se može dobro uređivati, ideje i projekti se mogu efikasno ostvarivati samo ako iza njih stoji redakcijski kolegij kao celina (...)[11].

Listovi s većom nakladom dijele funkcije glavnoga i odgovornoga urednika na dvije osobe ili uredniku u čijoj su osobi spojene te funkcije određuju zamjenike ili pomoćnike. Od drugih suradnika u uredničkom sastavu djeluju: lektori, fotoizvjestitelji, tehničari za rad na elektroničkim uređajima za davanje, primanje i obradu informacija, daktilografi (koji su često presudnom sponom redakcije i novinara na terenu koji nema uza sebe prenosivo računalo ili svezu s mrežom te je, glede vremenskih ograničenja, prinuđen putom brzoglasa daktilografima iščitati cijeli tekst kako bi ga ovi utipkali i umetnuli u redakcijski računalni sustav), tajnik i upravno osoblje.

Operativna organizacija uredničkoga rada naziva se *desk* (doslovan prijevod s njegova izvornoga engleskoga jezika znači *stol za pisanje*), a čini ga timski rad u smjenama: urednik, urednici-redaktori, lektori, korektori i daktilografi.

4.2 Urednici pojedinih rubrika

Kvaliteta novine ne ovisi samo o nekim tekstovima ili izgledu jedne ili više stranica, nego od sadržaja i izgleda svih rubrika, svih stranica. Sve intenzivniji i širi komunikacijski proces traži i sve veće opredjeljenje novinara za jedno područje odnosno podjelu rada između novinara i unutar redakcije. Bez stručnoga opredjeljenja (na širim područjima gospodarstva, unutarnje politike, medicine, kulture, međunarodnih odnosa, športa, crne kronike, zabave, itd., ali čak i podrobnije unutar svakoga područja) danas je teško ostvariti suvremene novinarske standarde.

No, kako je to još u procesu nastanka, barem kada je riječ o Hrvatima kod kojih novinarska struka još uvijek nije do kraja uredila svoja

[11] Skupina autora, *Suvremeno novinarstvo*, Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 106.

prava, još dugo ćemo biti svjedocima *svaštarenja* jer medijske kuće ne mogu si priuštiti ili njihovi vlasnici ne žele ulagati (trošiti) u takovo unaprjeđenje strukture svojih tvrtki.

Dok je tako, svaki će pojedini novinar ostvarivati komunikaciju s urednicima svake od rubrika na koje je tiskovina podijeljena, ovisno o temama koje obrađuje, dogovarati se s njima o duljini i načinu obrade informacija. U nekim redakcijama kreće se od vrha pa se potrebno savjetovati s glavnim urednikom, a nakon njega s urednikom rubrike kojoj će tekst pripasti, dok negdje novinar odlazi izravno uredniku rubrike za koju smatra kako će najbolje javnosti ponuditi njegovu priču (prava tema ide na pravu stranicu jer čitatelji znaju što hoće i na kojem će dijelu novine naći stvari koje su za svakoga od njih bitne te ih na isti način i novinar mora znati plasirati, ovisno o krugu ljudi kojima nudi informaciju).

Posao glavnoga i urednika rubrike je golem i iziskuje posebnu poduzetnost i ljubav prema svojem pozivu, pošto skoro uopće ne ostavlja prostora za privatni život. Novinar Krešo Kukolja zapisao je svoje viđenje kraja djelatnoga vremena u jednom običnom danu urednika *Vijesti* koje navodim u cijelosti:

Inače, za ''običnih'' dana, kada nema uzbudljivih događaja koji izazivaju skokove tiraža o kojima bi se kasnije pričalo tjednima, urednik vijesti smatra da je uglavnom završio svoj posao pošto je bacio posljednji pogled na otisak stranice ''Vijesti iz zemlje''. Vozeći se kući razmišlja o svom 10-satnom radnom vremenu od kojega je otkinuo jedan sat za ručak, o tome je li baš ova a ne ona informacija trebala dobiti centralno mjesto na stranici i o mnogo drugih dilema koje ponekad brže nestaju nego nastaju u neizgovorenom monologu novinara namijenjenom samom sebi. I, ako poslije večere u telefonskom razgovoru s noćnim urednikom sazna da ni prva izdanja ostalih listova nemaju neku značajniju ekskluzivnu informaciju, pa se još jednom u to uvjeri slušajući radio-vijesti u 22 sata – onda se može mirno prepustiti osjećaju da je dobro obavio posao[12].

[12] Skupina autora, isto, str. 133.

4.3 Kolegij, kratko savjetovanje s urednikom ili tajnovitost

Novinar mora imati osjećaj potpore redakcije. Svatko može činiti pogrješke i, dakako, treba snositi osobnu odgovornost, ali u novinarstvu mora biti i skupne odgovornosti, napose jer za sve objavljeno podjednako odgovaraju novinar, kao autor teksta, i urednik s cjelokupnim uredništvom koje odobrava tiskanje toga uratka. Glavni urednik, prema profesionalnoj odgovornosti i etici, ne smije ostaviti na cjedilu niti jednoga člana redakcije. Ukoliko urednik ispunjava navedena traženja odnosno posjeduje kvalitete odgovorna profesionalca, onda će i novinar imati bezrezervno povjerenje u njega, poglavito kada je riječ o *prodaji priče*.

Ovisno o podatku do kojega je novinar došao, razgovor s urednikom odvit će se na kolegiju (za kojega se točno zna u koje doba počinje i na kojem novinari jezgrovito pretresaju sve one bitne, dotad poznate, stvari za sutrašnje izdanje i, ponekad, iznose i zamjerke ili pohvale izdanju toga dana) ili u brzom savjetovanju pored urednikova stola, na hodniku ili na bilo kojem mjestu gdje novinar, u žurbi za izlaskom na teren, uhvati svojega nadređenog. Kolegiji bi, inače, trebali biti kratki i jezgroviti uza navođenje samo onih bitnih informacija (*in medias res*), dok se kraća savjetovanja odigravaju čak i bez sjedanja za stol.

Ponekad novinar ciljano izbjegne kolegij krijući ekskluzivnu priču jer, tužno ali istinito, nije uvijek dobro pred kolegama iznijeti nešto do čega se ekskluzivno došlo i što sutradan tiskovina želi prva i jedina objaviti javnosti, pošto su takove stvari nerijetko završavale i u konkurentskim kućama, u izdanjima istoga dana. Riječ je o novinarskoj špijunaži i neetično-nemoralnoj prodaji informacija suparnicima na štetu svoje medijske kuće.

U biti, koliko god se u suvremenom novinarstvu traži dobar protok informacija između pojedinih rubrika i samih novinara, njihovo usuglašavanje, međusobna pomoć i suradnja na težim zadatcima, a sve s ciljem stvaranja što jače, točnije, bolje i iz više kutaka pokrivenije i iscrpnije priče, toliko se treba čuvati i od curenja informacija. Na kraju

se sve svodi na osobnu procjenu svakoga pojedinca. Iskustvo uči čovjeka pa, nakon jednoga ili dva sumnjiva slučaja, novinar zazire glasno govoriti, napose u nazočnosti kolege na kojega ga je njegovo *šesto čulo* upozorilo.

Novinar mora uvijek biti pripravan na svakojake profesionalne turbulencije i gotovo je pravilom kako niti jedan tijek nastanka teksta ne slijedi doslovce plan koji je novinar na početku rada postavio. Tako, ponekad, drugorazredna priča može, glede učinka nekoga drugog događaja, postati vrlo bitnom i konkurirati za prednje stranice. Primjerice, poklapanje dvaju sličnih nesreća koje zasebno uopće nisu čudne i zavrjeđuju tek status jače vijesti, gube obilježje *slučajnih* ukoliko se obje dogode u relativnoj zemljopisnoj blizini i u relativno kratkom vremenskom razdoblju. Tako novinar mora biti pripravan u potpunosti mijenjati tekst, dorađivati ga, širiti, kratiti, osvježavati, a sve prema zahtjevu trenutka i ponekad u posljednji tren, tik do isteka postavljenih rokova za tiskanje novine.

Priče koje urednik odabire tiskati govore o čitateljskom miljeu i o tomu što on smatra životnim vrijednostima. Upravo područje zanimanja tiskovine određuje i kamo novinar ide, s kim razgovara i koji kut priče odabire za prijenos poruke. To uspijeva kada raspon pokrivanja događaja pokazuje u punoj mjeri društvo, sve staleže, religije, rase, spolove, političke pravce i opredjeljenja, jer će se veći broj ljudi osjećati predstavljenim i više poštivati novinu. No, to ne uspijeva kada tiskovina ne predstavlja sve, zanemarujući ili se uopće ne osvrćući na pojedine skupine ili ih prikazujući ukalupljeno, bilo na negativan ili pozitivan način: muslimane kao fundamentaliste i teroriste, Srbe kao ekstremiste, Albance kao kriminalce, Japance kao radoholičare, Amerikance i Engleze kao bahate, Nijemce kao disciplinirane, Afrikance kao nazadne, itd.

Urednikov *blagoslov*, nakon savjetovanja, *odvezuje* novinaru ruke i ovaj kreće na teren u potragu za podrobnijim informacijama o stečenom podatku putom već uhodanih ili nekih novih mehanizama koje usvaja upravo na svakodnevnim terenima.

Ponekad dođe do urednikovoga odbacivanje ponuđene priče. Ponekad novinarov prijedlog nije zanimljiv novini, urednik smatra kako ne

će zanimati čitatelje, ne će pozitivno utjecati na nakladu. Ponekad se taj prijedlog kosi s uređivačkom politikom, *dira* u osobne interese *glavešina* novinske kuće, osobna uvjerenja urednika ili ekonomske interese vlasnika tiskovine. No, o takovoj vrst cenzure bit će riječi u poglavlju posvećenom cenzuriranju i različnim pritiscima na pripadnike sedme sile.

5. IZLAZAK NA TEREN

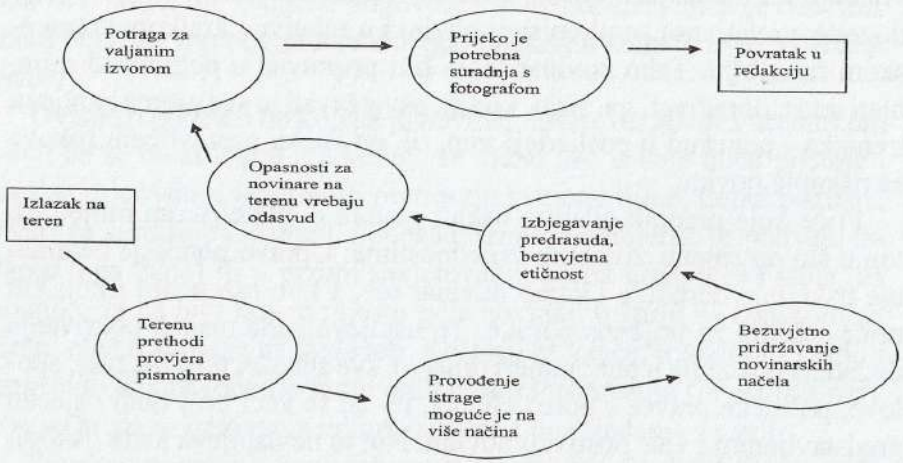

5.1 Oprema koju bi terenski novinar trebao imati uza sebe

Osnovnu opremu bez koje novinar nije u stanju obavljati svoj posao čine olovka i rokovnik. Pored toga, svakom novinaru preporučam posjedovanje džepnoga bloka za pribilješke (najčešće usputnih i neočekivanih tema i natuknica) i diktafona odnosno bilo kakova snimača zvuka (digitalni snimači zvuka skoro su potpuno iz uporabe izbacili analogne, ali me je iskustvo poučilo kako su često nepouzdani i *mušičavi* i znadu *izgubiti* snimljenu građu te nije preveć imati i dobri stari analogni snimač čiju vrpcu, istina, treba premotavati naprijed i natrag, ali koji nikada ne gubi zapis dok ga čovjek na presnimi).

U svojoj torbi dobar će novinar imati imenik s brojevima za brzoglas kojega će neprestance dopunjavati i osvježavati te plastificiranu karticu s napisom *PRESS* (preporučljivo je na toj kartici navesti logotip medijske kuće u kojoj je uposlen te vlastito ime i prezime ispod fotografije), prikačenu na traku, tako da ju je uvijek moguće staviti na prsa kako bi se prepoznalo medijskoga djelatnika u gužvi i opasnim prigodama u kojima sudjeluju policija ili veće skupine ljudi. Osobne dokumente (osobnu iskaznicu, vozačko odobrenje i zdravstvenu iskaznicu u kojoj je preporučljivo imati navedenu krvnu grupu), putovnicu i iskaznicu vlastite medijske kuće obvezno je stalno nositi sa sobom, kao i mobilni brzoglas i svoje posjetnice s osnovnim podatcima. Preporučljivo je posjedovanje bilo kakova uređaja za pohranu i prijenos podataka putom računala.

U opremu koju si ne može svatko priuštiti, ali je itekako korisna za novinara, spada prenosivo računalo s priključkom na mrežu i digitalni fotoaparat s optičkim uvećavanjem od najmanje pet puta i najmanje šest milijuna piksela.

U svojem vozilu novinar bi, glede identifikacije, osobne sigurnosti i različnih nepredvidivih slučajeva, trebao imati oznaku *PRESS* (obično je riječ o većoj pločici na kojoj su slova napisana crnom bojom na žutoj pozadini) koju uvijek može postaviti na prednji vjetrobran. Neizostavna je i standardna oprema na čije nas posjedovanje obvezuju i zakoni: osnovni alat, pribor za prvu medicinsku pomoć, fluorescentno prsluče, dizalica za vozilo, rezervni kotač, trokut, sajla za vuču i lanci za zimske uvjete vožnje. Pored toga, u vozilu bi uvijek trebali biti svjetiljka, kišobran ili vodonepropusna jakna i fluorescentno žuto prsluče s oznakom *PRESS*, napisanom velikim crnim slovima na stražnjem dijelu, a koje će novinara osvjetljivati kada je noću na terenu, napose ako radi na prometnici ili drugim opasnim mjestima. Preporučljivo je u pretincu imati švicarski vojni nožić, a u prtljažniku presvlaku, zimske rukavice, deblje sokne, kao i čizme za snijeg i nepristupačna područja.

5.2 Pismohrana

Izlasku na teren prethodi provjera pismohrane (nerijetko novinar zaviruje u pismohranu prije razgovora s urednikom kako bi imao jače argumente pri prodaji priče) kako bi se novinar podrobnije upoznao s podatkom do kojega je došao, točnije s njegovom pozadinom. Kako postoji više mogućnosti pretrage i više mjesta koja pohranjuju i razvrstavaju informacije, tako je neophodno dobro poznavanje načina traženja, ovisno o tomu u kojoj se prigodi novinar zatekne.

Jedna od posebnosti novinarstva jest brzina i svestranost informiranja čitatelja o aktualnim zbivanjima u zemlji i svijetu. Novinska se informacija ne ograničava na jedno nego ulazi u sva područja ljudskoga življenja i djelovanja. Međutim, brzina i svestranost ne isključuju potpunost jer je dužnost novinara, pored upoznavanja čitatelja s događajem, pojasniti događaje koji su prethodili tom novom i uvjetovali ga. Kada je, primjerice, riječ o državnom udaru, čitatelju nije dostatno navesti trenutačna događanja s imenima izvršitelja udara, nego ga treba uputiti u povijest i uzroke događaja, snage koje stoje iza pokreta, njihova politička uvjerenja i stajališta. Također, poželjno je dodati i usporedbe sa sličnim slučajevima u drugim zemljama, njihovim tijekom i okončanjem. Sve to nije moguće izvesti bez dobre pismohrane koja će novinaru podastrijeti tražene podatke.

Dakako, veći gradovi imaju knjižnice, urede za pohranu podataka i slično, ali dnevno novinarstvo jest borba s vremenom i, nedvojbeno, niti jedan novinar nema vremena tratiti ga prebirući stare knjige i zapise. Velike redakcije imaju posebne odjele za dokumentaciju, ali je većini novinara na raspolaganju tek polica sa starim novinama ili osobna pismohrana u registrima, bilježnicama ili računalu. Dakako, registre s novinskim isječcima moguće je pretraživati kada temu nije obvezno objaviti sutradan što, većinom, nije slučaj.

Olakšanje *ratnicima* dnevnoga novinarstva donio je civilizacijski napredak u obliku računala (suvremeni novinari na osobnim računalima pohranjuju vrjednije tekstove i sve informacije za koje smatraju kako će im biti od koristi te su im lako dostupne i raspoređene prema određenim

odlikama njihova sadržaja) i virtualnoga svijeta mreže. Upravo znalačko pretraživanje mrežnih stranica omogućuje prikupljanje na tisuće podataka iz digitalnih pismohrana, enciklopedija, ustanova koje nude svoju građu na mreži, knjižnica, časopisa, novina, tvrtki, medicinskih, prirodoslovnih, gospodarskih, povijesnih, vjerskih, političkih i inih institucija i organizacija. Dakako, pretraživanje na mreži traži i određene vještine: poznavanje stranih jezika, napose engleskoga, i rada na računalu (bez čega je suvremeni novinar nezamisliv), poznavanje načina uporabe tražilica te, ponekad, spremnost i na izdvajanje nešto novca jer većina kvalitetnih i vjerodostojnih podataka virtualnoga svijeta nije besplatna.

Ipak, posve besplatno komuniciranje i prijenos podataka putom elektronske pošte načinilo je istinsku revoluciju u brzini komunikacijskoga procesa.

Mreža je poduzetnom novinaru približila svijet i postala neograničenim izvorom informacija (dakako, uza oprezno odmjeravanje vjerodostojnosti stranica s kojih se uzima podatke), ali virtualni svijet relativno je mladom pojavom i tek je djelić svjetske baštine dospio na mrežu. *Stoljetne mudrosti nisu digitalizirane i izložene na nekom portalu. (...) Internet nije vještinu istraživanja učinio zastarjelom, već joj je dodao na vrijednosti i potrebi*[13].

5.2.1 Gonzo novinarstvo

Mreža je, s druge strane, jednom od opasnosti za novinarstvo koja je tu profesiju odvela u nepoželjnu krajnost personaliziranoga oblika novinarstva, poznatijega kao *gonzo-novinarstvo* (izvedeno od talijanske riječi *gonzo* koja u doslovnom prijevodu znači *glupan*, a u širem smislu *apsurdnost*). Odlika toga novinarstva jest neodređen oblik teksta i njegova izgleda, potpuna subjektivnost i izostanak uređivanja (redigiranja, lektoriranja, preinačenja i prilagodbi) i, sukladno tomu, potpun izostanak odgovornosti autora.

[13] LETICA, Z., isto, str. 201.

Premda će zaštitnici slobode na mreži uvijek, kao potkrjepu, navesti prečestu cenzuru kojoj svakodnevno svjedočimo čak i kod najjačih medija iz najnaprednijih zemalja svijeta (ne kažem kako ne će imati pravo), ipak nije rješenje novinarstvo kojemu se ne može vjerovati, iznošenje podataka bez pokrića i pisanje bez odgovornosti. Najveći problem virtualne mreže jest malena mogućnost registriranja prekršitelja zakona i njihova kažnjavanja. Tako je svakom omogućeno na mrežu staviti što god želi, bilo to uvrjedljivo, neistinito, smrtonosno, moralno iskrivljeno, ili kakovo već ne.

Začetnikom gonzo-novinarstva smatra se američki novinar i pisac dr. Hunter S. Thompson, pripadnik pobunjeničkoga studentskog naraštaja šezdesetih godina 20. stoljeća. Nakon promjene više zanimanja, stjecanja novinarske diplome na sveučilištu *Columbia* te novinarskoga djelovanja u više tiskovina, 1965. godine priključio se *Hell's angelsima* kako bi osobno doživio i proživio njihovu psihologiju i vjerodostojno o njoj i pisao. Postulatom *proživljena iskustva* Thompson je potpunoma odbacivao postulat *objektivna izvještavanja*.

5.3 Istraživanje

Općenito pojašnjenje pojma istrage govori o prikupljanju i stjecanju spoznaja. Samo one teme koje izravno utječu na društvo ili određene skupine zavrjeđuju biti u središtu novinarske istrage. Tako je prvi korak u pristupanju istrazi objektivna procjena, najčešće na kolegiju ili u razgovoru s urednikom, toga je li određena tema društveno bitna da bi ju se uopće istraživalo.

Novinarska istraga zahtjeva dobru tehniku vođenja razgovora, izraženu sposobnost zapažanja i osobito razvijenu vještinu pisanja koja će, na koncu, sve doživljeno, spoznano i zabilježeno pretočiti u pitku priču koja će više nalikovati jasnoj fotografiji negoli tekstu kada ju čitatelj konzumira. Dobru istragu uvjetuje promatranje osobe, događaja ili problema sa svih strana, dakle svestranost pristupa. Novinarova nepristranost ponajbolje se očituje u prenošenju izjava svih suprotstavljenih

strana u istom slučaju. Primjerice, ukoliko je u nekom gradu došlo do prosvjeda, nakon kojega je policija izvijestila javnosti o tomu kako je bilo tri stotine, a organizatori, pak, naveli brojku od tisuću prosvjednika, novinar će navesti obje tvrdnje, točno pojašnjavajući od koga je koja došla.

Izlazak na teren znači susrete s ljudima koji će razjasniti novinaru većinu nejasnoća i otkriti detalje o onomu što ga zanima. To ne znači kako će svi biti i spomenuti u tekstu jer novinar traga razgovarajući, a svaki kontakt s ljudima otvara mu nove mogućnosti, navodi ga na novi trag i, na koncu, autor sam vrjednuje izvore i odabire one koje će navesti u svojoj priči. Stoga treba biti oprezan pri izboru osoba s kojima će razgovarati ili ostvariti bilo kakov kontakt, a poželjno je i napraviti listu kontakata kako bi dobio što korisnije podatke iz različnih izvora. Upravo poradi zadovoljavanja potrebe sustavnoga istraživanja nužno je razraditi istraživačku strategiju. Ponekad, odredbom urednika, glavni novinar koji vodi istragu ima pomagača ili više njih koji, dok on pokriva teren, istražuju pozadinu događaja i neke druge kutove, rabe brzoglas ili u pismohranama traže već napisano o problemu kojega se iznova dotiču.

Jedan od alata koje novinar rabi u ostvaraju pozitivne klime sa sugovornikom na terenu jest razgovor koji upravlja akcijama, određuje mogućnosti i razvija odnose. Svaki razgovor ima dvije osnovne sastavnice: jezičnu i emocionalnu, a obje pomažu u djelotvornosti i produktivnosti.

Bitno je ostvariti i komunikaciju s pukom jer je javno mnijenje presudno za pristup bilo kojoj priči, pošto se upravo toj javnosti priču, na koncu, i nudi. Puls javnosti onom je Arhimedovom točkom s koje polazi i na koju se vraća svaka istinski profesionalno obavljena proizvodnja[14].

Ipak, ni pod koju cijenu novinar ne smije napisati tekst rabeći mrežu i brzoglas ili, ne dao Bog, stranačka priopćenja (inače među američkim novinarima uspoređena s djevojačkim suknjama pošto su dostatno du-

[14] Usp., ŠAGOLJ, Smiljko, *TV abeceda – Uvod u novinarstvo*, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Mostaru / HKD Napredak Split, Mostar, 2002., str. 143.

gačka za privlačenje pozornosti i dostatno kratka za pokrivanje predmeta[15]) kao isključive izvore podataka te potpisati urađeno kao priču s terena. Kako bi priča bila vjerodostojnom i kako bi novinar izbjegnuo manipuliranja od strane izvora on mora doživjeti ono o čemu piše, gledati u oči ljude s kojima razgovara jer će mu grimase, pokreti i cjelokupna gestikulacija lica i tijela sugovornika govoriti više no sam sugovornik, pokazujući mu govori li istinu, boji li se nečega, gadi li mu se što, osjeća li mržnju, ljubav, olakšanje, itd.

Ukratko, da bi čitatelj primio potpunu informaciju i doživio ono o čemu čita, prvo to mora doživjeti novinar kojemu brzoglas smije i treba biti polaznom točkom, ali teren (na koji nikada ne smije biti lijeno otići, jer u protivnom ***novinar nije novinarom***) vrelo spoznaja.

Istraživačko je novinarstvo teško i vrlo odgovorno. *Novinar-istraživač* metodama promatranja, intervjuiranja, raspita i analize sadržaja prikuplja podatke i, na koncu, naoko nespojiva iskustva svojih sugovornika povezuje i spaja u jednu pitku priču. M. Šuen u svojoj knjizi *Preiskovalno novinarstvo*, objavljenoj u Ljubljani 1994. godine, između ostaloga, zaključuje kako je istraživačko novinarstvo zapravo razotkrivanje djelovanja koje pojedinci ili institucije žele zataškati, kako je to djelovanje za društvenu zajednicu od relativno velikoga značenja, kako novinar neovisno i znanstveno vodi istragu i rabi posebne metode i tehnike na temelju kojih uspješno stvara priču. Šuen, pak, upozorava kako je najvećim nedostatkom istraživačkoga novinarstva nedostatno provjeravanje podataka i olako navođenje tuđih izjava bez daljnje provjere, što *na laž dodaje još veću laž*.

Novinar-istraživač mora paziti kako ga ne bi svladao osjećaj nadmoći, pod čijim utjecajem svoju profesiju počne smatrati samo povlasticom, a korisnike odnosno čitatelje tek masom kojom je tako lagano manipulirati. Upravo iz razloga što je uistinu lagano manipulirati masama novinar mora odmah na početku bavljenja novinarstvom shvatiti i prihvatiti odgovornost koju njegov posao zahtjeva. Treba imati na umu kako će, ako i podlegne spomenutim negativnim osjećajima, puk kad-tad u njemu prepoznati lažljivca koji se poigrava informacijama za

[15] Usp., Skupina autora, isto, str. 191.

svoju ili korist svojih nalogodavaca. **U tom trenutku taj je lažni novinar zauvijek propao, a njegova karijera je doživjela konačan krah koji je otpočeo prvim trenutkom kada je počeo zlorabiti svoj častan posao**. Također, njegov će profesionalni krah imati iznimno štetne posljedice i po medijski kuću za koju je radio, a koja mu je, svjesno ili nesvjesno, dopuštala nečasne rabote. Novinare koji na taj ili sličan način hotimice blate profesiju i postaju pomagalima različnim interesnim skupinama, tajnim ili političkim službama, treba zakonski goniti kako bi se odaslalo jasnu poruku i drugim *pokvarenim* pripadnicima sedme sile koji još nisu razotkriveni, ali i upozorilo one koji bi se tek mogli okrenuti *pokvarenosti*.

Vrijedi dometnuti kako je suvremeno društvo pretjeralo s utrkom za negativnostima, praćenjem vijesti poradi izvješća o tragedijama, ljudskim patnjama i stradanjima. U tomu se toliko otišlo u krajnost da pojedini novinari i mediji, u nedostatku tragedija, prenapušu manja stradanja i nesretne događaje koji tada poprime orise kataklizme. Istraživačko bi se novinarstvo, stoga, trebalo u znatnom većem obimu posvetiti pozitivnim temama, upućivati ljude na pravi put, detaljno pratiti uspjehe na različnim društvenim, medicinskim, kulturnim, ekumenskim, znanstvenim, gospodarskim, športskim i drugim poljima, raditi opsežne reportaže o zanimljivim ljudima, dobrotvorima, nesvakidanjim pothvatima, ekspedicijama, putovanjima, obilasku zanimljivih mjesta, itd.

5.3.1 Metode i tehnike novinarskoga istraživanja

Više je istraživačkih metoda i tehnika, a svaka od njih ima način primjene, prednosti i nedostatke. Primjerice, novinar ***raspitom*** prikuplja informacije postavljanjem upita na upitniku. Ispitivač bilježi odgovore ispitanika ili, pak, oni samostalno ispunjavaju zadani upitnik. Međutim, pokazalo se punom boljim oblikom ispitivanja kada ispitivač sam bilježi podatke pošto ispitanici često griješe u načinu ispunjavanja ili nedostatno jasno shvate postavljeni upit. Budući da je nemoguće ispitati sve pripadnike skupine koja je područjem novinarova zanimanja, rabi se *metoda uzorka* odnosno manjega broja ispitanika izdvojenih iz spome-

nute skupine. No, treba paziti na reprezentativnost odabranih jer moraju na valjan način predstaviti svoju zajednicu ili skupinu. Sama reprezentativnost ovisi o načinu odabira uzorka i njegovoj veličini. Nestručnost i nepažljivost rezultiraju neuspjehom i neuporabljivošću rezultata istraživanja. Kod odabira uzorka, bitan je presjek pučanstva, dakle: žene-muškarci, stariji-mlađi, različna zanimanja i stupanj izobrazbe.

Prvi je upit presudan za uspjeh raspita jer ga nepripremljeni prolaznik na ulici mora razumjeti. Dobije li ispitivač samo *da / ne* odgovore mora mijenjati postavku upita. Upiti ne smiju biti potvrdni, ne smiju nagoviještati odgovor kako ne bi ispitaniku olakšali izvlačenje iz teme, ali ni doveli u pitanje objektivnost novinarova pristupa. Novinar mora biti korektan i ljubazan, izbjeći kratko uobličavanje upita koji olakšavaju odgovor. Primjerice, pogrješna je postavka *Smijem li Vas pitati* ili *Imate li vremena za jedan upit* pošto je ostavljena osnova za odbijanje. Poželjno je pristupiti s upitom: *Rado bih Vas za ... (ime medija) pitao za mišljenje o ....*

Odgovori ispitanika nisu, sa znanstvene točke gledišta, pouzdanim mjerilom, ali su, prema novinarskim načelima, svrsishodni jer daju pregled o spektru mišljenja o određenoj temi.

Pravo na vlastitu fotografiju ili riječ mora biti strogo poštivano te ako netko nije odobrio, ne smije ni biti snimljen ili navođen u novini.

Promatranje je metoda koju se u dnevnom novinarstvu iznimno rijetko provodi. Dvojak je način promatranja, i to *uza sudjelovanje* promatrača, njegova ulaska u skupinu i stapanja s njom i *bez sudjelovanja*, kada promatrač ostaje po strani. Promatranjem se određenu skupinu nastoji što preciznije opisati i objasniti. U promatranju *uza sudjelovanje* promatrač krije svoj identitet promatrajući skupinu bez odobrenja kako bi dobio što preciznije odgovore bez straha od izmjene i prilagodbe njihova ponašanja.

Za prikupljanje informacija na terenu novinar mora razgovarati s različnim osobama. ***Intervju*** u punom smislu odnosno razgovor za novine predstavlja poseban oblik novinarskoga izražavanja te iziskuje nadarenost, detaljnu pripremu i taktičnu vještinu. Intervju obuhvaća manje ispitanika od raspita, upiti su podrobniji, a novinarova priprema mora biti temeljita. Novinar često ima posla s ljudima koji nisu uvijek

voljni davati informacije ili žele prikazati neke stvari drugačijima od onoga kakove one uistinu jesu. Oprezno ophođenje sa sugovornikom nije samo zapovijed korektnosti, nego služi i osobnoj zaštiti. *Partnera u intervjuu ne smije se ''nasanjkati'': ''Što ne želiš da se tebi čini, nemoj činiti ni ti partneru u razgovoru!''*[16].

Tri su vrst intervjua: *napad intervju* (samo je jedna šansa za postavljanje upita, *napada* se osobu u prolazu, bez vremena za uvodne pozdrave i pojašnjenja), *auflaufer intervju* (vreba se na žrtvu, primjerice tijekom nekoga zasjedanja ili ispred neke ustanove, bilo gdje kamo se cilj nalazi, a ne smije uteći) te *idealni intervju* (nadnevak je unaprijed dogovoren, održava ga se uživo ili putom brzoglasa, a upiti su pripremljeni unaprijed, ne kako bi ih se ropski slijedilo nego kako bi bili vodičem da se nešto ne bi zaboravilo i da intervju ne bi krenuo u smjeru kojega nameće sugovornik koji izbjegava izravne odgovore). U svakom slučaju, novinarov nastup mora biti profesionalno uljudan, siguran, spretan, znalački i taktičan, a ne bojažljiv, suzdržan, nesiguran i nespretan. Ipak, često će najiskrenije odgovore dobiti tijekom *prijateljskoga* razgovora nakon što isključi snimač i pospremi bilježnicu.

Nekorektna primjena bilo koje metode istraživanja dovodi novinara do neistina. Primjerice, ako kod raspita ili intervjua novinar nije pozorno odabrao reprezentativan uzorak osoba iz zajednice, rezultat će svakako biti pogrješan. Preporučljivo je da se novinar-početnik ne upušta u istrage jer one traže iskustvo, znanje i sposobnost.

5.3.2 Intervju kao maska podrepašima

Teško je objasniti zašto se i danas intervju tumači kao razgovor novinara s političkim, društvenim ili inim javnim djelatnicima u svrhu dobivanja podataka od javnoga interesa, ili razgovor s nekom istaknutom osobom, kada intervju i razgovor nisu istovjetni i kada novinar može intervjuirati svakoga, od prosjakinje do kraljice, od kolportera do novinskoga magnata, od kovača do tvorca svemirskih letjelica, od onoga koji liječi travama do kardiokirurga, itd. Možda je tajna skrivena

[16] ŠAGOLJ, S., isto, str. 139.

u poltronskom, ulizivačkom, podrepaškom i sličnim novinarskim odnosima prema *uzvišenima*, *istaknutima*, *onima iznad*. Možda iz razloga što se mjerodavnima smatraju moćnici, a ne obični pučani. Možda zato što je kod nas godinama građen (nažalost i još uvijek uvelike očuvan) novinarski sustav iz kojega izrastaju neprofesionalne karijere.

Svjedoci smo, nažalost, nestanaka i progona pojedinih *pera* koji su se dotaknuli *osjetljivijih tema* (upravo je žalosno što uopće postoji sintagma *osjetljive teme*, pošto za novinare i javno mnijenje niti jedna tema u slobodnom društvu ne bi smjela biti *osjetljivom*). *Novinari-poslušnici* su i iz tih razloga, štiteći se i probijajući se na društvenoj ljestvici, često pribjegavali intervjuima, prebacujući odgovornost za izrečeno na sugovornike koji dobivaju ogromne prostore u novinama kako bi ostvarili vlastite interese. Nije, stoga, ni čudno što intervjui uvijek procvjetaju u politički napetim, kriznim vremenima i što (su) ih vode(ili) isključivo glavni i odgovorni urednici i njihovi poslušnici.

Vjerojatno je najbolju poruku i pouku *poslušnicima*, koji služe jedino na sramotu novinarstvu i svim novinarima, dao Frank H. Simonds, kazavši: *Samo je jedan način kako novine gledaju na političara, a to je odozgora*[17].

5.4 Djeca u medijima

Pravo na slobodu govora nikada ne smije ograničavati prava djece, napose kada su žrtvama nasilja! Od samih korijena novinarstva i osuvremenjivanja medija pa do danas, ostalo je moralnom i etičkom dvojbom treba li ili ne objaviti puna imena, prezimena i fotografije maloljetnika, žrtava bilo kakova nasilja, sudionika u tragediji, čak i prijestupnika. Inače, prava djece nadjačavaju prava na slobodu govora, a maloljetnike bez pristanka njihovih roditelja ili staratelja nije dopušteno fotografirati niti ih na bilo kakov način javno isticati.

Što se tiče kršenja zakona, pravila su ista kao i za svaki zakonski proces. **Novinar ne smije unaprijed osuditi osumnjičene!** Ostaje na

[17] PAVLINIĆ, V., isto, str. 29.

savjest urednicima, novinarima i medijskim kućama hoće li objavljivati puna imena i prezimena ili tek inicijale maloljetnih osumnjičenika / osuđenika za kakovu kriminalnu radnju. Moralno i etički gledano, poradi budućnosti djeteta, ne bi trebalo objavljivati u novinama njegovo ime i fotografiju ako je bilo žrtvom nasilja, poglavito seksualnoga. Također, nedopustivo je, u slučaju nesreća i tragedija uopće objavljivati fotografije trupla i unakaženih tijela, napose djece, što je praksom u iznimnim, primjerice ratnim, slučajevima i to u svrhu odašiljanja određene poruke široj svjetskoj javnosti na šokantan način (ukoliko je ta javnost uspavana i hladna na standardna izvještavanja o određenoj nepravdi i ugnjetavanjima).

5.5 Novinarska iskaznica

Novinarska iskaznica iznimno je bitna, napose kada je izvjestiteljska ekipa na terenu jer se njome dokazuje identitet novinara, pripadnost struci te djelovanje u novinskoj kući u ime koje su na terenu. Iskaznice su često izvlačile novinare iz opasnih situacija, sprječavale maltretiranja od strane negostoljubivih pučana mjesta u kojem se nalaze ili paravojnih trupa s čijega područja ekipa izvještava ili, pak, policijska uhićena i privođenja novinara koji su se primaknuli onom rubu zakona s početka priče.

Iskaznica mora biti jasna, s logotipom i pečatom novinske kuće, imenom, prezimenom i fotografijom novinara, serijskim brojem te, najvećim slovima napisanom, oznakom *PRESS*. Inače, *PRESS* je izvorno engleskim izrazom i u doslovnom prijevodu znači *tisak*, a prerastao je u univerzalno i svugdje prepoznatljivo obilježje za djelatnike u medijima.

Međunarodni novinarski savez (*Federation Internationale des Journalistes – FIJ*) davno je, na Konferenciji stručnjaka za tisak, predlagao uvođenje međunarodne novinarske iskaznice[18]. Izdavanje takove

[18] Usp., MARIĆ, Tihomir, *Medijska politika – Od indoeuropskog pranaroda do Ujedinjenih naroda*, Ziral, Mostar / Zagreb, 2003., str. 93.

iskaznice ne bi moglo uslijediti na osobni zahtjev, nego na prijedlog nacionalne strukovne udruge novinara ili izdavača kod kojega novinar djeluje. Iskaznicu bi, nakon podnesena zahtjeva i dobivena odobrenja za izdavanje, potpisivao ministar vanjskih poslova zemlje podrijetla novinara i predstavnik Lige naroda, a vrijedila bi i kao putovnica.

Kako taj nije prošao, Povjerenstvo Konferencije je izradilo drugi prijedlog izgleda međunarodne novinarske iskaznice, bez ovjere Lige naroda i zemlje podrijetla novinara. Ta bi iskaznica sadržavala samo ovjeru izdavača kod kojega je novinar zaposlen i ovjeru nacionalne novinarske udruge i ne bi vrijedila kao zamjena putovnici. No, ni to nije zaživjelo pa je Savez tek koncem tridesetih godina 20. stoljeća uveo vlastitu međunarodnu novinarsku iskaznicu koja, također, nije bila istovjetna prvotnom im prijedlogu.

5.6 Novinarska načela

Načela označavaju uopćena radna iskustva u svakom području ljudskog djelovanja i istraživanja. Kao najopćenitije zakonitosti, načela izražavaju oblike uspješne prakse i zadatak je novinara početnika usvojiti ih da bi si olakšali daljnje otkrivanje i stvaralaštvo, jer neće biti prisiljeni otkrivati otkriveno (...)[19].

Četiri su opća novinarska načela kojih se pripadnik sedme sile mora bezuvjetno pridržavati.

Objektivnost se izvodi iz najviše spoznajne vrijednosti – istine. Tako je istinita informacija najvišom vrijednošću u novinarstvu. No, malo je apsolutnih istina, napose u novinarstvu jer je sve, osim nadnevka i mjesta događaja te imena i prezimena sudionika, podložno subjektivnoj prosudbi samoga novinara kao otkrivača koji je prijenosnikom podataka o događaju širim masama. **U tom smislu, može se kazati kako je u takvu odstupanju od istine objektivnost njezinom najnižom granicom, granicom koju novinar nikada ne smije pomicati nanže jer time postaje indoktrinatorom, demagogom, obmanjivačem.** Na koncu, općeprihvaćena je mudroslovica kako svaka priča ima lice i naličje odnosno dvije strane pa tako niti jedna strana ne može ponuditi apsolutnu istinu. Tu opet na djelo stupa nepristranost.

Činjenica je kako ne postoje nepristrani ljudi. Prema toj premisi ne postoje niti nepristrani novinari. Znanstveno je dokazano kako je moždani limbički sustav koji upravlja našim osjećajima znatno jači od neokorteksa, zaduženoga za intelekt. Pravila koje nam je odredila evolucija prilično su jasna – *emocije imaju prednost!* Tako će svaki novinar ostvariti mišljenje i oblikovati vlastito stajalište prema zadaći koju obavlja, ali će istinskoga profesionalca činiti mogućnost izdizanja ponad svojega mišljenja i omogućavanje slobode izražavanja svim sudionicima događaja. Tako novinar ne će dopustiti osobnim uvjerenjima uplitanje u dužnost, omogućit će čitateljima donošenje konačne prosudbe. To je objektivnost!

Novina mora pružati čitateljima objektivne informacije i točne vijesti, objektivno i vjerno izvještavati o svakom događaju bez obzira na to sviđao se određeni događaj redakciji ili ne. Tendencioznost mora biti isključena, jer čitatelji zaslužuju i imaju pravo na realan uvid u svaki događaj, problem, pojavu, informaciju.

Temelj poštovanja postulata objektivna pristupa izvještavanju nalazi se u dobru poznavanju oblika novinarskoga izražavanja, gdje u izvještaju s terena nema mjesta komentatorskim čimbenicima, pošto se konačan zaključak prepušta upravo čitatelju kao primatelju informacija. To vrijedi i za naslove tekstova, premda je to pravilo u stvarnosti gotovo sasma zanemareno.

Objektivna informacija, točna vijest i korektno izvješće spadaju u bitne sastavnice napredna tiska kojemu je cilj točno i svestrano obavještavanje svojega čitateljstva. Koliko je to načelo bitno za demokratsko i slobodno novinarstvo ponajbolje oslikava praksa udaljavanja s posla novinara kojega se često pobija / opovrgava jer on ili nije sposoban otkrivati istinu ili to ne želi. No, takova praksa istinskom je zamkom za urednike jer će novinarovi neprijatelji (bili u krivu ili ne) uvijek naći načina za pobijanje njegovih tekstova koji ih se dotiču, što može urednika

[19] SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 74.

navesti na pogrješan put. No, tu je već riječ o dobrom ili lošem uredniku i njegovim prosudbama.

Načelo ***brzine*** dolazi od temeljne znatiželje čitatelja za što žurnijom spoznajom o novostima. Riječ je o borbi za tržište, jer ako kuća kojoj je čitatelj vjeran ne uspijeva opskrbiti ga dnevnim novostima, on će zamijeniti svoju omiljenu tiskovinu za onu koja je bolja, za onu na koju će radije svako jutro potrošiti novac. **Brzina je imperativom novinarstva!** U slučaju novina, kada gledamo na rokove za predaju tekstova (tiskanje mora krenuti prema planu pošto kašnjenje jednoga izdanja poremeti vrijeme tiskanja ostalih i nastaju ogromni novčani gubitci), brzina je presudna jer rokovi vise novinaru nad glavom poput *Damoklova mača*. Ipak, kada govorimo o informacijama, za novinu su dnevna zbivanja već jučerašnja vijest, objavljena na dalekovidnici ili na radiju. Brzina se tako primjenjuje na istraživačko novinarstvo, gdje novinar treba biti prvi u otkrivanju nečega novoga, u ekskluzivnosti koju će ponuditi stalnim i novim čitateljima te dobiti na osobnoj vrijednosti stječući povjerenje čitatelja.

Zanimljivost zadovoljava ljudsku potrebu za iznenađenjem, pokretanjem, očaravanjem. Stoga, pored svih kvaliteta, novinar mora dobro poznavati načine izražavanja, dobro baratati jezikom i biti blizak književnosti, biti načitan i visoko izobražen. Mora *slikati*, rabiti metafore, *draškati* maštu čitatelja, ali ostati objektivan u temeljnim podatcima (tko, što, gdje, kada, zašto i kako) koje, dakako, može ukrašavati (nikako im mijenjati smisao), činiti ih *pitkijima*.

Posljednje načelo, ***angažiranost***, govori o tomu da se novinarova poduzetnost uvijek mora zasnivati na pozitivnim ljudskim vrijednostima (humanost, mir, suradnja, pravičnost, ravnopravnost, itd.), a ne negativnim jer tada novinarstvo prestaje biti novinarstvom i postaje tek pukom medijskom obmanom.

5.7 Etika, predrasude

Etika je teorija morala ili znanost o moralu, znanost o ispravnu ponašanju čovjeka uopće, u smislu što točnije prosudbe o tomu što je dobro, a što zlo. Uvjetno rečeno, *organ* njezina djelovanja upravo je naša savjest. Novinar se svakodnevno susreće s dvojbama etičke naravi, kao što su: krivotvorenje, povrjeda autorskih prava, podmićivanje, sukob interesa, prikrivanje informacija, prijevara, napad na privatnost, itd. Kako su ti pojmovi nemoralni, uvrjedljivi za novinarsku praksu, neki od njih podložni i zakonskom gonjenju, postoji nekoliko uputa za novinare koji se nađu u sličnim dvojbama:

1. na etiketiranje i uvrjede ne odgovaraj po načelu *zub za zub,* nego kulturno i činjenično;
2. kada uvidiš kako neko stajalište više nije moguće braniti, odreci ga se jer ćeš, u protivnom, pokazati vlastito neznanje;
3. nikada ne brani laži i neistine jer obrana laži i neistina uvijek zahtijeva još više laži, sve dok svakomu ne postane jasno kako si proziran lažac;
4. priznaj zabludu u javnom komuniciranju, što je bolje nego braniti ju nedopuštenim sredstvima koja vode kompromitiranju;
5. u javnom komuniciranju ne polazi od pretpostavke kako moraš pobijediti i kako uvijek imaš pravo, nauči slušati i tvrdnje drugih i priznaj i njima pravo kada je to očito i dokazano;
6. priznaj istinu, objektivnost i stvaralačka dostignuća i svom najvećem neprijatelju jer je ciljem javnoga komuniciranja stalno otkrivanje novih istina;
7. na uskogrudnost odgovaraj širinom sve dok sugovornik na to pozitivno reagira, a ako ni tada nije sklon istinoljublju, onda prekini dijalog jer tvrdoglavce treba izolirati kako bi sami trpjeli štetu svoje zatvorenosti;
8. na pakost i manipuliranja odgovaraj javno, dosljedno i činjenicama potkrjepljeno;
9. budi uvijek svjestan kako je čovjek ograničen i podložan svojim strastima, napose zavisti i zlobi, ali znaj da postoje i ljudske veličine[20].

[20] Usp., SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 323.

Stajalište je relativno trajan, pozitivan ili negativan odnos prema nekoj pojavi. Stajališta se stječu, oblikuju i mijenjaju u procesu socijalnoga razvitka pojedinca. Nastaju na temelju različnih vrst učenja odnosno stjecanjem iskustava, od izravna kontakta s objektom do učenja u socijalnoj okolini. ***Predrasuda*** je vrst negativnoga stajališta prema pripadnicima neke socijalne skupine, a najčešće i najpoznatije izražene su prema rasnim, etničkim i religijskim skupinama. One imaju posebno izražena negativna čuvstva, odbojnost i netrpeljivost. ***Stereotip (ukalupljeni nazor)*** je ustaljen sklop pojednostavljenih i pretjerano uopćenih osobina kojih se pripisuje cijeloj skupini ljudi. Primjerice, Japanci su marljivi i točni, profesori rastreseni i sitničavi, crnci glazbeni i skloni hedonističkom življenju, itd.

Pri radu na priči, u bilo kojim uvjetima, na bilo kojim mjestima, novinar se mora izdići ponad svojih stajališta, predrasuda i ukalupljenih nazora. **Zapravo je zadatkom novinarstva stalno suzbijanje predrasuda i to ne argumentom sile nego silom argumenta, u čemu i jest njegova prosvjetiteljska uloga.** Novinar se toga posebno mora pridržavati kada izvještava o različitostima, što zahtijeva korektno i točno predstavljanje svih članova zajednice i primjenjivanje jednakih standarda za sve skupine. Kako bi na valjan način predstavio sve skupine društva, novinar bi trebao redovito pratiti veći broj novina, radijskih postaja i programa dalekovidnica pa i medija manjinskih zajednica, kako bi stalno bio u tijeku s onim što tišti osobe i zajednice s kojima je kontaktu, o kojima piše i kojima služi kao pučki zastupnik.

Međunarodni novinarski kodeks obvezuje svakoga novinara služiti humanosti, miru, suradnji, ravnopravnosti i pravičnosti u svim odnosima među ljudima. Tu je svakako i vrijednost domoljublja jer svaki novinar djeluje u svojem narodu, za svoj narod i nedopustivo je zlonamjerno pisati i govoriti o svojem narodu. **Svaki novinar mora biti domoljubno osviješten**[21]! To se kod Hrvata najbolje očitovalo na primjeru ratnoga novinarskog izvještavanja tijekom Domovinskoga rata, agresije na Republiku Hrvatsku, Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu te Hercegovinu i Bosnu u cijelosti. Međutim, nedopustivo je i podgrijavanje niskih strasti i zastrambi, stranačkih spletkarenja, vjerske i nacionalne isključivosti, nacionalne netrpeljivosti, itd.

[21] Usp., isto, str. 78.

Obveza je svakoga novinara služiti kodeksu časti, ali prije svega slušati svoju savjest koja se uvijek javi u moralnoj dvojbi *što i kako učiniti* jer su osobni zreli savjest i čestitost temeljem valjanih profesionalnih morala i etike[22]. Ipak, treba naglasiti kako su novinari često u procjepu u kojem moraju zadovoljiti zahtjeve poslodavaca, ali i svoja profesionalna, etička i moralna načela, što se i ne poklapa baš u svakom slučaju.

5.8 Opasnosti

U svijetu, a nažalost i kod nas, brojni su primjeri uznemiravanja i zlostavljanja novinara, njihovih progona, diskreditiranja i micanja s djelatnih mjesta pa i iz novinarstva u potpunosti, dok su i ubojstva pripadnika sedme sile posljednjih godina uzela maha kako u brojnim državama diljem svijeta, tako i u našem susjedstvu. Obavljajući svoj posao, novinari najčešće ne ginu slučajno u razmjeni vatre u zonama sukoba, nego su žrtvama planiranih ubojstava. Ubijaju ih, primjerice, glede izvještavanja o korupciji, zločinima, trgovini drogom i aktivnostima pobunjeničkih skupina. No, kako u primitivnijim sredinama novinare ubijaju metcima, tako ih danas u suvremenijim sredinama ubijaju ekonomskim oružjem. Putom svojih poslušnika i sprege s vlasnicima i drugim odgovornim ljudima unutar medijskih kuća, *miču* novinara koji im *ne miriše*, prikače mu određenu etiketu koja u tom trenutku označava moralnu kaljužu društva i pobrinu se da ne može više raditi u svojoj struci. Premda spomenuto zvuči kao scenarij kakova filma o zavjerama, današnji politički, gospodarski i ini magnati su toliko moćni da je spomenuta praksa itekako česta. Dakle, u naprednijim zemljama novinar ne dobije metak nego doslovce skapava od gladi i neimaštine ukoliko ne nađe hrabriju redakciju koja će ga, unatoč svim poslovnim rizicima,

[22] Usp., MALOVIĆ, Stjepan, *Novine – drugo, obnovljeno izdanje*, Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2003., str. 35.

zaposliti i znati cijeniti, ili jednostavno promijeni profesiju uza nezadovoljstvo, potištenost, utučenost i stres koji vodi oboljenjima i uklapa nesretnoga pojedinca u statistički izračunatu prosječnu starosnu dob u kojoj pripadnici sedme sile završavaju životni put (42 godine starosti).

Poučen osobnim iskustvom, savjetujem novinarima koji se nađu na udaru sudskih procesa ili im njihova medijska kuća, pod pritiskom moćnika, otkaže suradnju i potpuno okrene leđa, neka javno progovore o onomu što se dogodilo. **Najgora je šutnja!** Preporučljivo je obratiti se za pomoć kolegama u medijima koji *misle drugačije*, zatražiti reagiranje novinarskih udruženja i svojih sindikalnih predstavnika. Nije loše organizirati i konferenciju za novinare i javnosti iznijeti svoju stranu priče. To ne će odjeknuti jako, rijetki će se odazvati pozivu, ali ako samo jedan medij prenese vaše riječi, vrijedilo je, jer je bitno da do puka dođe vaša poruka.

Treba odmah znati kako rat s moćnicima i korumpiranim urednicima odnosno ravnateljima i vlasnicima medija nije nimalo lagan. Preko svojih poslušnika ti ljudi odašilju svakojake izmišljotine o vama, obezvrjeđujući vas u javnosti i cenzurirajući u programu kada se pokušate braniti. Moćnike čak pomažu i novinari-urednici iz naklonjenih im medija, šaljući k njima neiskusne početnike koji, nesvjesno, postaju najjačim oružjem uperenim protivu vas jer prenose njihove napade bez vaše strane, donose zaključke bez osnove, nesvjesni toga kako će, onda kada steknu iskustvo i počnu *misliti svojom glavom*, vjerojatno proživljavati sudbinu sličnu vašoj. Što je vaš slučaj osjetljiviji i hajka veća, to ćete naći manje medija koji će prenijeti vašu stranu priče. Ipak, utješna je spoznaja, kako i takovih još uvijek ima, a treba znati i iskoristiti one koji politički ne misle poput vaših progonitelja.

Bitno je sačuvati vlastito dostojanstvo, imati snagu oduprijeti se tim nasrtajima i nikada im ne dopustiti da vas slome jer znadete kako ste pošteno i profesionalno radili svoj posao. Doći će vaše vrijeme, pojavit će se netko tko će prepoznati sposobnost i hrabrost, tko će vam dati priliku. Dotad, neka stihovi ruskoga pjesnika Sergeja Jesenjina koji su mene držali budnim, jakim i uspravnim, pomognu i vama:

U buri, u oluji,
kraj nedaća svih,
uz teške gubitke i uz tugu kletu
biti nasmijan, prirodan, tih,
najveća je umjetnost na svijetu.

5.9 Izvor informacije

Svaka informacija ima izvor, vrelo, ishodište iz kojega je potekla. Moralan novinar drži svoje izvore, subjekte i kolege ljudskim bićima i poštuje ih. Ipak, u procesu prikupljanja informacija nikad ne treba prestati pitati izvor: *Kako to znaš*?

Novinar si osigurava izvore tako što ostavlja dobar dojam na novostečene poznanike, čuva posjetnice, brojeve brzoglasa, ponekad se i zbližava s izvorima, priskačući im u pomoć kada im pomoć treba. Izvor informacija mora biti ozbiljan, vjerodostojan, pouzdan i široko otvoren, premda se u praksi izvori često *zatvaraju* glede birokratizma, skupnih i osobnih interesa (u tom slučaju redakcije, uglavnom, osnivaju posebnu istraživačku skupinu koja je voljna posvetiti i tjedne istrazi određena problema). Uvijek i za svako područje postoje razborite i pouzdane osobe koje dobro poznaju dotičnu tematiku, a novinar svoju mrežu izvora gradi vremenom, širi ju, njeguje, pomno probire, kultivirajući svoj odnos s tim osobama.

Ipak, pri *kopanju* podataka treba biti uporan i pomalo agresivan, što ne znači ljutiti se, podizati glas ili prijetiti. Valja ostati odlučan i ne porječkati se, hladnokrvno odoljeti provociranjima, prikrivanju podataka ili krivom usmjeravanju i to zadržavanjem pribranost, odlučnosti i nastavljanjem s upitima. To ne znači dodvoravanje nego održavanje ravnoteže tvrdoglavo postavljajući upite, pozivajući se na puno pravo na neutaživu radoznalost u ime javnosti koja polaže pravo na informaciju. Na koncu, ukoliko smirenost i ne poluči rezultat kod provokatora, novinar mu je odaslao sliku gospodske uglađenost i nije se spustio na njegovu primitivnu razinu.

Ma koliko povjerenje postojalo, sve podatke treba uzeti sa zadrškom i podrobnije provjeriti jer se prečesto pojavljuju nastojanja usmjeravanja novinara u smjeru koji nije istovjetan objektivnosti i sveobuhvatnosti.

Postoji podjela izvora informacija na one koji nisu u ljudskom obličju (usmena i pisana predaja, mitologija, legende, povijesni zapisi, mudroslovice, građa sadržana u različnim dokumentima, pismima, dnevnicima, sjećanjima, bilješkama, brzoglasnim imenicima, poslovnim i sličnim adresarima, rokovnicima, kalendarima, oglasnicima, publikacijama, zbornicima, rječnicima, enciklopedijama, potom navodi iz pročitane beletristike, zapisane misli poznatih osoba, izreke s ulice, itd.) i oni ljudski (službeni zastupnici država, ustanova, poduzeća, povjerenstava, odbora, odjela za odnose s javnošću, potom obični pučani, vanjski suradnici novine, agencijski novinari, izravni sudionici događaja, itd.)

Anonimno pripisivanje izvornosti podatka dragocjenim je načinom iskorištavanja bitnih informacija koje si nitko ne želi pripisati kao izvoru, a drugoga načina nema. Novinar i njegova redakcija tada preuzimaju rizik za točnost informacije, izlažući mu se glede njezine vrijednosti. Premda izrazi poput: *dobro obaviješteni izvori*, *službeni izvori*, *diplomatski krugovi*, *pouzdani izvori*, *promatrači*, *analitičari političkih prilika* i *krugovi bliski vladi* nisu idealni, oni su spas u nevolji. Preporuka je pozivati se na takove izvore što rjeđe, a pojedini urednici ne će ni pristati na to ukoliko im novinar ne povjeri tko je stvarni izvor.

Profesori Brian S. Brooks, George Kennedy, Daryl R. Moen i Don Rably u knjizi *News Reporting and Writing* (*Izvještavanje i pisanje*) nude mudar savjet: *Neimenovanje izvora je opasno iz dva važna razloga. Prvo, takvoj informaciji nedostaje vjerodostojnost, te novinara i redakciju čini sumnjivima. Drugo, izvor može lagati. On ili ona možda namjerava nekoga diskreditirati ili možda pušta probni balon da provjeri reakciju javnosti na neko pitanje ili događaj. Vješti diplomati i političari znaju kako da iskoriste novinare da bi izmjerili temperaturu javnoga mišljenja. Ako javnost reagira negativno, izvori neće nastaviti s planovima koji su procurili medijima. U takvim su slučajevima mediji iskorišteni – i manje im se vjeruje*[23].

[23] Skupina autora, isto, str. 198.

Zakonsko je pravo novinara i redakcije ne odati izvor čak i u slučaju kada to traži policija, pravosudna ili upravna vlast. No, zakoni o tomu razlikuju se od države do države te neke zemlje niti danas u svojim zakonicima ne poznaju pojam profesionalne tajne, a i one koje ga imaju nisu se odrekle prava sudskoga primoravanja novinara na otkrivanje izvora u slučajevima od posebne važnosti za državu i naciju, napose u slučajevima državne ili nacionalne sigurnosti. U svakom slučaju, štiteći izvor koji je tražio tajnost, novinar (kao i odvjetnik, liječnik ili svećenik) štiti svoju vjerodostojnost, povjerenje koje uživa u javnosti te etička i moralna načela svoje struke (povjerenje kod izvora dovest će ga do toga stupnja da će moći čitati povjerljivu građu koje, dakako, ne će smjeti uporabiti bez izričita odobrenja osobe koja ih posjeduje). No, to ga ne štiti od moralne i zakonske odgovornosti za sve napisano, a pozvano na tajni izvor.

Na kolokviju pravnika 1958. godine u Strassbourgu zaključeno je sljedeće:

1. novinarska se tajna odnosi samo na izvor informacija,
2. to pravo može biti priznato samo profesionalnim novinarima,
3. to pravo nije apsolutno i
4. sud je jedinim tijelom koje točno određuje granicu toga prava[24].

Novinar, pored općih ograničenja poput državne ili poslovne tajne i dobroga ukusa, smije objaviti sve što mu je rečeno, što je doznao. No, jedno od ograničenja može biti i dogovor novinara i izvora o neobjavljivanju dijela ili cijele informacije.

Ponekad novinar dobije informaciju, ali s naznakom zabrane korištenja (*off the record*, što je engleskim izrazom za *neslužbeno*), čime se donekle ograničava sloboda objavljivanja svega što se sazna. Novinar je tada na velikoj kušnji objavljivanja važne informacije ili udovoljavanja zahtjevu, čime poštuje stečeno povjerenje kod izvora. Upravo na tu dvojbu komentar je davno dao iskusni novinar John Hohenberg: *U politici, diplomaciji, znanosti i kriminalu – spominjući samo nekoliko*

[24] Usp., SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 354.

područja važnih vijesti – nijedan novinar nikad nije privilegiran objaviti sve što zna. Vjera kojom se gradi takvo povjerenje općenito se drži kao simbol novinareve odanosti profesiji. On ne radi samo za slijedeći novinski izvještaj ili jednu noć za sutrašnje novine... Za pet ili deset godina skromni izvor može prerasti u gradonačelnika, guvernera, predsjednika vlade ili čak predsjednika SAD-a. Nijedan novinar ne može steći tako uzvišene izvore za nekoliko minuta[25].

U navedenim slučajevima uputno je upoznati urednika s odlukom o neobjavljivanju jer novinar, premda ne smije navoditi izvor, može iskoristiti informaciju ako je od javnoga interesa, ako je općepoznata, ako se za nju saznalo iz više izvora ili ukoliko je novinar osobno bio svjedokom događaja.

Embargo (izvedenica od španjolske riječi *embargar* čiji doslovan prijevod znači *staviti zabranu*) je zabrana objavljivanja informacije koja može biti trajnom (izriče se kada se određenim tekstom vrijeđa ili lažno prikazuje određenu zemlju ili njezina poglavara), privremenom (oblik zaustavljanja protoka informacija dok se o tomu ne odluče nadležne ustanove) ili sporazumnom (tehničke je prirode i najčešće ju se primjenjuje u međunarodnoj politici, primjerice kada treba potpisati bitan državnički dokument čeka se kako bi glavni gradovi zainteresiranih zemalja istodobno objavili vijest o tomu).

Temelj novinarova odnosa s izvorom jest stalna provjera spoznanoga koja jamči očuvanje novinarove vjerodostojnosti u očima čitatelja. Profesionalnom novinaru ne smije se dogoditi da iz ispravaka i reagiranja, pristiglih nakon objavljivanja teksta, sazna što subjekti njegova slučaja misle o navodima koji ih terete. Njegova je zadaća uravnoteženo izvještavanje, što znači da u priči moraju biti zastupljena stajališta različnih strana, napose onoga tko je novinarovim člankom okrivljen potkrjepljenim / provjerenim činjenicama.

Svaki podatak za kojega u tiskovini ne bude točno naveden izvor bit će odmah pripisan samoj tiskovini, sa svim posljedicama koje iz njega proizlaze. Treba uvijek paziti na pravilo da i oni navedeni izvori imaju različnu težinu pa što je neki podatak važniji, to i njegov izvor treba biti vjerodostojniji.

[25] Skupina autora, isto, str. 199.

PODJELA IZVORA	***PRIMJERI POZIVANJA NA IZVORE***
Izravni	.objavila je policija. .prema riječima svjedoka. .navedeno je u priopćenju. ...izjavio je...
Neizravni	.javlja Večernji list, pozivajući se na vladine izvore. .izjavio je hrvatski predsjednik, a prenijela agencija HINA. .objavila je Hrvatska televizija pozivajući se na policijske izvore.
Poznati (on the record)	Hrvatski predsjednik je izjavio. Igor Zidić, predsjednik Matice hrvatske, naglasio je. Rukovodstvo Elektroprivrede najavilo je.
Nepoznati	.iz službenoga izvora. .iz izvora u vladi. .iz ovlaštena izvora.
Pozadina (on background)	.osoba koja je s predsjednikom putovala u zrakoplovu. .u vladinim krugovima te zemlje. .visoki dužnosnik ministarstva.
Duboka pozadina (on deep background)	.dobro obaviješten izvor. .povjerljiv izvor. .vjeruje se. .promatrači.

Poznati (*on the background*) izvori su oni izvori koje novinar navodi punim imenom, prezimenom i funkcijom. Nije pogrješno takov izvor predstaviti javnosti kao određeni kolektiv, ali samo ako ga se želi

pojednostaviti, a nikako zaštititi, jer onda ne bi spadao u poznate izvore (*Banski dvori navode*). Ipak, nije preporučljivo često rabiti takov obrazac. Izvor koji pristane biti poimenično naveden uza navodne znake, treba shvatiti kako preuzima odgovornost za danu informaciju i oslobađa novinu tereta moguće netočnosti. Uporabom navodnih znakova odnosno povlake, novinar, bez iznimke, smije izvoru pripisati isključivo samo one riječi koje je taj izvor izrekao odnosno napisao.

Nepoznati izvori obično nemaju veliku težinu, dakako ovisno u pojedinim slučajevima te dobivene informacije nije moguće pripisati konkretnoj osobi. Ukoliko se novinar koristi *nepoznatim* izvorom, tada se poziva na: *službeni izvor s Pantovčaka*[26], *izvor u hrvatskoj vladi, doznajemo iz krugova bliskih*..., itd. Treba imati na umu kako prečesto pozivanje na *nepoznate* izvore dovodi u pitanje ugled tiskovine i stoga postoje stroga pravila kojih se novinar, ali i uredništvo trebaju pridržavati.

Off the record izvori novinaru daju informaciju, ali zabranjuju njezino objavljivanje u bilo kakovu obliku. Obično ju daju kako bi olakšali novinaru pojašnjenje određenoga događaja koji za sobom vuče dublju pozadinu. Te su, dakle, izjave dane novinaru uza traženje najvećega stupnja poštivanja zaštite tajnosti izvora. Ovisno o osjetljivosti informacije, novinar je u takovim prigodama uvijek na kušnji jer u njemu vlada prirodna glad za informacijom koju mora objaviti. Ipak, ako je izvor zatražio tajnovitost, novinar ju ne smije prekršiti jer tim kalja vlastitu čast. Dakako, iznimka su slučajevi u kojima bi novinarova šutnja dovela u pitanje nečiji život ili sigurnost cijele nacije. Primjerice, u tajnom razgovoru s pripadnikom neke terorističke organizacije, sugovornik prizna novinaru *off the record* kako planira(ju) izvršiti napad na neki objekt i očekuju ljudske žrtve. Tada odluka o kršenju obveze povjerljivosti pada na vagu novinarove savjesti, etike i ljudskosti s jedne i profesionalnosti s druge strane. Osobno smatram kako je, ali samo u takovu i sličnom krajnjem slučaju, profesionalnost znatno manje bitna

[26] Treba dometnuti kako i u ovakovim prigodama novinar može manipulirati pojmovima kako bi dobio na težini odnosno vjerodostojnosti svojega izvora. Tako je uvijek preciznije i uvjerljivije navesti izvor s Pantovčaka negoli službeni izvor iz Zagreba

od pravilnoga postupka, dakle iznošenja u javnost plana terorističkoga napada kako bi se spasilo ljudske živote i tvarna dobra!

U najvećem broju slučajeva, preporučljivo je *off the record* informaciju, neovisno o izvoru koji ju je dao, istražiti dok ju službeno ne potvrdi netko drugi, tako da ju se na koncu može i objaviti. Tako novinar ne krši dano obećanje o neobjavljivanju dane informacije jer je do nje došao na drugom mjestu odnosno kod druge osobe na koju se može pozvati.

Pozadinski (*on background*) izvori su pripisivi nekom tijelu ili nekom od njegovih valjanih predstavnika, a koje novinar ne imenuje osobno (*ovlašten izvor, vladin izvor, visoki dužnosnik ministarstva ili državne uprave, iz diplomatskoga predstavništva, u vladinim krugovima*, itd.). Informacija dana *iz pozadine* smatra se službenom, a daje ju izvor koji pojašnjava pozadinu određenoga događaja, ali ne želi da ga se navodi imenom odnosno njegovom funkcijom. Tada novinar umjesto točnoga imena i funkcije navodi tijelo kojem izvor pripada. Novinar ne smije iskorištavati taj pojam i navoditi neki izvor kao službeni, ako taj izvor nije uistinu ovlašten dati dotičnu informaciju.

Izvore iz ***duboke pozadine*** (*on deep background*) novinar uopće ne može navesti. Informacije koje dobije u tom svojstvu ne može pripisati niti jednoj ustanovi, dakle ne smije navoditi ni tijelo kojem izvor pripada. Tad obično rabi pojmove poput: *dobro obaviješten izvor, povjerljiv izvor, iz diplomatskih krugova, iz gospodarskih krugova, neslužben izvor, vjeruje se, promatrači*, itd. Kada izvor govori iz *duboke pozadine*, novinar se ne smije ni neizravno pozvati na njega i sam preuzima odgovornost za objavljivanje tako stečenih podataka, oprezno procjenjujući vjerodostojnost izvora, pošto se te podatke ne smatra službenima. U tim slučajevima sasma je zabranjena uporaba izravnih navoda među navodnim znacima odnosno povlakama u tekstu. U iznimnim slučajevima, poput uporabe dokumenata prije njihova službenog objavljivanja, moguće je uporabiti pojam *iz sigurnoga izvora*, ali samo ukoliko je novinar siguran kako bi vjerodostojnost te građe izdržala svaku probu. No, tu se uvijek upušta u rizik jer opovrgavanje navoda iznimno je čest slučaj, napose ako je riječ o političkim dokumentima i političarima koji iz dana u dan mijenjaju mišljenje i vuku nove poteze ovisno od njihovih ili trenutačnih interesa stranke.

Napomene radi, u prigodama razgovora s izvorima uputno je rabiti snimač zvuka, čak i ručno bilježiti podatke u kratkim zabilješkama te, dok je razgovor još u živom sjećanju, sastaviti potpuniju pribilješku o rečenom. Pri sastavljanju teksta, novinar uvijek mora imati na umu da ne radi kako bi zadivio svoje izvore, jer ako samo oni razumiju vijest onda nije ispunio svoju profesionalnu zadaću.

U razgovoru s izvorima treba voditi računa i o tomu da najveći broj, čak i stručno osposobljenih, sugovornika ne poznaje razliku između pobrojanih pravila o navođenju izvora. Netko će tražiti da ga se nipošto ne navodi, ali ne će razumjeti razliku između *pozadine* i *duboke pozadine*. On će kazati novinaru kako govori *off the record*, a vrlo vjerojatno upozorava kako ne želi da ga se osobno imenuje u javnosti. Tako bi novinar uvijek trebao točno dogovoriti sa svojim sugovornikom koji stupanj zaštite traži, ako ju ovaj uopće zatraži.

Na koncu, i glasina može ponekad biti izvorom informacije, ali ju se mora navesti kao takovu i pojasniti okolje u kojem je nastala odnosno u kojem je novinar do nje došao. Ipak, glasine treba prenositi samo u iznimnim slučajevima i s velikim oprezom. Najčešće, one nisu dobrodošle u profesionalnom novinarstvu. Upravo kod tako osjetljivih stvari novinar mora paziti tko je i zašto odaslao određenu glasinu i barem ju donekle provjeriti, ako već ne može potpuno, a sve kako ne bi, objavljivanjem ciljano puštenih glasina, postao sredstvom nečijega smišljenog djelovanja.

5.10 Fotoizvjestitelji

Novine podrazumijevaju timski rad, te su novinar i fotoizvjestitelji na terenu profesionalnim sijamskim blizancima, pošto moraju složno obavljati posao, slušati međusobne savjete i primjedbe. Na terenu fotoizvjestitelj dočarava sve doživljeno, sve o čemu će novinar pisati, ali i neoborivim dokazima svjedoči o stvarima koje trebaju dojmiti čitatelja, okupirati njegovu pozornost, a bez fotografija mogu izazvati sumnju u istinitost napisanoga. Fotografije, na koncu, u današnjim poplavama

prepiski, krivotvorenja i *mrežnoga novinarstva* iz redakcijske stolice, svjedoče o stvarnoj nazočnosti novinarske ekipe na mjestu na kojem se događaj zbio.

Dobra suradnja novinara i fotoizvjetitelja rezultira i *prirodnim fotografijama*, jer dok novinar obavlja razgovore fotoizvjestitelj nesmetano fotografira trajno bilježeći prirodne trenutke, položaj i ponašanje sugovornika, bez namještanja i *fotografija za dokumente*.

Fotografija u novinama pojavila se prvenstveno iz estetskih razloga, iz potrebe razbijanja monotonije sivoga novinskog sloga, o čemu ponajbolje svjedoče stara izdanja tiskovina u kojima je sivilo razbijano crtežima, bakrorezima, lišćem, cvjetovima i viticama. Pojava fotografije izbacila je bakroreze, ali je njezinom svrhom, u tim početcima, također bilo razbijanje jednoličnosti stranice.

Fotografija je prošla istinsku evoluciju, od onih prvotnih koje su fotografirane pod tamnim zavjesama, preko onih fotografiranih analognim fotoaparatima, do današnjih digitalnih foto-zapisa kojih se prenosi mrežom, dakle električnim impulsima. Upravo je digitalna fotografija koju fotoaparat ne bilježi na filmu nego na elektroničkoj kartici načinila revoluciju u novinarstvu. Suvremeni fotoizvjestitelj šalje ekskluzivne fotografije s mjesta događaja, ne juri više kilometrima fizički ih donijeti do redakcije i predati uredniku, nego ih urednik dobije čak i prije novinarova teksta i *obrađuje* izravno na zaslonu računala.

No, suvremena digitalna fotografija omogućila je i pojavu *foto-kriminala* odnosno preinaka, fotomontaži i prilagodbi iz estetskih, senzacionalističkih, ucjenjivačkih i svakojakih drugih pobuda, što na koncu primatelju, u ovom slučaju čitatelju, ne nudi istinitu nego prilagođenu informaciju. Nekad se fotografijama slijepo vjerovalo, više nego novinarima, jer su zorno svjedočile o događajima, a fotomontaže kistovima i škarama bilo je relativno lagano uočiti. Današnje preinake suvremenim računalnim programima za obradu fotografija, međutim, iznimno je teško primijetiti i za to su potrebni sofisticirani uređaji, dostupni tek užem krugu stručnjaka. Ovdje treba dometnuti kako obvezne računalne dorade fotografije u smislu ujednačavanja svjetlosti, sjena i drugih stvari, ne spadaju pod pojam krivotvorenja.

Fotoreporter je novinar koji informira o događaju svojom slikom ili njome sintetizira atmosferu jednoga događaja. On je novinar koji zna što želi poručiti čitaocu svojom fotografijom, ali i vješt stručnjak koji u momentu od samo jedne tisućinke sekunde zna da u slijedu jednoga zbivanja odabere ono što je najbitnije. Samo tako smišljeno učinjena i smišljeno odabrana fotografija može imati potpunu snagu žurnalističkog izraza. A čovjek koji pravi takvu novinsku fotografiju koja izvještava, nešto kazuje i djeluje na čitaoca – to je novinar. Snaga njegove fotografije jednako je tako djelotvorna kao i moć pisane riječi[27] – napisao je 1964. godine o fotoizvjestiteljima Sead Saračević, čuveni zagrebački novinar i fotoizvjestitelj.

Suvremenu novinu nemoguće zamisliti bez njezine fotografije, ali i ilustracije, jer i jedna i druga moraju odgovarati tekstu i naglasiti njegovu poruku. Ipak, premda svijest o bitnosti dobre fotografije za novinu zaživljuje, još postoje redakcije koje pridaju malo važnosti toj grani novinarstva i uopće nemaju urednika fotografije koji bi upravljao radom fotoizvjestitelja na terenu i u dopisništvima, slagao fotografsku pismohranu, osiguravao stalan priljev svježih fotografija i vršio njihov odabir za objavu, uza pomoć urednika koji radi na određenu tekstu. Urednik fotografije bi poštedio fotoizvjestitelje pojedinačnih borbi za plasman svojih uradaka, ali i osuvremenjivanje njihove fotografske opreme.

Fotoizvjestitelje, nedvojbeno, treba više cijeniti i novčano stimulirati, nego je to slučaj kod nas. Dok su na zapadu fotografije jako dobro plaćene i visina njihova cijena ovisi o ekskluzivnosti, stranici na kojoj je objavljena, objavi na naslovnici i drugim čimbenicima, kod nas, u većini slučajeva, tu razliku urednici mjere sa simboličnih deset do dvadeset kuna. Honorarni fotoizvjestitelji koji nemaju stalna primanja, a kojih je u hrvatskom novinarstvu puno više od stalno zaposlenih, tako su malo plaćeni da im se ne isplati na teren ići o svojem trošku jer, ako im se posreći, objave im jednu ili dvije fotografije koje im plate po deset ili dvadeset kuna, a što ne može pokriti niti cijenu utrošena goriva na terenu. Nadalje, hrvatske bi tiskovine trebale poraditi na pravilu plaćanja fotografije samo kada ju objave prvi puta. Svako ponovno, naime,

[27] Skupina autora, isto, str. 101.

objavljivanje ne plaćaju jer se ta fotografija, unatoč uredno potpisanom autoru, smatra vlasništvom tiskovine, a ne toga fotoizvjestitelja koju joj ju je *prodao* preuzimanjem novca za prvo objavljivanje. To je odlično rješenje na zapadu koji, dakle, zaslužno plaća fotografije, ali ne i za hrvatske tiskovine, barem dok su plaće na postojećoj razini.

Unatoč problemima, vidljivo je da se današnja čitateljska publika ne zadovoljava samo onim što je napisano, nego načinom na koji im je to predočeno te novine s najprivlačnijim prijelomom i najsenzualnijim fotografijama imaju i najveći tržišni probitak, bez obzira na tekstualnu ponudu i kvalitetu *pera*, o čemu svjedoče statistike. Tako je, a bit će i više, tekst, kao osnovno i najstarije izražajno sredstvo, jako potisnut na stranicama novina u korist novinske fotografije koja ima zadatak ostaviti prvi dojam, privući pozornost čitatelja te ispričati svoj dio priče koju će novinarski tekst dodatno pojasniti.

6. POVRATAK U REDAKCIJU

6.1 Vrjednovanje teksta

Povratak novinara u redakciju znači susret s urednikom kojemu će sažeto priopćiti sve što je doznao tijekom istrage. Glavni i odgovorni urednik odmah će procijeniti vrijednost priče i kakovu pozornost ona zaslužuje. Sukladno tomu, posavjetovat će se s urednikom one rubrike kojoj priča sadržajno pripada, a novinar će tada znati kojom će vrst izražavanja pretočiti spoznato u informativnu, pitku, jasnu, točnu i zanimljivu priču koju će predočiti čitateljskoj publici.

Najvažnije priče idu na središta i vrhove stranica i naslove im se piše znatno većim slovima od prosjeka, dok se sami *šlager* broja *raspaljuje* na treću stranicu, uza mnoštvo fotografija, a na naslovnici dobiva najupečatljivije, središnje mjesto. Najzanimljivija priča broja koja nije vezana za politiku i druge *ozbiljne* teme i obično govori o bizarnostima, svoje mjesto najčešće pronađe na posljednjoj stranici novine, skoro

jednako zanimljivoj i novinaru privlačnoj, kao što je naslovna stranica.

Naslov je poput plakata jer navodi čitatelje na to što i tko je bitan, koja priča mora biti upravo sada ispričana, a koja je osuđena na unutarnje stranice novina. Istraživanja su pokazala kako najbolje priče uvijek završavaju na desnim stranicama novine, jer te stranice prve *upadaju u oči*. Također, zbog velikoga broja ljudi koji novine čitaju odostraga, najbolji revijalni tekstovi broja završavaju na stražnjim stranicama, odmah nakon programa radija i dalekovidnice i redovitoga regionalnog vodiča s aktualnim i korisnim informacijama.

To je, zapravo, stvar realnoga odabira i plasiranja informacija prema kriterijima kojima bi ih i šira javnost uvrstila na pojedine stranice. No, nažalost, u posljednje vrijeme pojedini novinari / urednici *kroje* lažni sustav vrijednosti i postavljaju probleme jedne skupine ili političke stranke bitnijima od problema druge skupine ili stranke, ovisno o osobnim interesima tih novinara / urednika. Najpogubnije je za vjerodostojnost novine takvim ljudima dati odgovorna mjesta i upravljačke položaje.

Analiza uzorka od 110 dnevnih listova iz četrnaest najvećih gradova Sjedinjenih Američkih Država pokazala je kako vijesti zauzimaju više od 55 posto raspoloživa prostora i to čak su 21 posto zauzele one od općega interesa (politika šest posto, crna kronika tri posto, svijet jedan posto), 18 posto otišlo je na vijesti s ratišta, a 16 posto na posebne vijesti (gospodarstvo šest posto, šport pet posto i moda dva posto). Nakon vijesti dolaze reklame sa zauzetih 32 posto novinskoga prostora. Slijede mišljenja sa sedam posto (podijeljena na uvodnike koji odnose četiri te pisma čitatelja s tri posto). Na koncu, ilustracije su zauzele tek tri, a književnost dva posto ukupna prostora.

Ponekad se dogodi da se spoznano sukobi s osobnim uvjerenjima glavnoga i odgovorna urednika ili s uredničkom politikom kuće odnosno poslovnim i ekonomskim interesima vlasnika tiskovine. Profesionalan urednik[28] potisnut će vlastita uvjerenja u korist novinarstva te iznaći način za objavljivanje teksta unatoč negodovanju i pritiscima vlasnika novine. Neprofesionalac će posegnuti za grubom cenzurom.

[28] Pojašnjeno u poglavlju o glavnom i odgovornom uredniku

6.2 Pisanje teksta

Dakle, nakon terena i savjetovanja s urednikom novinaru je određen oblik izražavanja, već mu je poznat način na koji će njegova priča biti plasirana, a urednik rubrike već je primio i izabrao fotografije koje će pratiti novinarov tekst te mu okvirno javio koliko prostora za pisanje ima, što će potvrditi nakon određivanja broja, položaja i veličine fotografija u grafici. Činjenica je kako suvremeno novinarstvo teži što jasnijim, a ne pretjerano velikim tekstovima te su rijetke prigode premašivanja *kartice* (trideset redaka odnosno 1600 znakova) ili kartice i pol teksta.

Inače, ispitivanja su pokazala kako pozornost prosječnoga čitatelja ne prelazi preko četiri stotine riječi novinskoga teksta. Tako, samo velike teme i posebni događaji opravdavaju tekstove koji su dulji od te mjere. Dakako, tim pravilima ne podliježu reportažni tekstovi ili oni iz posebnih rubrika koje se bave dubinskim analizama pojedinih događaja. Njih čitatelji, ionako, ne moraju pročitati na dan izlaska novine, već ih ostavljaju sa strane, dok ne nađu vremena za odmor i detaljnije prelistavanje tiska. O duljini tih tekstova odlučuju za to određeni urednici.

Jasno je kako novinar, nevažno kojim se oblikom izražavanja služi, mora pisanjem zadovoljiti onaj čuveni obrazac *5W* (*who, what, why, where, when – tko, što, zašto, gdje, kada*) + izvor podataka, koja je temeljem *vijesti* koja je, pak, temeljnim medijskim izrazom nastalim sintezom jezikoslovlja, logike i retorike. Naime, ljudski um može shvatiti poruku u cjelini samo ako ona odgovara na sve te temeljne upite odnosno i na šesti *how – kako* koji je kasnije dodan obrascu, ali ga nije i službeno proširio.

Modelom i već uvriježenim prikazom izokrenute piramide (model je preuzet iz knjige *Stil i jezik novinara* Vladimira Pavlinića[29] te tehnički prilagođen) cilj je pojasniti slijed iznošenja podataka po bitnosti, u silaznom redu. Najbitnije je rečeno u prvoj rečenici i odlomku (na dnu piramide), informaciju se nadopunjuje novim pojedinostima prema

[29] PAVLINIĆ, V., isto, str. 21.

vrhu, a čitatelj može prekinuti čitanje čim zadovolji znatiželju, znajući kako mu ništa bitnoga nije promaknulo:

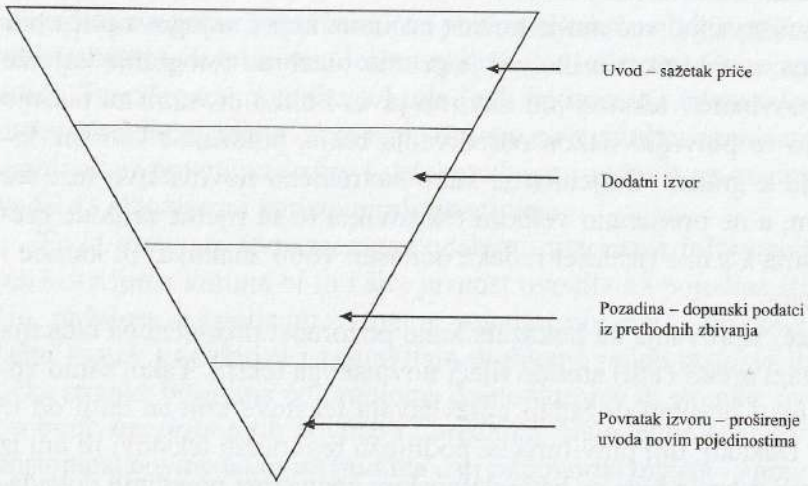

Uvod je izravno vezan s glavnom temom priče, jasan je i izravan. Mora biti dobro napisan i zahtijeva oštrinu, pogodak *u glavu problema*, kako bi se ostavilo dojam i privukla pozornost čitatelja. Postoje i smjernice za pisanje dobroga uvoda: biti precizan, odmjereno uporabiti naraciju, može se početi i s navodom glede dojma ili ići izravno *u glavu* (*in medias res*). No, bitno je u prvoj rečenici (*leadu*) kazati o čemu priča govori, otkriti podatak koji je nadražio maštu novinara i koji će proizvesti jednak učinak i na čitatelje te u toj jednoj rečenici odgovoriti na četiri od pet upita obrasca *5W + 1*, što će biti pojašnjeno kod detaljnijega opisa *leada*.

Nakon uvoda slijedi izgradnja radnje. Središnji dio treba obilovati činjenicama, navodima, svemu spoznanom na terenu. Sve te dijelove treba dobro uklopiti kako bi se stvorilo jasan tijek osnovnoga dijela te razjasnilo čitatelju bit i pozadinu priče. Vrlo je važno dobro poznavanje jezika, pisanja, sklapanja rečenica, postizanja jezične dinamike, ali i *pjevnosti* priče kroza stilske figure, ukoliko se ima prostora i za to.

Pozadina događaja važnim je dijelom priče. Bez odgovarajuće pozadinske informacije većina onoga što novinar napiše ne bi imalo smisla.

Ipak, previše pozadinskih informacija pretvorit će priču u dosadnu, dok će premalo, pak, ostaviti čitatelja nesigurnim u značenje onoga što je pročitao. Stoga, veliku pozornost treba obratiti na količinu pozadinskih podataka.

Za isticanje značenja informacije novinar često poseže za kontrastima i poredbama s nekim drugim informacijama koje pomažu utvrditi vrijednost podatka i smjestiti ga u okolje. Protivne teze daju na dubini i ravnoteži tekstu te je druga strana priče neizostavna.

Novinar mora voditi računa o točnosti činjenica što često vodi uporabi statističkih podataka za potkrjepu dokaza. Previše detalja, međutim, može prouzročiti zbunjenost, čak zasmetati čitatelju i to treba izbjeći. Grafikoni mogu biti korisni kao sredstvo rješavanja prekomjernosti brojeva i dobar način razbijanja jednoličnosti na novinskoj stranici. Dobra grafika uvijek unese živost prijelomu teksta.

Priču treba zaokružiti dobrim zaključkom. Kakov će zaključak biti, baš kao i cijeli tekst, ovisi o piscu. Ipak, zajedničko svim pričama jest da zaključak sadržava pouku. *Konac djelo krasi (finis coronat opus)*, što se postiže jezgrovitom, aforističnom izgradnjom poente, završetka u kojem mora biti izražena smisao cijeloga teksta. Sve u jednoj rečenici!

6.2.1 Lead

Lead odnosno uvodni sažetak trebao bi odgovoriti na četiri osnovna upita: *tko*, *što*, *kada* i *gdje* te, ako je moguće, i na: *zašto* i *kako*. Dakako, nije uvijek moguće staviti najbitniju riječ na početak *leada*, ali on mora biti jednostavan, jasan i potkrijepljen činjenicama. ***Lead* treba potaći čitatelja na čitanje i nastavka teksta, dakle u najmanjem mogućem broju riječi treba iznijeti najveći dio informacije!** *Lead* ne smije biti u upitnom obliku jer uvodnik zapravo odgovara na upite čitatelja, a ne odgađa iznošenje činjenica postavljanjem upita. Potom, *lead* uglavnom ne bi smio biti pisan u negativnom obliku jer onda ostavlja dojam novinarove nesigurnosti, ali i prostora kasnijim hotimičnim ili nehotičnim (nerijetko kratke negacije *ispadnu* u prevođenju ili preuzimanju teksta) manipuliranjima s tekstom. Tako je umjesto *Sukobi nisu prestali* bolje

napisati: *Sukobi su nastavljeni.* Na koncu, nije pravilno niti stilski prihvatljivo započeti tekst s umetnutom rečenicom.

Lead je ključan dio novinarskoga teksta i, za razliku od stručnjaka, nesposoban će *pisac* polučiti kod čitatelja učinak protivan željenom. Primjerice, za *običnoga čovjeka* koji prepričava određeni događaj, redoslijed iznošenja detalja je slijedeći: *Zrakoplov je krenuo iz Zagreba za Dubrovnik. Srušio se pri uzlijetanju. Nije bilo preživjelih.* Za novinara *lead* mora biti sasma obrnut: *Nema preživjelih u nesreći koja se dogodila pri uzlijetanju zrakoplova na liniji Zagreb–Dubrovnik.*

Svakojaki sukobi (najčešće prije, nakon i tijekom športskih susreta, ali i različni prosvjedi i okupljanja koja izmaknu nadzoru) i nesvakidanja događanja (*Čovjek ugrizao psa / Učenici snimali djevojčice tijekom tuširanja / Sedamdesetogodišnjak ubio dvostruko mlađeg sina / Osmogodišnjak upucao dvije godine mlađeg brata*) uvijek su ozbiljnim kandidatima za novinski *lead.*

Od presudne je važnosti i vrst podataka koje odabiremo za sastavljanje *leada.* Tako će dobar novinar umjesto rečenice: *Pedesetogodišnjak ubio suprugu pa sebe,* napisati: *Razvojačeni pedesetogodišnji branitelj ubio suprugu pa sebe.* Dakle, izvjestiteljeva je zadaća otkriti bitne pojedinosti iz života glavnoga sudionika događaja jer je *priča o ljudskoj sudbini* sve više u uporabi u svim novinskim rubrikama. Naime, urednici postavljaju sve osjetljivije zadaće pred svoje novinare, a upravo je rad na *personaliziranju* priče (priča o ljudskoj sudbini ili bitnim pitanjima ili promjenama koje utječu na cjelokupno društvo ili dio njega, kroza jednu osobu, odabranu za predstavnika skupine na koju se tema odnosi) jedan od novih čimbenika u novinarstvu. Uvodeći, u konkretnom primjeru, riječi *razvojačeni* i *branitelj* u *lead* i naslov priče, novinar preko jednoga tragičnog slučaja potiče na razmišljanje o cjelokupnoj populaciji koja dijeli životnu sličnost sa žrtvom odnosno počiniteljem zločina. Tako, u ovom slučaju, podsjeća na stanje u koje je državna nebriga dovela hrvatske branitelje i na tragedije do kojih bi moglo dovesti pomućeno psihičko stanje dijela tih ljudi. Itekako izravno, novinar u javnosti pokreće jedan bitan zupčanik koji, ako je sreće i ako je pravno uređena država, u pogon stavlja cjelokupan stroj, s ciljem zaštite i poboljšanja uvjeta života spomenute populacije.

Na koncu, svaki podatak koji trenutačno utječe na život ljudi zanimljiv je i iskoristiv za udarna mjesta u tekstu i novini: vrijeme, stanje na prometnicama, štrajkovi, pljačke, izvučen glavni zgoditak na lotu, itd.

6.2.2 Sublead (smještanje događaja u okolje)

Kratki *sublead* obično ide u drugi odlomak teksta.

Jedno od temeljnih pravila koje novinar mora poštovati pri pisanju teksta jest da će svaki upit koji sam si postavlja, sebi ga postaviti i primatelj informacije koja odlazi u javnost. Novinar nikada ne smije pretpostaviti kako primatelj (u ovom slučaju čitatelj) poznaje posebne mjesne ili stručne podatke, napose kada vijest odlazi među širu javnost, premda i za mjesne ili stručne osobe podatke uvijek treba postaviti u njihovo okolje jer nije svatko upućen u događaje koji su prethodili najnovijem.

Novinar mora u stranu staviti osobna iskustva i stvari gledati iz čitateljeva položaja, *kroza čitateljeve oči.* Informaciju treba pojasniti čak i onim zemljopisno i kulturološki najudaljenijim primateljima. Postavljanje događaja u njegovo okolje presudno je za uspjeh novinarova izvješća. Uvijek je potrebno točno pobrojati, pojasniti i navesti titule i dužnosti osoba, zemljopisno okolje, politička uvjerenja i događaje koji su prethodili posljednjem. Bitno je da taj *podsjetnik* bude sažet, ali precizan i jasan.

6.2.3 Navođenje imena i titula

Novinar uvijek mora provjeriti kako pravilno napisati imena i titule koji potječu iz stranih jezika ili za koje, iz bilo kojih razloga, nije siguran kako ih napisati. Ukoliko nije moguće provjeriti ili podatci nisu dostupni, treba iznaći način izbjegavanja spominjanja dotične osobe ili od *deska* zatražiti provjeru. Nekada je to bio zamršen posao, dok je danas dostatno ime osobe unijeti u neku od mrežnih tražilica i, u roku od nekoliko sekundi, doznati njezinu točnu titulu. Dakako, pretraživanju je potrebno posvetiti nekoliko dodatnih minuta kako bi se provjerilo je li

navedena titula još valjana ili je sporna osoba sada na drugom položaju odnosno koji su najsvježiji podatci o njoj.

U pojedinim je slučajevima nemoguće poslužiti se mrežom jer novinar uopće ne zna kako napisati ime osobe. U tom je slučaju najlakše kontaktirati veleposlanstvo ili konzularno predstavništvo zemlje iz koje dotična osoba dolazi. U svakom slučaju, ukoliko novinar i pogriješi, urednici u *desku* dužni su uočiti pogrješku i ispraviti ju jer svaki *desk* ima vlastitu pismohranu koja uključuje popise vlada i drugih bitnijih službenika iz brojnih država i ureda.

Puno ime i prezime osobe koju se spominje, bilo kao izvor podatka ili u kojem drugom okolju, zajedno s njezinom funkcijom, obvezno je navesti kada ju se spominje prvi puta u tekstu, dok je u nastavku dostatno navoditi samo prezime. Ukoliko se tekstom dotiču dvije osobe jednakoga prezimena, preporučljivo je ispred prezimena navesti i prvo slovo imena onoga kojega se opetovano spominje. Ukoliko je, pak, priča reportažne odnosno putopisne ili, napose, socijalne naravi i cilj joj je izazivanje simpatija odnosno suosjećanja kod čitatelja, nije pogrješno, nakon prvotnoga navođenja punoga imena i prezimena osobe s kojom se novinar susreo na terenu, u ostatku teksta njezine izjave potpisivati njezinim osobnim imenom. To ostavlja dojam prisnosti i dodatno personalizira priču. Funkcije osoba na položajima, bez iznimke, moraju biti precizno navedene, a ukoliko je riječ o političarima iz države koja ima više razina vlasti treba točno navesti, primjerice, je li osoba dužnosnik ministarstva županijske, savezne, državne ili koje druge razine.

U načelu, uvijek je poželjno precizirati političku usmjerenost i narav izvora (čelnik stranke, veliki politički dnevnik, državna agencija, itd.). Kako bi se dobilo na vjerodostojnosti odnosno snazi određene izjave, nije loše pored prezimena napomenuti zanimanje odnosno stručnost osobe čiju se izjavu navodi (sudac, policajac, znanstvenik, liječnik, turist, težak, student, itd.). Inicijalima i nadimcima poznatih osoba, unatoč njihovoj općepoznatosti, obično nema mjesta u novinskom tekstu. Ponekad su iznimkom umjetnici i športaši.

Uglavnom se za pisanje osobnih te imena gradova i država poštuju pravopisi zemalja iz kojih osobe dolaze odnosno u kojima se ti gradovi nalaze. Iznimka su uvriježena imena gradova i zemalja koja su, kao zamjena izvorniku, općeprihvaćena u novinarovoj matičnoj zemlji. Tako, primjerice, u Hrvatskoj ne ćemo pisati Roma nego Rim, Viena nego Beč, Geneva nego Ženeva, niti Canada nego Kanada, dok ćemo uvijek pisati Washington, New York, Chicago, Hollywood, Stockholm, Munchen, itd.

Ipak, posebno treba paziti na kulturološke običaje pojedinih zemalja, poput većine država iz španjolskoga govornog područja u kojima se, uza ime i prezime osobe, navodi i majčino prezime, ili Rusije u kojoj se između imena i prezimena navodi očevo ime u genitivu, itd. Tada treba biti posebno oprezan kako se ne bi kod navođenja samo prezimena u tekstu navelo majčino umjesto očeva prezimena ili očevo ime umjesto prezimena. Puno je, za nas, najčudnovatijih primjera iz različnih kultura pa valja iskoristiti raniji savjet i kontaktirati s veleposlanstvima odnosno konzularnim predstavništvima zemlje iz koje dolazi osoba o kojoj novinar piše.

Što se tiče zemalja koje ne rabe latinično nego druga pisma i oznake, sasma različne od onih uvriježenih u zapadnim civilizacijama, poput Kine, Rusije i arapskih zemalja, novinar rabi standardizirane konvencionalne prijepise na latinici.

Postoje pojedine uvriježene novinske zamjene za neke počasne naslove u diplomaciji, mondenom ili vjerskom svijetu, te je *Njegova Svetost* uglavnom papa (*Sveti Otac*), *Njegova Preuzvišenost* – kardinal, *Njegova Uzvišenost* – biskup, *Njegovo Veličanstvo* – kralj, *Njegovo Visočanstvo* ili *Njegova Visost* – princ, *Njegova Ekscelencija* – veleposlanik, itd. Ispred imena katoličkoga biskupa uvijek stoji *msgr.*, što je skraćenica od *monsignor*. Također je uvijek preporučljivo skratiti riječi *gospodin*, *gospođa* ili *gospođica* s *g.*, *gđa.* i *gđica.*

Španjolska riječ *don* nerijetko se nađe ispred imena španjolskih dužnosnika, a novinar ju može izbaciti, osim u slučajevima književnika, plemića ili povijesnih osoba. Francusku riječ *me* (*majstor, učitelj*) rabi se isključivo za odvjetnike ili bilježnike s ozemlja Francuske. Engleski naslov *sir* umećemo isključivo ispred imena, a ne prezimena njezina nositelja, dok naslov *lorda* stoji samo ispred prezimena. Tu treba biti oprezan jer lordovi u prigodi imenovanja dobivaju i novo prezime pa

je ponekad potrebno podsjetiti na prijašnje obiteljsko prezime, napose ukoliko je dotična osoba javnosti poznata i otprije nastale promjene.

Konačna je poruka i savjet kako nije sramotno ne znati točno svačije ime, titulu i funkciju, napose što pojedine osobe često i mijenjaju položaj u društvu. Uvijek je bolje upitati negoli pogriješiti, a ljudi iz ureda za odnose s javnošću većine institucija i ustanova, u pravilu, su naviknuti na takove i slične novinarske provjere. Dakako, tu je uvijek i mreža koja, ipak, zahtjeva oprez što se tiče svježine podataka.

6.2.4 Uporaba oznaka za vremenska razdoblja

Uporaba riječi *jučer*, *danas* i *sutra* može izazvati pomutnju među čitateljima, ponajviše ukoliko tiskovina u prodaji prelazi vremenske zone. Stoga je te riječi preporučljivo zamijeniti točnim imenom dana u kojem se događaj i zbio. No, ako se neka od tih odrednica pojavljuje u navodu kojega novinar prenosi, potrebno ju je dopuniti imenom dana unutar zagrade.

Ukoliko tiskovina u prodaji prelazi vremenske zone, vijest je potrebno popratiti lokalnim vremenom te unutar zagrade navesti njegov odnos prema GMT-u (*Greenwich Mean Time*). Treba dometnuti kako razlika u vremenu ponekada može izmijeniti i nadnevak za čitatelje u drugoj vremenskoj zoni, na što treba obratiti posebnu pozornost.

Ure uvijek moraju biti označene brojkama od 0 do 24 koje su općeprihvaćene u međunarodnom prijenosu informacija.

6.2.5 Jezik, pravopis i gramatika

Odnos prema ljudima ili događajima koje opisujemo ima izniman utjecaj na čitatelja. Svaki izričaj, opisan detalj ili rečenica imaju snagu uputiti primatelja na obojeno novinarovo stajalište, a najzaslužniji čimbenik za ostavljanje dojma jest novinarov jezik odnosno način pisanja.

Jezik novinara mora oslikavati njegovo dobro poznavanje materinskoga jezika, vladanje rječnikom, gramatikom, pravopisom i jezičnom stilistikom. **Novinar mora znati kako svojim pisanjem donekle čitatelja poučava vrjednotama jezika, pisanja i govorenja, što nije izra-**

ženo u prvom planu. Jednako kao dalekovidnica i radiopostaje, tako i novine, kao sredstvo masovnoga komuniciranja, uvelike sudjeluju u oblikovanju jezičnoga izraza svoje publike. Tako je na novinaru golema odgovornost ispravnoga i izražajnoga pisanja, sukladno pravilima svojega materinskog jezika čiju vrijednost prijenosi na druge ili, ako griješi, pogrješno poučava svoje čitatelje.

No, pored ustrajavanja u jezičnoj čistoći, novinar mora stremiti gramatičkoj, pravopisnoj i stilskoj točnosti, jer netočno sročene rečenice i loša uporaba interpunkcijskoga znakovlja unakaze konačan podatak.

Dakle, dobro pisanje uvjetuju novinarova izobrazba i *načitanost*. Nije preveć opetovati kako novinar ne smije pisati govorom kakov je zabilježio na terenu, ukoliko je riječ o žargonu stručnjaka, znanstvenika, vojske, policije, medicinskoga ili sudskoga osoblja, vjerskih službenika i drugih, jer većina izraza ne će biti shvatljiva čitateljima. Dužnost izvjestitelja s takovih skupova i sastanaka jest prilagoditi rečeno i približiti puku građu onim izrazima koje će razumjeti.

U svakom slučaju, ponovno čitanje teksta, nakon njegova dovršetka, jedini je učinkovit način uočavanja i otklanjanja pogrješaka. Premda će napisano prije objavljivanja čitati čitav niz ljudi, novinar je dužan raditi na najvišoj mogućoj gramatičkoj, stilskoj i pravopisnoj točnosti teksta.

Inače, ne samo u svojstvu jezične čistoće, nego i same točnosti i valjanosti napisanoga, novinar je dužan slati samo provjeren tekst. **Pravilo je da što je informacija osjetljivija i bitnija, to je nužnost pomnoga opetovanog čitanja veća.** Naime, neoprostivo je zbog lijenosti ili bilo kakova drugog razloga, poslati u obradu prvotno napisanu verziju teksta, bez naknadne provjere. To je jedino opravdano u slučaju kada je novinar u stisci s rokovima i izvješće šalje s terena, putom brzoglasa i to napamet, bez unaprijed pripremljena podloška. Tada je razumljivo da novinar ne preuzima odgovornost za gramatičke, odnosno stilske ili pravopisne pogrješke u tekstu, nego samo za točnost poslane informacije. No, i u tom slučaju sigurnost u valjanost informacije važnija je od brzine njezina slanja u redakciju.

6.2.6 Stil, prepoznatljivost

Pisanje teksta ne znači dosadno navođenje činjenica. Bitno je zanimljivim izlaganjem priče privući čitatelje. Treba pojasniti cjelokupan događaj i pružiti uvid u posljedice koje on nosi. Ljudi žele znati kako će se ono što se zbiva odraziti na njih.

Istraživanja pokazuju kako stilovi mogu vrlo lako nadvladati riječi i ponekad poslati poruku koju novinar, u stvari, nije kanio stvoriti. Stilovi oblikuju dojmove i njihovo odražavanje na ljude, bilo ono pozitivno ili negativno, s kratkoročnim ili dugoročnim posljedicama. Stilovi su učinkoviti kada oslikavaju različnost među ljudima i nude izglednost. Oni mogu odvesti čitatelje tamo gdje obično ljudski um ne stiže. Ponekad je to rad vještih novinara koji su osjetljivi, uravnoteženi i pošteni. No, to nije učinkovito kada stilovi nameću ukalupljene nazore ili oslikavaju ljude s pretjerano naglašenim negativnim značajkama. Kada nepotrebno povrjeđuju ljude i čitateljstvu nude iskrivljen dojam o svijetu u kojem žive.

Novinarski stil zapravo znači posebnu uporabu jezika glede postizanja izražajne i pokretačke vrijednosti novinarstva. Osnovnom mu je značajkom odmjereno stapanje književnoga i znanstvenoga stila, preuzimajući od prvoga glazbenost, slikovitost i raznolikost riječi, a od potonjega točnost, preciznost, određenost i činjeničnost. Novinar, dakle, stvara svoj stil kako bi postao prepoznatljiv publici, a najveći je uspjeh pojedinoga novinara kada čitatelj iščitavajući napisane retke zna tko im je autor bez čitanja potpisa ispod teksta.

Pažljiv će pisac pri svakoj svojoj rečenici postaviti sebi barem četiri pitanja: ''Što pokušavam kazati? Koje će to riječi izraziti? Koja će slika ili izraz to učiniti jasnijim? Je li ova slika dovoljno svježa da postigne učinak?'' A vjerojatno će se pitati još dvoje: ''Mogu li to reći jednostavnije? Jesam li štogod izrazio nezgrapno što bi se dalo kazati bolje?''[30] – davno je zapisao čuveni George Orwell, ponajbolje pojasnivši način pristupa pisanju dobra novinara koji želi izgraditi čitateljima prepoznatljiv stil, ponuditi nešto novo, drugačije od ostalih, drugačije od dotad viđenoga.

[30] PAVLINIĆ, V., isto, str. 46.

6.2.7 Okvir

Okvir je tekstualnim umetkom, ono što je utkano u tekst. To je dodatna informacija ili krnja vijest koja naglašava jedan dio priče koji je, prema opravdanom mišljenju novinara, posebno bitan za prikazani napis. Obično ga se, glede uočljivosti, tiska drugačijim slovima od ostatka teksta, a može ga se doslovce i uokviriti. Zadatak mu je, pored učinka naslova, dodatno privući pozornost čitatelja i upozoriti ga na ono najbitnije što mu novinar poručuje.

Okvir može biti načinjen od izvučena dijela iz teksta, a može i sadržavati posebnu informaciju koja nije navedena nigdje drugdje. Činjenica je kako mu novinari i urednici često pribjegavaju, kako poradi pojašnjene djelotvornosti, tako i glede estetskih potreba jer unosi živost u prijelom teksta.

Dobar će novinar još kod prikupljanja informacija osjetiti zvučnost određenoga podatka koji je *kao stvoren* za okvir, koji će posebno privući pozornost čitatelja. Naime, *brzi čitatelji* često prelete samo novinske naslove i međunaslove, *leadove*, potpise pod fotografijama i – okvire. Upravo je zato vrlo bitno u okvir staviti nešto posebno golicavo, dakle znati prepoznati onaj posebno sočan detalj iz priče.

6.2.8 Naslov

Naslovi teksta moraju biti jasni, točni, aktivni i kratki, moraju pomagati u vrjednovanju poruka i olakšavati snalaženje. Treba ih pisati smišljeno, sebi svojstveno, zanimljivo, duhovito, privlačno, figurativno, ali i oprezno. Odmah nakon fotografija i potpisa pod fotografijama, naslovi su trećim bitnim čimbenikom preko kojega čitatelji *ulaze* u tekst, u novinu. Oni obavještavaju o sadržaju poruke, mamcem su za čitatelje jer odmah *upadnu u oči* kada novina dospije u ruke (nadnaslov, naslov, podnaslov i međunaslovi). Loši naslovi su netočni, neodređeni, krivi, dvosmisleni, razvučeni, promašeni, lažni, napose oni ukradeni ili preslikani.

Nadnaslov (*nn*) stoji ponad cjelokupna teksta (*tx*) i opreme, glavni je naslov (*n*) najupečatljiviji, dok odmah ispod njega slijedi podnaslov

(*pn*). Međunaslovi (*mn*) stoje unutar teksta i, u pravilu, razbijaju monotonost grafičkoga izgleda duljih tekstova i uvode čitatelja u pojedina poglavlja priče.

U naslovima (vrijedi i za tekstove u cjelini) treba izbjegavati tuđice jer se s njima provodi jezično nasilje nad čitateljima. Hrvatski je jezik prebogat odgovarajućim i vrlo lijepim zamjenama za skoro sve tuđe, nažalost, još uvijek uvriježene riječi. Također, kada se želi istaknuti određena vrijednost, poželjno je izbjegavati istrošene, prečesto rabljene riječi ili rečenične nizove.

Naslovi ne bi smjeli biti prenatrpani niti bi se njima trebalo pokušavati raščlaniti problematiku teksta. Oni ne trpe navodne znake, dijelove riječi u zagradama, riječi odvojene povlakama ili spojene s brojkama (*90-tih*), kao ni teške filozofske riječi (*Smisao poduzeća – profit*). Zamjenice u naslovima često štete jezičnom skladu i čistoći (*Mostarci ih ne će*), dok više od dva padeža čine naslov nerazumljivim (*Osuda prijetnji silom*). U naslovima nije prikladna uporaba inicijala niti pridjeva na *-ski* kada su stvoreni od skraćenica (umjesto *HSP-ovski* trebalo bi stajati *haespeovski*).

6.2.9 Potpis pod tekst i fotografiju

Novinarovo je neotuđivo pravo potpisivanje pod vlastito djelo. Tu uredništva slijede *nepisana* pravila struke te vijesti do, otprilike, sedam redaka potpisuju samo prvim slovima imena i prezimena novinara, dok šire vijesti, duljine do petnaestak, nerijetko i dvadesetak redaka, mogu biti potpisane prvim slovom imena i punim prezimenom. Ukoliko u tiskovini djeluju dva ili više novinara s istovjetnim inicijalima, preporučljivo je prvom slovu prezimena dodati i njegovo drugo slovo. Tekst duljine iznad dvadeset redaka trebalo bi uvijek potpisati punim imenom i prezimenom novinara koji ga je napisao.

Fotografiju se uvijek potpisuje punim imenom i prezimenom fotografa odnosno fotoizvjestitelja koji ju je fotografirao. Ukoliko je netko drugi radio doradu na toj fotografiji, i toga bi tehničara trebalo točno potpisati.

Uporaba pseudonima odnosno potpisivanja tekstova tuđim ili izmišljenim imenom nije protuzakonita, ali je etički opravdana samo u strogo određenim slučajevima kada bi otkrivanje novinarova imena dovelo u opasnost njega ili njemu bliske osobe. Tada redakcija preuzima potpun rizik objavljivanja određene građe na sebe. Ime autora, na taj način potpisanih, tekstova trebalo bi znati samo uže uredništvo i, pod svaku cijenu, štititi tajnu toga podatka, čak i na sudu.

Ipak, u suvremenom je novinarstvu pojam pseudonima iskrivljen do u krajnost. Pravo na skrivanje imena autora toliko je okaljano da se svakom profesionalcu gadi na samu pomisao uporabe drugoga imena, a ponajviše iz razloga što su političari do savršenstva dotjerali iskorištavanje toga prava za svoje *pulene*, zaposlene u javnim glasilima. Radi se o tomu da, primjerice, u hrvatskom novinarstvu pseudonime rabe oni novinari koji rade u službi političara, određenih skupina ili pojedinaca i guraju u javnost podatke uperene protivu protivnoga klana, a pod njih se ne potpisuju.

Također, nerijetki su slučajevi da novinar istodobno radi za dva ili više konkurentskih listova i samo u jednom potpisuje tekstove pravim imenom, dok u drugima rabi pseudonime. Pravo na skrivanje imena autora teksta uvelike na ruku ide i onim *kvazinovinarima* koji su zaposleni kao glasnogovornici određenih ustanova, političkih stranaka ili bilo kakovih institucija, a istodobno rade kao novinari neke medijske kuće. K tomu, često pokrivaju područje u kojem djeluju kao glasnogovornici (politika, gospodarstvo, bankarstvo, medicina, itd.), što je neoprostiv sukob interesa.

Svi navedeni primjeri sramote i kaljaju čast novinarske struke. Takova su kombiniranja čak i zakonima zabranjena jer ulaze u područje sukoba interesa pa i nepotizma. Ipak, to ne sprječava čak i najveće novinske kuće da svjesno pokrivaju svoje neetične novinare (jer i same imaju novčani ili drugi interes od toga, pošto uporabu pseudonima odobrava isključivo glavni urednik koji to nikada ne radi bez nekoga razloga), a kako nitko još nije počeo sudski goniti spomenute *plivače u mutnim vodama*, ta je nemoralna rabota uzela maha.

Novinare koji pišu pod pseudonimima obično jako brzo otkriju kako kolege, tako i čitateljska publika. Međutim, praksa je pokazala, što i

jeste najčudnije, kako im otkrivanje pseudonima uglavnom ne zasmeta previše i kako ga se rijetko kada odreknu. Nažalost, bez sustezanja je moguće zaključiti kako tek neznatan dio svih posezanja za pseudonimima u svijetu novinarstva bude potaknuto potrebom za zaštitom, glede objavljivanja osjetljivih podataka o pojedinim ljudima ili klanovima, dok ostatak tek znači prljavu rabotu i iskorištavanje medija u svoje osobne svrhe i nemoralno blaćenje pojedinaca, skupina ili institucija koji smetaju nalogodavcima tih prljavih štakora unutar novinarske struke.

Etičan i kvalitetan novinar teško se odluči na uporabu pseudonima, čak i kada dovodi u moguću opasnost život, živote ili imovinu. Na koncu, profesionalan novinar emotivno je vezan za svoj tekst i želi da javnost zna kako ga je upravo on napisao, bez obzira na posljedice koje bi iz toga mogle proizići. **Profesionalac se skoro nikada ne odriče perjanice koju donosi dobar tekst!** Osobno, u svojoj karijeri, nikada nisam potpisao tekst tuđim ili izmišljenim imenom niti sam ikada potpisao tuđi tekst svojim imenom! Ne zbog hrabrosti, nego upravo želje, nedvojbeno i taštine, da čitatelji znaju kako sam tvorcem svojih tekstova, sugovornikom svojih izvora, autorom svojih misli i potpisnikom svojih stajališta, dakako, onda kada pišem komentare i promišljanja.

6.2.10 Naputci za izvjestitelje

Novinar treba izbjegavati žargon, jezik stručnjaka na određenu području kako bi obični ljudi razumjeli njegovu poruku. Treba pojasniti tehničke izraze te izbjeći gomilanje brojki koje su pogubne za čitateljevu pozornost. Umjetnost je statističke podatke i silu brojki pretvoriti u zanimljivu priču. Poželjno je služiti se primjerima i slikovitim poredbama te unijeti u informaciju što više strana, kontaktirati sa što više izvora i provjeravati glasine kako bi zaustavili širenje onih neistinitih.

Priču treba humanizirati, a suvremeno novinarstvo teži i pričanju kroza oči pojedinca, pričanju od dna prema vrhu, a ne obrnuto. Dakle, poželjno je da novinara ne uvode uvijek strukture vlasti u pisanje o određenom problemu, nego da upravo problem koji tišti pučane

bude novinaru povodom za obradu teme kojom će upozoriti spomenute strukture na određene društvene nepravde.

Na koncu, treba biti sebi svojstven, drugačiji od drugih, pronaći novi kut ranije ispričane priče i, putom savjeta stručnjaka, ponudit odgovor ili rješenje.

6.2.11 Etiketiranja

Ukoliko novinar navodi vrijednosne sudove, ne smije ih navoditi kao svoje i obvezan je uvijek i u svakom slučaju pozvati se na izvor koji ih je uporabio. **Novinar ne bi smio sam vrjednovati pojedinca, skupine, institucije ili društva, a ukoliko to učini, dužan je snositi posljedice za neprofesionalno djelovanje!** Posebno su osjetljiva etiketiranja poput: teroristi, fundamentalisti, ekstremisti, fašisti, nacisti, špijuni, izdajnici, revolucionari, itd.

Također, vrlo je bitna novinarova upućenost u rječnik materinskoga jezika jer osumnjičenik i optuženik nije istoznačnica, kao što pobunjenik nije uvijek i revolucionar.

6.2.12 Propaganda, stranačko novinarstvo, senzacionalizam, žuti tisak

Propagandno novinarstvo je isključivo u službi odašiljanja, od strane vladajućih struktura točno utvrđenih, poruka s ciljem ostvaraja, najčešće, političkih ciljeva. Rabi tehnike ponavljanja poruka (prema začetniku propagande, nacističkom ministru propagande Josephu Goebbelsu, tisuću puta ponovljena laž bit će shvaćena / zapamćena kao istina), tehnike psihološkoga rata, ispiranja mozgova i trenutnih jakih učinaka. Budući da su joj svrhom indoktriniranje i svjesna obmana, propaganda je za novinarstvo neprihvatljiva praksa i novinar joj nipošto ne smije podleći.

Prema jednom od zaključaka Radijskoga mirovnog pakta iz 1936. godine, propaganda je *širenje mišljenja* za razliku od informiranja koje se sastoji u *širenju istine o činjenicama*. Dotaknuvši se nacionalne pro-

pagande, sa toga su sastanka poručili su kako je ona dopuštena ukoliko ne povrjeđuje osjećaje drugih naroda[31].

Već je spomenuto kako **novinar ne smije biti u službi udruženja ili stranaka, napose političkih, i potrebno je dometnuti kako je jedina iskaznica koju treba posjedovati – iskaznica njegove novinske kuće!** Stranačko novinarstvo je organizirana promidžba političkih stranaka. Odlikuje ga jednostranost. Novinar ni u kojem slučaju ne bi smio postati stranačkim novinarom i nastaviti djelovati u neovisnom mediju.

Tijekom pisanja tekstova novinar mora izbjeći senzacionalističke navode i pribjegavanje žutom tisku. Senzacionalizam jest poseban način obrade podataka, sračunat na ostvaraju snažnih emocija – senzacija. Ishodište mu je u ljudskoj prirodi jer je čovjek biće s potrebom za jakim uzbuđenjima. Kako god novinarstvo bez privlačnosti, zanimljivosti i provokativnosti nije dobro, tako ni senzacionalizam ne valja jer vodi iskrivljavanju činjenica pa i izravnom laganju javnosti, napose kada u zbilji nema puno senzacionalnih istinskih događaja.

Senzacija, na koncu, prerasta u žuti tisak, žuto novinarstvo koje sve izrabljuje i kojemu ništa nije sveto, osim zadovoljavanja čitateljeve mašte pa makar lažima i izmišljanjem. To je novinarstvo koje nakladu temelji na bludničenju, morbidnosti, kriminalu, nastranosti i svakojakim ljudskim posrtajima i tragedijama. Prebogato je tračevima i intrigama.

Žuti novinari uzimaju sebi prava koja uopće nemaju i olako optužuju ljude za bilo kakova protuzakonita djela. Niti istražuju, niti dokazuju, nego bez pokrića objavljuju glasine i tračeve, neukusne navode o pojedincu ili skupinama. Oni, dakle, u onom što bi trebala biti novinarska istraga, preskaču postavljene etape i čudnim prečacima dolaze do još čudnijih zaključaka koje i objave, nanoseći svojoj *žrtvi* nepopravljivu štetu. Odgovorno društvo treba oštro takove pojave suzbijati, a ne reagirati samo onda kada određenim moćnicima zasmeta pravi novinar kojega se onda napada upravo pod krinkom zaštite od žutila. Često, dakle, i u najrazvijenijim zemljama više slobode imaju *žuti* negoli profesionalni novinari, jer *žuti* idu na sud kada ih tuži žrtva klevete, a prave

[31] MARIĆ, T., isto, str. 126.

se novinare progoni kada uistinu otkriju neke intrige i stanu na žulj *mutnim* ljudima iz vrha vlasti ili, pak, sive pozadine.

6.3 Daktilografi

Sve dosad navedene procedure u svezi s nastankom teksta padaju u vodu ako je novinar primoran brzoglasom s terena slati izvješće u redakciju, bilo iz razloga što nema prikladnu opremu poput prenosiva računala, bilo stoga što je doveden u stisku s vremenom odnosno rokovima za zaključenje stranica. U tom slučaju novinar s terena, iz glave, uza tek nekoliko načinjenih bilješki na listu papira ili u svojem rokovniku, šalje tekst putom brzoglasa daktilografskim službama. Tamo su, skoro u pravilu, zaposlene djevojke i žene s izvanredno brzom sposobnošću utipkavanja tekstova. One primaju novinarsko izvješće i moraju biti upućene u *novinarski žargon* kako pojašnjavanje brojnih skraćenica ili riječi koje novinar rabi, a nejasne su većini običnoga puka, ne bi oduzimalo dragocjeno vrijeme.

Nakon preuzimanja teksta i utipkavanja novinarova prijedloga osnovne opreme poput naslova, nadnaslova, podnaslova i međunaslova, daktilografkinje računalnim sustavom prosljeđuju tekst *desku* na daljnju obradu.

6.4 Izobrazba

Novinarsku profesiju studenti izučavaju na fakultetima, a novinari sve više stječu i magistarsku razinu izobrazbe, čak i zvanje doktora znanosti. U sklopu posebnih prosvjetnih programa suvremeni novinari izučavaju studijske programe za opću izobrazbu (glazba, šport, kazalište, ekonomija, itd.), studijske programe za stjecanje izražajnih sposobnosti (jezik, stil, retorika, logička argumentacija, elementi glume, itd. – sukladno posebnostima medija za koji se novinar osposobljava), studijske programe filozofije i etike (glede stjecanja etičke mjerodavnosti u no-

vinarstvu), tehničko-tehnološke programe vještina (poznavanje tehnologije medija), poznavanje stranih jezika, novinarskih prava i dužnosti, zakona i općih pravnih odredbi, itd.

Suvremenom novinaru čak više nije niti dostatna izobrazba na dodiplomskoj razini fakultetske nastave. Naime, *novi mediji, računalstvo, informatologija, nova retorika, teorija argumentacije, psihologija javnoga komuniciranja, osnove politike, kulturna povijest Hrvatske, dva strana jezika, praksa i umješnost ne mogu biti svladani u dodiplomskoj nastavi. Zato se danas imperativno postavlja pitanje školovanja novinara na poslijediplomskoj nastavi, jer oni uza sve ostalo moraju do najvišega stupnja ovladati tehnikama istraživanja javnoga mnijenja*[32].

Kvalitete i osobine dobroga, profesionalnog novinara stječe se stalnim učenjem, kako na terenu i u praksi, tako i studiranjem te je iznimno bitna dobra novinarova izobrazba. Zapadna Europa i Sjeverna Amerika odavna su uočile važnost dobre izobrazbe novinara te je u svijetu, prema statističkim podatcima UNESCO-a, do 1958. godine otvoreno sedam stotina sveučilišnih središta za izobrazbu novinara. Brojka je 1961. godine povećana na 750 sveučilišnih središta, nakon čega je eksploziju otvaranja visokoškolskih studija novinarstva postalo nemoguće pratiti. Danas u Hrvata postoje dvije visokoškolske institucije za izučavanje novinarstva i to na sveučilištima u Zagrebu i Mostaru.

Nažalost, kako u brojnim područjima življenja, tako i u novinarstvu, rat je iznjedrio prigodu da je svatko mogao postati novinarom te su nerijetko javno mnijenje krojili ljudi s nedovršenom srednjoškolskom izobrazbom ili završenim školama obrta, a događa(lo) se da su (bili) postavljeni i na ključne položaje u medijima kako bi, dakako, provodili naputke svojih pretpostavljenih iz političkih stranaka (u ratnom vremenu često na istoj razini izobrazbe). Upravo je to razlogom što je suvremeno novinarstvo u Hrvata zapalo u svojevrsnu krizu u kojoj *novine služe za obračune novinara naslovima, podnaslovima, tračerskim stilemima, lekcijama o moralu, profesiji, politici, državi, nacionalizmu,*

[32] SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 145.

desnici, ljevici. Ponekad se doista razni listovi doimaju kao politički intimni dnevnici novinara. Novine služe kako bi novinari pisali o drugim novinarima, i o sebi samima, dakle opet o novinarima. I to ostatku svijeta mora biti jako zanimljivo – zapisala je 2005. pjesnikinja i novinarka Vesna Zovko u proslovu knjige pjesama *Usud Tišine* Darke Juke.

Upravo je takovo stanje iznjedrilo neprofesionalizam, silne sudske procese protivu novinara, ali i politički upravljene medije iz čega se Hrvatska u dobra doba istrgnula, stvorivši zavidan postotak javnih, slobodnih medija. No, Hercegovina i Bosna su ostale u ponoru upravljanoga novinarstva, u kaljuži iz koje profesionalci nemaju uvjeta niti načina isplivati, a u kojoj se još uvijek jako dobro snalaze upravo oni novinari i političari koji su stekli sveučilišne diplome (dakako, s područja novinarstva i odnosa s javnošću) u rekordnim rokovima od godinu i manje dana studiranja (kao redoviti studenti?!), a do početka Domovinskoga rata djelovali kao matičari, vozači teške mehanizacije u pojedinim pogonima, trgovci, općinski činovnici, itd. Ti i takovi osvanjuju na studentskim referadama, na popisima studenata koji su položili ispite, poslije prolaze i usmene dijelove ispita, ocjene im se neprestance slijevaju u indekse i, na koncu, nađu se na svečanoj dodjeli diploma, gdje se i prvi puta upoznaju s pravim studentima?!

Čitatelje kojima su navedene činjenice teške za shvatiti i prihvatiti, podsjećam kako pišem iz osobnoga iskustva i kako su upravo, ovdje spomenuta, događanja razlogom zbog kojega se nisam pojavio na svečanosti dodjele diploma prvom naraštaju na Odsjeku novinarstva pri Pedagoškom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, 22. veljače 2006. godine, nego sam po svoju diplomu otišao naknadno, u referadu svojega fakulteta koju pojedinci sa spomenute svečanosti ne bi uspjeli niti pronaći.

Sve dok je tako, dok profesori na visokoškolskim ustanovama sami pljuju po svojim diplomama, država će nastaviti s koprcanjem u borbi za puki opstanak, za izlazak iz kaljuže korupcije, a puk o razvitku i napretku može samo sanjati.

7. CENZURA

7.1 Cenzura i kleveta

Otac Domovine, dr. Ante Starčević, svojedobno je kazao: *Daklem, i kod nas je vrijeme, da se kod nas sloboda riječi i isto tako, kao sloboda tiska, što je meni (...) svejedno, u potpunoj mjeri bez granica uvede, jer bez različitih mnijenja nema prispodobljenja ni napretka.*

Poučeni, vjerojatno, onom Napoleonovom upozorbom s početka ovoga uratka o *spavanju pred opasnošću*, vlasti neprestance pokušavaju upravljati medijima i utjecati na njihovu uređivačku politiku, što u zemljama slabo razvijene demokracije, napose onima koje životare u poslijekomunističkom razdoblju, uvelike i uspijevaju (podrazumijeva se kako u totalitarističkim društvima medijima upravlja isključivo vlada).

Novinarska komunikacija vazda treba polaziti od istinitosti (ili objektivnosti ispod koje se ne smije ići), zatim od minimuma argumentiranosti u izlaganjima, te izostajanja vrijeđanja i klevetanja kao javnoga linča. (...) Što se pak tiče prava novinara, ona se u prvom redu odnose na pravo dobivanja podataka i informacija od svih organa javnih i državnih službi, za što mora postojati i sankcija u slučaju da predstavnici tih tijela odbiju novinarima dati potrebne informacije. (...) Kako je novinarska djelatnost podvrgnuta i etičkim normama, nužno je da se razvija i kultura moraliteta u novinarskom djelovanju, ali koja neće sadržavati samo odrednice zabrana nego i naznaka prava novinara, jer u tome balansu dužnosti i prava moguće je definirati što to jest i što bi trebala značiti krilatica ''sloboda novinarskog djelovanja''[33].

Cenzura spada u one mjere vlasti koje su u kulturnoj i političkoj javnosti omražene, terorističke i nepodnošljive te joj se profesionalni novinari redovito odupiru. Njome se, u pravom smislu, naziva kontrola od strane tijela vlasti, crkve, političkih organizacija ili utjecajnih pojedinaca. *Deklaracija Ujedinjenih naroda o slobodi medija* donijeta je 3.

[33] SAPUNAR, M., *Teorijski aspekti novinarstva*, isto, str. 85.

svibnja 1991. godine i njome je cenzura proglašena grubim kršenjem ljudskih prava. No, premda je cenzura tada objektivno i stvarno trebala otići u povijest, vlast je rabila silu drugih mjera koje su činile preventivnu cenzuru: kaucije, porezi, različne prijave, zabranjivanje listova pod svakojakim izlikama, subvencije, potkupljivanje vlasnika medija, itd. Tako je već ustaljen obrazac prema kojem vlast, ukoliko dopusti postojanje deset oporbenih glasila (vlada daje suglasnost o utemeljenju medija), utemelji (*daje suglasnost za utemeljenje*) njih barem dvadeset provladinih.

Svaka ''pametna vlast'' podijeli (...) upravo te ''pro-vladine'' listove u tri-četiri kategorije. Prvu skupinu čine listovi koji su otvoreno pro-vladini. Na drugom mjestu su one novine koje nose naziv ''falanga poluslužbenih''. One imaju ''časnu zadaću'' preuzeti u zagrljaj i naručje vlasti ''one mlitave političke građane'' koji ne idu dalje od svoga creda.

Ako, međutim, mislimo da ove dvije kategorije novina čine poluge vlasti – grdno se varamo! Upravo treća kategorija je kralježnica svake vlasti, iako ona, na prvi pogled, toj vlasti stalno lomi kralježnicu. Vlast, naime, instalira najmanje jedno glasilo u svakom dijelu javnog mišljenja (...). U vlast su tako uvezani svi dijelovi javnoga mišljenja. Mnogi su tako, i ne znajući, praktički ''na lancu'' vlasti. I tako oni ''najgrlatiji'' koji urliču dokazujući kako govore ''svojim'', zapravo, zbore – jezikom vlasti. Kako se to izvodi? Jednostavno, osniva se, u načelu, ''neovisni koordinacijski centar'', u koji dolaze poslenici javne riječi. Odatle na lukav načine kreće signal. I novine što su za vlast, mogu napadati vlast, ali takve tiskovine nikada ne dovode u upit temelje te vlasti. Sve se svodi samo ''na iskre i polemike'' i ništa krupnije i dalje. Tako se stvara ''dinastijska oporba same vlasti'' i sve se igra u određenim granicama[34].

Nije isključivo cenzura oblikom pritiska. Unatoč zakonskom pravu na pristup informacijama, mogućnost pristupa službenim izvorima razlikuje se od zemlje do zemlje. Izravne cenzure u Europskoj Uniji više nema, ali i dalje postoje brojna ograničenja, napose kada je riječ

[34] ŠAGOLJ, S., isto, str. 144.

o otvorenosti izvora u tijelima državne i nižih uprava. Apsurdno je da, primjerice, novinari puno lakše dolaze do *jakih* političara negoli onih na nižim razinama vlasti. Tako je doslovce nemoguće doći do gradonačelnika, načelnika službi pri gradskim odnosno općinskim tijelima vlasti, županijskih dužnosnika i drugih, jer ispred njihovih vrata sjedi uvijek budan, vrlo nepristojan, često i neškolovan, a za svađu u svako doba raspoložen *zmaj* (čast izuzetcima) kojega ti činovnici nazivaju – *tajnicom*.

Bitno je napomenuti kako postoje sasma protivni primjeri, ali i tada treba znati razlučiti je li (pretjerana) ljubaznost tek odlika lijepo odgojenih gospodina ili gospođe na nekom položaju odnosno njihovih uljudnih tajnika ili je to, pak, tajno oružje kojim pridobivaju naivnoga novinara preko kojega će ostvariti određeni cilj.

Premda se novinari svakodnevno suočavaju sa zabranama pristupa informacijama na koje javnost ima zakonsko pravo i *ratuju* s ustanovama koje uporno ignoriraju usmene i pismene zahtjeve za davanjem izjava, nemoćni su bilo što promijeniti jer službenici zakona ne miču s mjesta, sudovi su sporiji no ikada i čini se kako uopće nema svrhe tražiti pravdu.

U svakodnevnom djelovanju novinar se susreće s mnoštvom problema, emotivnoga, psihičkoga i tjelesnoga stresa, prisila i ucjena. Novinarstvo kao profesija i njezine temeljne odrednice (neovisnost, istina, poštenje te sloboda pisanja, govorenja, mišljenja, izražavanja i pristupa informaciji) još uvijek nisu dostatno zaštićeni nigdje u svijetu pa ni u Hrvata. Novinari su žrtvama ucjena, progona, maltretiranja, čak i u privatnosti svojega doma. Stoga nije ni čudo da veliki postotak provođenja cenzure odlazi na autocenzuru novinara koji se boje za svoj posao, egzistenciju, zdravlje, a na koncu vlastiti, kao i život svojih najmilijih.

Već je izjednačena snaga tržišno-gospodarskih lobija koji vrše stalne pritiske na medije i novinare, s onim iz političkih krugova, a prečesto je riječ čak o istovjetnim klanovima. Politički pritisci najčešće nisu izravni, osim u slučajevima malograđanštine, nego se očituju u obliku tužbi i sudskih sporova. Zanimljivo je kako oni koji se osjećaju oklevetanima rijetko tuže takozvane tabloide i žuti tisak te se procesi za djela

uvrjede i klevete najčešće pokreću protivu ozbiljnih i cijenjenih medija i novinara.

Najpametniji savjet svakom novinaru jest stalan oprez. Primjerice, kod istraživanja, novinar mora biti upoznat sa svim pravnim stranama svjedočanstava i dokaza koje kani iznijeti u javnost. Privatnost, dostojanstvo, ugled i čast osobe zakonski su zaštićeni i na autoru leži velika odgovornost budući da on izlaže sebe, redakciju i glavnoga urednika opasnosti od zakonskoga gonjenja glede klevete, uvrjede ili povrjede privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti ili prouzrokovanja tvarne ili psihičko-emotivne štete i nanošenja duševne boli. Stoga, novinaru nije dostatno biti siguran kako je ono što će pisati uistinu istinito. On treba posjedovati čvrste dokaze za svaku tvrdnju koja će biti predočena javnosti.

Treba znati kako zakoni štite obična pučanina u potpunosti, a javnoga djelatnika samo u njegovoj strogoj privatnosti. Tako će novinari odgovarati za neistinite podatke o javnim djelatnicima, a za istinite samo ako nisu ni u kakovoj svezi s njihovom javnom djelatnošću.

7.1.1 Pozitivna cenzura

I sama je *Liga naroda* ponekad poticala određene oblike pozitivne cenzure s ciljem poboljšanja rezultata medijskoga djelovanja. Na prijedlog britanskoga izaslanstva na Općoj skupštini Lige, održanoj 12. rujna 1923. godine, u Ženevi je potpisana *Konvencija za borbu protivu sramotnih publikacija*[35]. Njome je zabranjeno posjedovanje i svako sudjelovanje u širenju sramotnih publikacija pod kojima su podrazumijevani nemoralni spisi, crteži, rezbarska djela, slike, tiskovine, plakati, amblemi, fotografije, kino-filmovi, itd. Konvencija je predviđala zakonska gonjena prekršitelja te zapljenu i uništenje postojećih sramotnih publikacija za što su trebala biti zadužena pravosudna i sigurnosna tijela zemalja potpisnica. No, temeljnim nedostatkom u radu tvoraca Konvencije bilo je to što nisu utanačili pojam *sramotne publikacije*,

[35] Usp., MARIĆ, T., isto, str. 97.

prepustivši taj posao svakoj državi ponaosob. Konvencija je odmah zapriječena u zemljama s već ukinutom cenzurom gdje je čak i sramotne publikacije štitila sloboda tiska te nikada nije niti zaživjela u pravom smislu riječi.

Osobno podržavam isključivo takovu vrst cenzure. Dapače, nabrojanim bih sramotnim publikacijama pridodao i one koje propagiraju sotonizam, anarhiju, progone, ubijanja, mržnju, povrjedu prava bilo kojega pojedinca, diskriminiranje te sve druge nehumane društvene primjese poremećenih pojedinaca ili skupina.

7.2 Kupovina i zavođenje novinara

Novinara se pokušava kupiti besplatnim putovanjima, poklonima, prijemima i večerama, *novcem na ruke*, *plavim kuvertama*, tajnim računima i sličnim sredstvima podmićivanja. On radi za, prosječno, dvije do tri tisuće kuna mjesečnoga honorara, bez uključenih troškova goriva, servisa i amortiziranja vozila, brzoglasa, kava i sokova za sugovornike i, uglavnom, većinom nema stalan djelatni odnos pa nema niti primanja za topli obrok. U takovu ga je stanju relativno lako podmititi.

Ukoliko se ostvare davno zapisane, dosad neostvarene, težnje demokratskih društava da novinari, s osobnim dohodcima, postanu cijenjen društveni stalež, takovi pokušaji kupovine će zamrijeti. No, ta želja ostaje tek u duhu *utopijske demokracije* s početka knjige.

Također, u razvijenim sredinama, novinari imaju ugled i status te ga ne će olako ugrožavati. Manje tvrtke skoro i nemaju novac za razbacivanje pa se uistinu rijetko kada bave podmićivanjem pripadnika sedme sile, dok velike tvrtke nisu spremne ulaziti u rizik i novinaru nuditi novce poradi plasiranja određenih sadržaja, pošto bi im otkriće tih nečasnih radnji ozbiljno poljuljalo ugled kod njihovih potrošača ili korisnika. Na koncu, šteta bi bila veća od koristi. **Opetovano – u razvijenim sredinama!**

Ipak, premda siromašan, profesionalan novinar mora odoljeti svim iskušenjima i pokušajima kupovanja naklonosti, jer **korumpiran novinar – nije novinarom!** Onaj koji, poradi bilo kakova interesa ili iz

bilo kojega razloga izda časnost novinarskoga poziva, školskim je primjerom novinara iz, nažalost uopćene, doskočice irskoga književnika i govornika Oscara Wildea: *Kad su ljudi spoznali važnost i moć novina, od novinara su napravili svoje dobro plaćene sluge.*

Treba dometnuti i to kako su i u razvijenim sredinama gospodarstvenici doskočili i spomenutim preprekama pa sada više ne kupuju novinare nego čitave medijske kuće. Nekada to čine otvoreno, a nekada *iz pozadine*. Također, poslovni magnati, čak i manje tvrtke, u prigodama organiziranja bilo kakovih događanja, redovito potpisuju s najjačim medijima u regiji ugovore o pokroviteljstvu odnosno medijskom *pokrivanju* tih događanja. Ugovorom (novcem i svezama koji on donese čelnim ljudima medijske kuće), dakle jednim stiskom ruke s rukovodstvom medija, kupe šutnju svih novinara u toj kući. To je postalo toliko često da novinar više ne može niti objektivno izvještavati s dnevnih zbivanja jer, ako je njegova kuća medijskim pokroviteljem određene manifestacije ili događaja, onda taj događaj ili manifestaciju ne smije kritizirati (ukoliko zaslužuje kritiku) nego je primoran čitateljima ponuditi tek privid istine, iskrivljenu stvarnost. **Potpuno legalna laž!** Najgora je činjenica što je to prozirno, jer posjetitelji na tim zbivanjima sutradan u novinama čitaju hvalospjeve o nečemu za što su se sami uvjerili kako je bilo puno nepravilnosti, loše organizirano, odrađeno nepravedno prema pojedincima, namješteno… Teret javne kritike opet pada na leđa novinara koji je potpisan pod tekst, na njegovo ime.

Rijetki lokalni i uistinu neovisni mediji (pokrenuti obično od strane skupine entuzijasta ili novinara kojima je dojadila *diktatura*, a imaju nešto ušteđevine i odluče slijediti svoj san) sitnim trzajima pokušaju društvu ponuditi profesionalizam i objektivnost odnosno istinske značajke novinarstva, ali uistinu rijetko opstaju na tržištu. Podmeće im se tako što ih trgovci odbijaju prodavati ili ih stavljaju ispod drugoga tiska kako bi ih kupac teže primijetio, njihovi rasturači žrtvama su raznih smicalica, dostavna vozila se zaustavlja u prometu, velikim tvrtkama pristižu *naređenja* da povuku oglase u tim novinama, itd.)

7.3 Vlasnik i novinar

Ponekad je dvojbeno kreiraju li uređivačku politiku novine njezini vlasnici ili novinari. Tako se rađaju upiti poput: *ima li utjecaja, pritisaka i ucjena, kako ih izbjeći, čija je zadnja – urednikova ili vlasnikova, je li privatiziranjem medija privatizirana i njihova objektivnost?*

Uređivačku politiku, nažalost, neupitno kreira vlasnik, a spretan će profesionalac u ulozi glavnoga urednika, većinom, iznaći način za plasiranje *nepoželjne* informacije, premda ne dostatno snažno kako bi trebalo. Inteligentan vlasnik rukovodi se načelom *pravi čovjek na pravom mjestu*, prepuštajući uređivačku politiku novinarima i urednicama kao profesionalcima u struci u koju se on ne upliće. No, oni češći, neinteligentni i zatucani vlasnici često i sami pišu članke kreirajući uređivačku politiku i utječući na nju.

Ekonomski interesi vlasnika u stalnom su sukobu s novinarskim načelima. Mediji su primorani komercijalizirati uređivačku politiku jer bankrot ne vrijedi nikomu, a oko novca se vrti cijeli svijet. Suština je problema u pronalasku ravnoteže između moralnoga i profesionalnoga te ekonomskoga interesa. Riječ je o začaranom krugu donatora i projekata, novca i moći, reklame i prodaje. To je *Gordijskim čvorom* kojim se potvrđuje vječita ovisnost medija, a kojega nitko nikada ne će razvezati.

8. ZAPOSLENICI

8.1 Zaposlenici

Informacijska revolucija odvela nas je u informacijsku džunglu. Zapravo smo istinskim svjedocima prijelaza iz informacijske *pustinje* u informacijsku *kišnu šumu*. Sve je teže na ustaljen način izboriti mjesto na medijskom tržištu, a načini na koji privlačite, zadržavate i motivirate svoje djelatnike važniji su od bilo koje tehnologije. Zaposlenici traže veće plaće, bonuse, pozitivno radno okružje, napredovanje, dulje godišnje odmore, itd.

Također, odnos prema čitatelju nikada nije bio važniji, kao i način upravljanja novinskom kućom jer, ako su dobri, stvaraju trajno održivu uzajamnost. Više se ne vjeruje vođi koji uvijek tvrdi kako zna više i *uvijek ima pravo*.

Tvrtke trebaju znati kako samo posuđuju znanje od pojedinaca, jednako kao što se posuđuje novac od banke. No, na uzimanje zajma nadovezuju se kamate. U ovom slučaju kamate se zovu plaćom. Ljudi su najveće obveze jedne organizacije, tvrtke, novinske kuće. Njihove su sposobnosti najvećom prilikom za budućnost. Suvremeni vlasnici i upravitelji tvrtki (medijskih kuća) trebaju shvatiti kako ne bira organizacija darovite, nego daroviti biraju organizacije kod kojih će pokazati svoje mogućnosti, dosege i nadarenost, tražeći mjesta na kojima će ih znati cijeniti. Treba zaboraviti čovjeka odanog organizaciji jer nastupaju ljudi odani oportunizmu, što i jeste jednom od odrednica kapitalističkih društava.

(Ovdje imam potrebu dometnuti kako naše težnje kapitalizmu treba preispitati jer dok smo živjeli u socijal-komunizmu, žudili smo za zapadnjački uređenim kapitalističkim društvima i napretkom koji su, kako smo mislili, donosila. Ipak, u poslijekomunističkom odnosno poslijeratnom razdoblju opet smo uspjeli zaostati i propustiti vlak napretka. Sada je u suvremenom svijetu kapitalizam zamijenila globalizacija za koju držim kako je, zapravo, vraćanje ljudske zajednice u feudalne odnose srednjega vijeka. Sada su feudalcima trgovački lanci i gospodarstvenici

u čijim je rukama i svjetska politika, a njihov feud smo svi mi. Upravo zato potičem na preispitivanje naših, brzopleto naivnih, težnji.)

Konkretno, novinari bi trebali uložiti više napora u ostvaraj temeljnih radničkih prava kao što je stajanje na kraj ustaljenoj praksi izrabljivanja i zapošljavanja pripadnika sedme sile *na crno* (koje vodi tomu da se novinara koji nekomu zasmeta lako riješiti jer nema stalan radni odnos već *ugovor o djelu*, često ni to pa je lako od kvalitetna *pera* postati potrošnom robom), povećanja plaća, uza redovitu uplatu valjanih doprinosa (mirovinskom i zdravstvenom osiguranju) i svega što slijedi iz normalno zasnovana djelatnoga odnosa.

Novinarima je itekako bitno priznanje povoljnijega djelatnog staža, dakle prava na raniju mirovinu (premda se pravi zaljubljenik od ovoga posla ne odvaja do smrti) glede pretjerane doze doživljena stresa za trajanja radnoga vijeka. Treba se, putom udruženja (premda hrvatske novinare iskustvo uči kako su novinarska udruženja tek cehovskim udrugama koje ubiru članarinu, a umjesto o novinarima skrbe o interesima političkih stranaka kojima su naklonjeni i čijim su članovima njihovi rukovoditelji), dakle zakonskim demokratskim mjerama, izboriti za veću razinu zakonske zaštite, kao i zaštite od strane medijskih kuća u kojima su zaposleni, u slučajevima svakojakih pritisaka, napada, prijetnji i ucjena.

Novinari nisu dužni sami plaćati troškove izlazaka na teren, noćenja, prehrane, goriva za vozilo, potrošnje impulsa brzoglasa i susreta sa sugovornicima, jer im, pored stalne plaće, treba platiti i cjelokupan dodatni trošak, pošto na njihovu radu tvrtka zarađuje. Ipak, to kod nas nije slučaj, a stalnu plaću donosi tek stalan posao s kojim se može pohvaliti nevelik broj novinara, dok zaposlenik na *ugovoru o djelu* prima plaću prema učinjenom. Koliko će učinjeno biti ne ovisi o njemu nego o prostoru koji mu je otvorila medijska kuća za objavljivanje njegove građe, jer nitko mu ne jamči objavljivanje svega što napiše, dok mu i ono objavljeno najčešće bude plaćeno ispod svake razine. Upravo zato izostanak stalne i točno određene plaće odnosno ovisnost o broju objavljenih tekstova dovodi do niskih mjesečnih primanja.

Nadalje, pridošle honorarne novinare uredništva u početku nagrađuju punom većim primanjima od zasluženih, što ne bi bio problem da te

novce ne odvajaju od uvijek istoga proračuna unutar kojega se raspodjeljuje novac za plaće. Tako se stječe dojam kako nije bitno koliko si radio jer, ako urednik nagrađuje pojedince, onda mora zakinuti ostale novinare.

U novinarstvu je vrjednovanje ljudi iznimno loše. Pojedinci kojima su pretpostavljeni naklonjeni uvijek imaju posla, dobivaju najzanimljivije terene, imaju visoke novčane poticaje, podmirene troškove odlazaka na terene i uvijek veće plaće od *ostalih*. Žalosno je što se ta naklonost ne stječe uvijek radom i zaslugama, nego rodbinskim svezama i političkom opredijeljenošću koju s vama dijeli vaš urednik.

U tim i takvim okolnostima novinar gubi polet za poduzetnim radom, ne trudi se istraživati i nema novca za dulje posvećivanje određenoj priči. Primjerice, ukoliko će mu određena tema oduzeti tri dana, odmah će ju odbaciti jer, koliko god na njoj radio, bit će mu plaćena jednako kao i svaki pojedini tekst njegova kolege koji je u ta tri dana *skinuo* četiri teme s mreže, obavio nekoliko razgovora putom brzoglasa i tako napisao članke. Zašto bi onda novinar izlazio na teren i ulagao novac u svoj rad, kada na kraju naplati i do tri puta manje od kolege koji ne ustaje iz uredske stolice.

Kada vlasnici tiskovina i njihovo upravno osoblje shvate i prihvate činjenicu kako je zadovoljan djelatnik jedini dobar djelatnik, upravo kao što je zadovoljan čitatelj jedino jamstvo zarade i trajne održivosti tiskovine na tržištu, onda će tiskovina dosegnuti zadovoljavajuću razinu uspješnosti, i više od toga. **Ulaganje u novinarski i ostali novinski kadar nije trošak nego, dugoročno gledano, povećanje zarade vlasnicima.** Ništa ne će bolje poticati na rad svakoga pojedinca od dobrih primanja, mogućnosti napredovanja i svijesti o tomu koliko ga cijene na djelatnom mjestu, koliko cijene njegov učinak.

9. TEHNOLOGIJA

Shematski prikaz kružnoga procesa proizvodnje preuzet je iz knjige *Novine* Stjepana Malovića[36] te tehnički prilagođen.

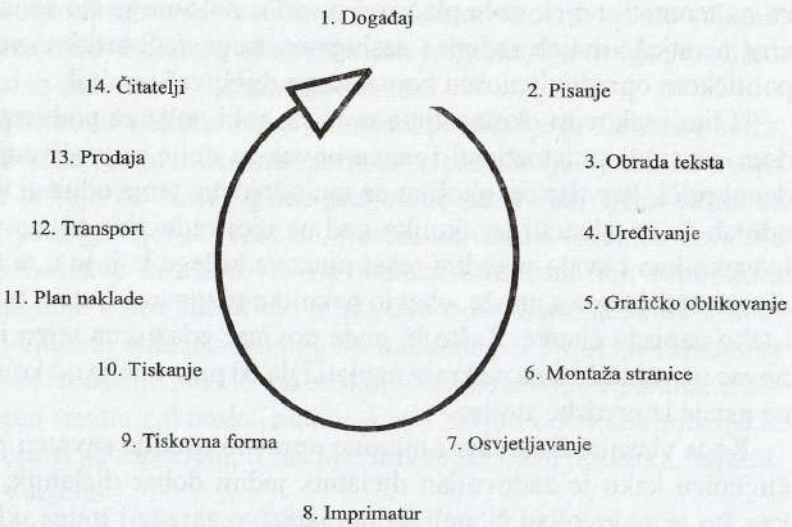

9.1 Desk

Urednici koji rade u novinskom *desku* neprestance, u ogromnoj ponudi novinarskih uradaka, biraju koje će vijesti ići u tisak za sutrašnje izdanje. Neke manje vrijedne vijesti i manje bitna dnevna zbivanja ponekad završe u košarici te nikada niti ne dođu pred oči čitatelja ili budu znatno skraćene uredničkim *škaricama*, tek kako bi događaj bio popraćen, a novina popunila ukusne uske stupce na bočnim dijelovima stranice, rezervirane za kratke vijesti. Upravo te kratke vijesti omogu-

[36] MALOVIĆ, S., isto, str. 50.

ćuju raznolikost i ljepši prijelom novinske stranice, a čitatelje ukratko, s malenom fotografijom, informiraju o jučerašnjim manje bitnim događanjima. Nekada su, pak, upravo ti stupci prikladni i za najavljivanje budućih zbivanja u tri do sedam redaka duljine.

Upravo u *desku* provjeravaju ima li svaki tekst točno naveden izvor, ima li *lead* i *sublead* koji odgovara na ranije navedene upite i, na koncu, je li vijest jasna i potpuna za objavljivanje. Ukoliko uposlenici u *desku* smatraju kako je pristigla građa nejasna ili teško razumljiva, zadržat će ju i predati glavnom uredništvu na razmatranje. Oni će, najčešće, od autora zatražiti pojašnjenje te preinačenje ili, rjeđe, ponovno pisanje teksta. U pravilu bi se trebali, kako urednici u *desku* tako i glavno uredništvo, za bilo kakovo preinačenje pristigle građe, makar je riječ o tek jednoj rečenici, posavjetovati s autorom.

Događalo je se da urednici u *desku*, katkad i redaktori, *zaborave* svoju namjenu te uvelike ispravljaju riječi, izričaje, čak i cijele rečenice. Oni, pak, moraju uvijek imati na umu kako je njihova zadaća paziti na poštivanje pravila pisanja u pristigloj građi i upozoravanje novinara na moguće pogrješke, a ne izmišljanje pogrješki i diranje u svetost novinarova osobnog stila pisanja teksta.

Nije bez razloga među novinarima izrođena pošalica kako se novina pretvara u *slikovnicu* pa i *trgovačku svaštaru*. Često je urednicima u *desku* bitnije *raspaliti* fotografiju, čak i na štetu teksta, negoli stvoriti više prostora objavi pisanih podataka. Također, otišlo se u krajnost i sa silnim popratnim sadržajima te više nije moguće otvoriti novinu, a da iz nje ne ispadne nekakova reklamna ponuda. Žalosno je, ali istinito, da je suvremeno novinstvo nametnulo kriterije u kojima se na sve više pazi negoli na novinare i njihov rad. Ispada kako se kupce traži nuđenjem programa dalekovidnice, objavom osmrtnica, prodajom knjiga i drugih publikacija, glazbe, filmova, plakata, kalendara, romana, naljepnica i školskoga pribora uza tisak i još svakojakih sitnica koje bi se moglo nabrajati do unedogled.

Dakako, sve to je potrebno i zanimljivo, oglašavanje je vrlo bitan činitelj opstanka novine jer donosi više novca od same prodaje, ali je negdje u evoluciji novinstva zaboravljeno ono bitno:

- novina postoji radi prijenosa informacija čitateljima;
- u novini su najbitniji novinarski uratci, dakle tekstovi i njihov sadržaj;
- sve ostalo je popratna i manje bitna stvar.

Na uposlenim u *desku* je vrlo zahtjevna i osjetljiva zadaća *rušenja* već prelomljenih stranica ukoliko se u zadnjem trenutku, prije zaključenja novine za tiskanje, dogodi neka iznimno bitna vijest (teroristički napad, tragična nesreća, objava rata, smrt istaknute osobe, itd.). Tada ti ljudi moraju pokazati sposobnost i odgovornost, ali i brzinu ubacivanja nove građe, kako zbog pomicanja jednoga ne bi (ili ipak bi, ali u što je moguće kraćem roku) kasnila sva izdanja novine.

Upravo ta kašnjenja i naglo probijanje postavljenih rokova dovode do znatnih gubitaka novca. Primjerice, ukoliko novina ima prekogranična izdanja, zrakoplov sa sutrašnjim brojem bit će odgođen glede odgode tiskanja, što iziskuje ogromne novčane troškove. Nisu zanemarivi niti novčani gubitci pri kašnjenju u najobičnijem prijevozu tiska kombijima i drugim vozilima. Ipak, dugoročno gledano, to je prihvatljiva žrtva jer svježina informacija i uspješno izvedena akcija ubacivanja novih događaja čuva stare i dovodi nove čitatelje, a to novini jamči ugled i povećanje zarade, dakle opstanak.

9.1.1 Redaktor, lektor, korektor

Za potpunu informativnost i čitkost jezičnoga dijela novinarskoga komuniciranja, pored autora, brinu se posebni novinari: urednici-redaktori, lektori i korektori, zaposleni u *desku*.

Posao ***urednika-redaktora*** jest obrada, skraćivanje i usklađivanje informacija te davanje naslova, nadnaslova i podnaslova tekstovima. No, sve to je završnim poslom u mnoštvu sitnih predradnji: razgovora u redakciji i dogovora s dopisnicima koji su obavljeni toga dana ili ranije putom brzoglasa, dalekopreslikača, ili mreže. Skoro je pravilo da u hrvatskim shemama rada u tiskovini posao redaktora u potpunosti obnašaju urednici pojedinih rubrika, dok u velikim kućama zapadnoeu-

ropskih i sjevernoameričkih zemalja redakturu odrađuju osobe zaposlene samo na tom poslu u golemu stroju koji se naziva novinarstvom, bilo da je riječ o dnevnom, tjednom, mjesečnom ili periodičnom.

Redaktori su obično novinari koji su prošli sve etape novinarskoga rada i stekli nužno znanje za obavljanje složenoga, osjetljivoga i odgovornoga posla obrade teksta, interveniranja i uređenja do stupnja koji omogućuje njegovo objavljivanje. Redaktor nemilosrdno skraćuje tekst u slučaju kada novinar nije sam u mogućnosti ocijeniti koliko prostora određena informacija zaslužuje ili ju, što je još gore, iz osobnih razloga precijeni. Upravo je stoga u novinarskim krugovima dogmom postala izreka kako *samo Ustav nije moguće kratiti*. Redaktor se oslanja na novinarovo poznavanje struke, dakle na to da je vijest pisana u obliku obrnute piramide te da može odrezati određen broj odlomaka od kraja prema *leadu*. Ipak, kraćenja ponekad nemaju mjeru te je tekst potpuno podređen prijelomu. Tako se dogodi da pri kraćenju neopisivo *isjeku* tekst, izbace stvari bez kojih tekst niti ne može postojati, što u javnosti ide na teret novinaru za kojega čitatelji stječu dojam nesposobna i nepismena izvjestitelja.

Lektori bi trebali biti stručnjacima najviše izobrazbe, široke opće i osobne kulture, načitani i izoštrenih kriterija. Oni tekst dobiju nakon redaktora, ispravljaju jezično-stilske grješke, nalaze pravu mjeru između autorova načina izražavanja i potrebe za dotjerivanjem teksta u sklad s redakcijskim zahtjevima. Uklanjaju neujednačenost odnosno *maglovitost* iz napisanoga. No, lektori ne smiju biti dogmatični i nepotrebno zamjenjivati riječi koje nisu dvojbene. Moraju imati razumijevanja, ali istodobno i odlučnost umiješati se u slučajevima kršenja normi književnoga jezika.

Dakle, nakon što novinar napiše tekst, predloži nadnaslov, naslov, podnaslov, međunaslov, a u suradnji s fotoizvjetiteljem, i potpis ispod fotografije, ta sirova građa stiže u ruke redaktora i lektora koji ju krate, obrađuju i prerađuju. Hoće li to uraditi uspješno ili manje uspješno, ovisi o pojedincima i njihovu profesionalnu odnosu prema struci i poslu.

Korektor je posljednji pročistač konačnoga. Dužnost mu je zanemariti smisao teksta i obratiti pozornost na slova pošto je on *lovcem*

na grafičke i pogrješke pri tipkanju koje novinari, kao *brzi čitači*, ne će zamijetiti. Ipak, danas sve više korekturu rade grafički i urednik rubrike koji nadzire obradu teksta i daje *imprimatur* (konačno odobrenje za objavu neke publikacije, dakle za prijelom i tiskanje). Inače, pojam *imprimatur* znači *neka se tiska*. To je pismeno odobrenje urednika za tiskanje određene građe. Davatelj odobrenja za tiskanje snosi i odgovornost za moguće pogrješke.

9.2 Grafika

Grafičko je oblikovanje složenim postupkom u novinstvu i kreiranju izgleda stranice, članka, rubrike i cijele novine. Fotografijama, crtežima i grafikonima danas se izražajnije mogu posredovati poruke pa grafičko oblikovanje ili dizajn, kao umjetnost i znanost vizualnoga oblikovanja poruka, postaje snažnim izražajnim sredstvom u javnom komuniciranju. Grafički je urednik čovjek koji iz redakcijske sirovine – teksta priređenoga za tiskanje, fotografija i crteža oblikuje novinski proizvod koji će, potom, biti umnožen u tisućama primjeraka i dospjeti do više tisuća potrošača / čitatelja. Tek nakon njegova rada, posljednjih pregleda i provjera urednika, slijedi tiskanje prema ranije urađenom planu naklade.

Suvremeno je novinarstvo nametnulo primat izgledu stranice i grafičkoj obradi teksta nad njegovim sadržajem. Tako su česti slučajevi kada se od novinara traži da vijest od pet redaka proširi na dvadeset jer *tako zahtijeva unaprijed prelomljena stranica*, dok u slučaju kada nema prostora, neku temu od kartice treba *srezati* na petnaest ili dvadeset redaka. Novinari su posebno osjetljivi na tu uredničko-grafičku neosjetljivost. Unaprijed prelomljene stranice uistinu je teško i zahtjevno dorađivati i taj posao oduzima dragocjeno vrijeme, ali je smiješno tražiti od novinara izmišljanje *mesa* za tekst koji treba razvući ili, u drugom slučaju, izbacivanje vrlo bitnih podataka iz teksta čiji prijelom traži manje slovnih znakova od prijelomom određenoga broja.

9.3 Prodaja

Svaka tiskovina vodi izniman račun o prodaji svojega proizvoda jer, na koncu, u tomu jest i cijela stvar. Danas postoje veliki lanci specijalizirani za rasturanje i prodaju novina. Izdavači s tim kućama sklapaju ugovore, plaćajući im usluge postotkom od prodaje. Ugovara se i planska remitenda (povrat neprodanih novina). Mjerenje količine povrata novina s pojedinih prodajnih mjesta jedino omogućuje planiranje njezina ravnomjerna rasturanja, prema zahtjevima tržišta.

Prevelik povrat uzrokuje troškove i prvom je naznakom problema. Voditelj prodaje vodi račun i o prisutnosti novina na tržištu, pravodobnu raznošenju i nadzorom nad svim što se zbiva s novinama u prodaji.

Rasturanje je vezano uza brojne igrice u ratu konkurenata za ovladavanjem tržištem i boljom prodajom. Prečesto tvrtke za razvoženje novina korumpirano igraju za onoga tko više plati. Primjerice, ako kasne one novine od kojih vozači kamiona za rasturanje dobiju *masnije napojnice*, kamion ne će krenuti prema prodajnim mjestima s novinama koje su pristigle ranije, dok ne stignu one koje kasne. Dakako, riječ je o zakonski kažnjivu djelu jer se krši sklopljeni ugovor između novinske kuće i tvrtke za rasturanje, ali svako kašnjenje i zastoj uvijek je lagano pravdati pa niti ne bude sankcija. Novine često uopće nemaju izbora jer je malo rasturača tiska, dok samostalno rasturanje previše stoji, napose za novine s manjom nakladom. S igricama se ne prestaje u prometu, nego ih se nastavlja na prodajnim mjestima, na kojima *podmazan* trgovac dobro znade koje novine idu na vrh, koje će istaknuti, a koje *sasma slučajno* gurnuti ispod.

Pojedine novine obaraju cijenu primjerka ispod ustaljene cijene koje se ostali konkurenti pridržavaju, izravno ciljajući na umirovljenike i studente s tanjim lisnicama odnosno manjim izvorima prihoda. No, kvalitetna novina ipak se za tržište bori tekstovima.

Posebno zanimljiva vrst prodaje novina jest putom kolportera, uličnih trgovaca tiskovinama koji, radeći za određenu novinsku kuću, glasno uzvikuju naslove njezinih udarnih tema toga dana, privlačeći pozornost prolaznika koji onda od njih kupuju novinu.

10. ČITATELJI

10.1 Povratna informacija učinka

Da bi bila djelotvorna, svaka ljudska djelatnost nastoji pomoću ''feedbacka'' (povratne informacije učinka) što uspješnije postizati najviši učinak[37].

Pisma uredništvu svakako su jednim od načina slanja povratne informacije novinaru. Vrlo su značajnim pokazateljem, između ostaloga i zato što pridonose jasnijem uvidu u raspoloženje i potrebe šire javnosti. Uredništvo i novinari koji pametno iskoriste ta pisma mogu proširiti kontakte s najširim slojem puka. Jasno je kako pisma čitatelja ne nude cjelokupnu sliku potreba jedne zajednice, ali uvelike pomažu u slaganju slagalice u kojoj svaki kontakt na relaciji novinar-čitatelj nudi još jedan komad u konačnu mozaiku koji, usput rečeno, nikada ne će biti dovršen.

Pojedine novinske kuće pisma čitatelja objavljuju na svojim stranicama, a veća je profesionalnost toga lista ukoliko odabir pisama za objavu vrši upravo prema kvaliteti primjedbi unutar tih pisama, dakle ukoliko ih objavljuje bilo da govore pozitivno o listu ili nude praktične savjete za pojedine promjene i usavršavanja. Nerijetko, objavljena pisma čitatelja sežu i dalje od obraćanja novini. Njihovi se pisci osvrću na društvene probleme i predlažu rješenja, otkrivaju i stvaraju nove teme za istraživanje.

Pored pisama čitatelja, komuniciranje se odvija i na drugim razinama, putom agencija za ispitivanje javnoga mnijenja, statističkih zavoda, raspita po ulicama ili putom brzoglasa, elektronske pošte, i sličnoga. Upravo razvijanje dvosmjernoga komuniciranja s pukom treba biti jednim od temeljnih stupova rasta tiskovine koja će prema potrebama šire javnosti i graditi politiku svoje redakcije.

[37] SAPUNAR, M., *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, isto, str. 51.

10.1.1 Ispravka i demanti

Demanti i ispravka oblicima su negativne povratne informacije i njima se nešto poriče, niječe, opovrgava i ispravlja. Na njih ima pravo svatko komu su prava ili ugled ugroženi objavljenim napisima u tiskovini. Nužno je podvući razliku između ispravka i demantija. Tiskovina objavljuje ispravak samo na zahtjev oštećene strane i to u roku od trideset dana od dana objavljivanja spornoga teksta, dok demanti može objaviti i nakon toga roka i njegova inicijativa često pripada redakciji, a ne oštećenoj strani, jer želi opovrgnuti objavljenu neistinitu informaciju i popraviti moguću ili nastalu štetu.

Jednom riječju, do demantija i ispravka mora doći uvijek ako i kada novinar ili medij pogrešno, lažno i uvredljivo izvješćuje javnost. I to je preventivna higijenska mjera kojom se novine i javna glasila ograđuju od novinara koji zloupotrebljavaju svoj položaj[38].

Ipak, ništa kao opovrgavanje novinskih napisa ne može biti u službi same vlasti. Kao što je svojedobno zapisao i Machijavelli, mudrost politike nigdje ne dolazi do izražaja kao kada se radi o demantiju. Baš tu politika svoje nakostriješeno *orlovo perje* mora splesti u *lisičji rep*.

Tako vlast dopuštajući napade na sebe, na određen način ispušta ''probne balone''. Ukoliko ''baloni prođu'', vlast se predstavi narodu kao ''otac ideje''. Ukoliko ''balon ne prođe'', vlast daje demanti i odriče se tog svoga ''planskoga kopileta''. Tako je i preko demantija prst vlasti uvijek u žilama kucavicama javnosti kojoj mjeri otkucaje / puls /. (...)

U pravilu, za takve tekstove vlast se služi novinarima bez analitičke sklonosti, neobrazovanima i onima što ih profesija posprdno naziva ''specijalistima za uho, grlo i nos''. U biti su, navodno, dobro obaviješteni, s premijerima piju jutarnju kavu, miljenici su (...) imaju ''dobro i pročišćeno uho za otkucavanje''. Važe kao hrabri, ali u biti ''pljuju i bljuju'' dirigirano, s dokumentima koje im je upravo vlast dala na uvid. Jasno, tajno, kao onima što ''jedu političkoga susjeda'' ili neprijatelja i svojom halabukom, ali ''poput svih pudlica'' i ''podvijanjem repa''

[38] SAPUNAR, Marko i TOMIĆ, Zoran, *Demanti i ispravak: da ili ne i kada?*, Motrišta br.12, Matica hrvatska Mostar, Mostar, 1999., str. 129.

ukoliko zatreba nadoknađuju nemogućnost istinske analize. Takvi su novinari potrebni svakoj vlasti[39].

Ukoliko, pak, neko tijelo objavi priopćenje ili bilo koje druge podatke koji sadržavaju pogrješke, a uredništvo ih, nesvjesno tih pogrješaka, i objavi, naknadni ispravci koje to tijelo pošalje moraju mu biti jasno i pripisani. U protivnom će krivnja za objavljenu pogrješku pasti na samu tiskovinu.

11. NASTAVAK PRIČE

11.1 Objava priče na mreži

Danas je skoro postalo praksom da informativne mrežne stranice svakoga jutra ili kasno navečer, kada pojedine tiskovine već na svojim mrežnim izdanjima objave jače tekstove sutrašnjega broja, prenesu jedan broj tekstova s mrežnih izdanja dnevnih tiskovina, dakako uza obvezu potpisivanja novine i novinara (premda se često tu nađe samo potpis tiskovine). Prijenos tekstova na mreži također je dobrom informacijom za novinara o vrijednosti njegova uratka, napose jer na tekstove na mreži čitatelji, uglavnom, mogu iznositi javne primjedbe i mišljenja, a oni su dobrim pokazateljima za novinara. K tomu, tekst prenesen na mreži pročitat će šira čitateljska publika nego u slučaju da je ostao ograničen isključivo na tiskovinu u kojoj je objavljen.

11.1.1 Mreža kao konkurencija tiskovini

Kao što je već spomenuto, ponekad sama tiskovina na svojim mrežnim stranicama u večernjim urama objavljuje tekstove iz sutrašnjega izdanja. Ona u tom slučaju ne ostavlja prostor brizi kako će neki konkurentski list *ukrasti* informaciju jer je već kasno i ne može ju sutra objaviti. No, objava teksta na mreži, večer prije njegove objave u tiskovini,

[39] ŠAGOLJ, S., isto, str. 145.

samo je po sebi oblik konkurencije jer onaj tko pročita vijesti navečer i zna kako su mu ponuđene sve bitnije informacije, rijetko ima potrebu ujutro kupovati novinu.

Rješenje toga problema moglo bi biti u tomu da tiskovine naplaćuju čitanje svojih tekstova na mreži u večernjem izdanju i na dan kada su objavljeni u novini. Poslije toga može ih se besplatno nuditi, ali dok ne navrše otprilike tjedan dana ili kako se već uredništvo dogovori, dok starije članke od toga treba smatrati pismohranom s vrijednim podatcima čije čitanje opetovano treba naplaćivati.

Najbolje je rješenje omogućiti prijavljivanje svakoga pojedinog korisnika mrežnoga izdanja koji će, nakon uplate tražene novčane svote putom broja bankovne kartice, dobiti korisničko ime i zaporku za tekući mjesec, s pomoću kojih će ulaziti na mrežne stranice tiskovine na kojima će moći pročitati sve što je u ponudi, bez ograničenja.

11.2 Zanimanje drugih kolega / medija

Novinar vjerojatno doživi najveću nasladu taštine, zadovoljstvo i ispunjenje kada se njegove priče uhvate kolege iz drugih medija, bilo na pozitivan način, tako da ju nastave istraživati i obrađivati, ili negativan, tako da ju iskritiziraju (nažalost, najčešće ne iz profesionalnih nego iz pobuda pakosti i ljubomore) u komentarima, kolumnama ili na stranicama namijenjenim za karikaturistova zasvjedočenja o zanimljivim temama. Svaki se novinar, pisac, pjesnik i stvaratelj drži mudroslovice: *Za dobrim se konjem prašina diže* te je uvijek bolje polučiti komentare i reagiranja čitatelja ili kolega, ma kakova ona bila, negoli trajati i nestati u tišini.

11.3 Nastavak priče

Novinar mora pratiti razvitak određene situacije kroza dulje vremensko razdoblje i tako ustanoviti je li došlo do poboljšanja ili pogoršanja

onoga o čemu je pisao, kako bi mogao dodatno informirati čitatelja kojem je predočio prvotnu priču.

Za nastavak priče valja prikupiti nove bitne podatke i šire ju istražiti. Preporučljivo je kontaktirati i s više osoba te pokušati *iskopati* još *sočnih* detalja iz prošlosti. Treba pronaći nove podatke i novi kut gledišta jer se ne smije dogoditi ponavljanje prvotnih fotografija ili teksta, što je ravno krivotvorenju i znači novinarovu lijenost, nespremnost i nesposobnost za daljnje istraživanje – znači laganje čitatelju. Kako se u prvotnom pisanju novinar usredotočio na posebno zadovoljavanje upita: *što*, *tko*, *gdje* i *kada*, u nastavku priče može podrobnije brinuti o upitima: *kako* i *zašto*.

12. ZAKLJUČIVANJE PRIČE

12.1 Komentar / kolumna

Prema svim događajima i pojavama redakcija mora zauzimati stajalište koje stariji novinari, s godinama iskustva u struci, izražavaju u obliku komentara i kolumni. One, dakako, ne smiju biti običnim prepričavanjem ili ponavljanjem (odnosno nekritičkim usvajanjem) tuđih stajališta.

Kako bi opravdali namjenu, komentari trebaju ući u srž problema, pružiti čitateljima dublji, detaljniji pogled u pozadinu stvari, pomoći im svestranije se orijentirati kako bi i sami zauzeli svoje gledište. To iziskuje stručnost, sabranost i potpunu upućenost pisca komentara u temu koju obrađuje. Novinsko komentiranje proželo je novinarstvo i publicistiku spajajući najbolje čimbenike tih dvaju oblika izražavanja.

Problem kolumni jest u tomu što su danas sve češća postojanja *kolumni radi kolumni* te njihovi autori obrađuju već zastarjele stvari, prerađuju tuđa mišljenja bez znakova navoda, pišu kolumnu bez posebnoga nadahnuća i u posljednji trenutak, samo kako bi se pojavila na strogo određen nadnevak, kako bi uza njihovu fotografiju pisalo *kolumnist*

dana. Takovo što nepovratno srozava ugled autora, ali i potkopava vjerodostojnost tiskovine. Suvremeni pisci kolumni, uza čast izuzetcima, trebali bi zaroniti u djela svojih prethodnika u vremenima kada je pisanje kolumne značilo novinarski prestiž, ali kada autorova taština nije uvjetovala kolumnu, nego kvaliteta kolumne jamčila autoru pozornost koju priželjkuje, za kojom traga.

Bilo komentarom ili kolumnom, stariji kolega obično zaključi priču novinara istražitelja koji je uspio poljuljati svakodnevicu, podražiti javno mnijenje i postati temom vrijednom komentara.

13. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

13.1 Povijest u žurbi

Kroza povijest i razvitak novinarstvo se kretalo u okvirima modela jednosmjerna razvrstavanja i prosljeđivanja informacija primateljima. Taj je model imao tri podsustava: tko informacijama raspolaže i odlučuje što će biti priopćeno (uglavnom vlast), tko informaciju konačno uobličuje (novinari) i tko ju prima (čitatelji). Od prvih novina rimskoga cara Gaja Julija Cezara do danas, taj je model besprijekorno djelovao, a preporodio se čak i u medijima radija i dalekovidnice.

Nekoć je pojašnjenje pojma novinarstva bilo jednostavno, činile su ga brzina, točnost i poznavanje svojega grada. Dogodi se negdje ubojstvo, tučnjava, pljačka, prometna nesreća ili požar i eto novinskoga izvjestitelja, prvoga ili među prvima na mjestu događaja. Pobilježi činjenice, provjeri točnost imena i odjuri kako bi uručio uredniku vijest, prije zaključenja broja. Novinarstvo se zvalo *povijest u žurbi* – kako to zapisa Vladimir Pavlinić u knjizi *Stil i jezik novinara.*

No, kako su radio i dalekovidnica, napose mreža, kao novi sustavi elektroničkoga komuniciranja, omogućili i medijski dijalog javio se novi oblik novinarstva – javno komuniciranje u kojem danas svatko prima, ali i daje informacije. Tako novinar više nije običnim dojavljivačem, informatorom, nego istraživačem koji nastoji proniknuti u bit svakodnevice. Suvremeni novinar, koji više ne čeka na ponuđenu informaciju nego izlazi iz redakcije i traži ju, razvio je najnoviji, revolucionarni, oblik novinarskoga izražavanja – istraživačko novinarstvo koje izaziva reagiranja, potrese, erupcije i otkrića kao niti jedna vrst izražavanja dosad. Danas se od novinara više ne očekuje toliko vještina brzoga zapisivanja golih činjenica koliko sposobnost pronicanja u društvene i ine pojave, jer on više nije toliko usmjeren na događaj koliko na pozadinu i stalno traženje tema.

Kako su odlike suvremenoga novinarstva: agresivnost, objektivnost, dokumentiranost, vjerodostojnost, neovisnost i nedodvoravanje središtima moći, tako je nužnost dobro novinarovo vladanje jezikom, stilistikom, logičkim potkrjepljivanjem postavki, retorikom kao vještinom uvjeravanja, ali i temeljnim glumačkim sposobnostima koje dođu do izražaja u ophođenju s nepristupačnijim sugovornicima.

Novinar 21. stoljeća teži sam proniknuti u srž događanja što svakodnevno klize, jer on nije kao mnogi koji na te događaje gledaju neposredno, ali ne znaju u čemu je njihova bit i njihovo povijesno odnosno značenje u odnosu prema budućnosti. On vidi i shvaća ono što drugi ne primjećuju.

Tako je suvremeno novinarstvo istraživačko i stvaralačko, analitičko i uvjeravajuće, dijaloško i poliloško i, povrh svega, odgovorna djelatnost u kojoj novinar mora, pored svih nabrojanih kvaliteta, odlika i obveza profesije, zadovoljiti i načela demokratičnosti, mnogostranosti, nadanja, ljubavi i suosjećanja.

Premda se možda tako doima, zadaća prikupljanja i komunikativnoga oblikovanja vijesti u suvremenom novinarstvu nije nimalo ugrožena. Štoviše, potražnja za tom vještinom sigurno će sve više rasti u *globalnom selu* u kojem novosti u trenutku stižu s jednoga na drugi kraj svijeta, sustižući jedna drugu. Upravo su tu nenadomjestivi virtuozi brzoga, kratkoga, jasnoga i zanimljivoga priopćavanja javnosti.

POGOVOR

Čarobnih pet

Ovo je doba medija. Informacija danas određuje ritam života svakog čovjeka. Nema takva kutka na ovome planetu gdje ljudsko biće iz minute u minutu, cijeloga dana, svakoga dana, mediji ne bombardiraju informacijama. Mediji su zakon, a vojska novinara barata silovitim oružjem. Gdje gori, zašto boli, otkud smrdi, tko krade, kako lažu, što nam rade... Informacijom. (Dez)informacija ruši vlade, krši ljudske sudbine ili - pokreće životni boljitak.

Zato novinar s radnim mjestom i radnim vremenom policajca i prostitutke, ne može biti samo znatiželjan i borben entuzijast. Tragač za istinom kroz čarobnih pet W u svojoj borbi za tri rečenice na uskom novinskom stupcu, mora biti vrhunski stručno naobražen. Jer samo naobraženu novinaru ići će od ruke othrvati se manipulacijama - od izvora informacije, preko političkih velova do indoktrinacije medijskih vlasnika.

Zato je to zanat mladih jer moraju biti akademski građani. Novinari moraju biti mladi kako bi bili hrabri ne samo uskočiti u ratnu paljbu, nego i biti hrabri u neovisnosti.

Osobito mi je zadovoljstvo pružiti vam na razgled raščlambu zakonitosti i tijeka novinarskog posla - rad mladoga novinara Večernjeg lista Darke Juke. Stručno, analitično, pregledno i u osobnoj dosadašnjoj praksi utemeljeno štivo novinara mladog kao što je hrabar hrvatski leksik koji rabi i visokomoralni zahtjevi koje nadaje sebi, svakom kolegi, struci u kojoj živi.

To je put ovoga teškog, a zamamnog poziva.

Edita Pantelić,
dugogodišnja urednica u Večernjem listu u Zagrebu

Zagreb, prosinac 2006.

LITERATURA

- GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko, *Novinarstvo – teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993.;
- Mrežna stranica na adresi: http://www.media-diversity.org
- KLAIĆ, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi A-Ž*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984.;
- LETICA, Zvonko, *Televizijsko novinarstvo – temelji profesionalizma*, Disput, Zagreb, 2003.;
- MALOVIĆ, Stjepan, *Novine – drugo, obnovljeno izdanje*, Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2003.;
- MARIĆ, Tihomir, *Medijska politika – Od indoeuropskog pranaroda do Ujedinjenih naroda*, Ziral, Mostar / Zagreb, 2003.;
- PAVLINIĆ, Vladimir, *Stil i jezik novinara*, Udruga za demokratsko društvo Zagreb, Zagreb, 2001.;
- PIERRE, Albert, *Histoire da la Presse*, Presses Universitares de France, Paris, 1996.;
- SAPUNAR, Marko, *Opća povijest novinarstva*, ITG, Zagreb, 2002.;
- SAPUNAR, Marko, *Osnove znanosti o novinarstvu – treće, dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, Naprijed, Zagreb, 2000.;
- SAPUNAR, Marko, *Teorijski aspekti novinarstva*, ITG, Zagreb, 2001.;
- SAPUNAR, Marko i TOMIĆ, Zoran, *Demanti i ispravak: da ili ne i kada?*, Motrišta br.12, Matica hrvatska Mostar, Mostar, 1999.;
- SAPUNAR, Marko / TOMIĆ, Zoran i SKOKO, Iko, *Prilozi za povijest novinarstva u Bosni i Hercegovini*, Centar za studij novinarstva Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 1999.;

- Skupina autora, *Suvremeno novinarstvo*, Stvarnost, Zagreb, 1964.;
- ŠAGOLJ, Smiljko, *Lokalne televizije u globalnom selu*, HKD Napredak Split, Split, 2005.;
- ŠAGOLJ, Smiljko, *Povijest filmskog i TV izvješćivanja*, HKD Napredak Split, Split, 2005.;
- ŠAGOLJ, Smiljko, *TV abeceda – Uvod u novinarstvo*, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Mostaru / HKD Napredak Split, Mostar, 2002.

KAZALO

UMJESTO PREDGOVORA 5

1. UVOD 7

2. NOVINAR I NOVINARSTVO 8
2.1 Novinar 8
2.1.1 Mišljenja o novinarima 10
2.2 Novinarstvo 11
2.3 Medij 12
2.4 Novinar bi morao 14

3. PODATAK 17
3.1 Podatak kao zametak priči 17
3.2 Privlačnost neobičnosti 20

4. UREDNIK / PRODAJA PRIČE 22
4.1 Glavni i odgovorni urednik 22
4.2 Urednici pojedinih rubrika 24
4.3 Kolegij, kratko savjetovanje s urednikom ili tajnovitost 26

5. IZLAZAK NA TEREN 28
5.1 Oprema koju bi terenski novinar trebao imati uza sebe 28
5.2 Pismohrana 30
5.2.1 Gonzo novinarstvo 31
5.3 Istraživanje 32
5.3.1 Metode i tehnike novinarskoga istraživanja 35
5.3.2 Intervju kao maska podrepašima 37
5.4 Djeca u medijima 38
5.5 Novinarska iskaznica 39
5.6 Novinarska načela 40
5.7 Etika, predrasude 42
5.8 Opasnosti 45
5.9 Izvor informacije 47
5.10 Fotoizvjestitelji 54

6. POVRATAK U REDAKCIJU 57
6.1 Vrjednovanje teksta 57
6.2 Pisanje teksta 59
6.2.1 Lead 61
6.2.2 Sublead (smještanje događaja u okolje) 63
6.2.3 Navođenje imena i titula 63
6.2.4 Uporaba oznaka za vremenska razdoblja 66
6.2.5 Jezik, pravopis i gramatika 66
6.2.6 Stil, prepoznatljivost 68
6.2.7 Okvir 69
6.2.8 Naslov 69
6.2.9 Potpis pod tekst i fotografiju 70
6.2.10 Naputci za izvjestitelje 72
6.2.11 Etiketiranja 73
6.2.12 Propaganda, stranačko novinarstvo, senzacionalizam, žuti tisak 73
6.3 Daktilografi 75
6.4 Izobrazba 75

7. CENZURA 78
7.1 Cenzura i kleveta 78
7.1.1 Pozitivna cenzura 81
7.2 Kupovina i zavođenje novinara 82
7.3 Vlasnik i novinar 84

8. ZAPOSLENICI 85
8.1 Zaposlenici 85

9. TEHNOLOGIJA 88
9.1 Desk 88
9.1.1 Redaktor, lektor, korektor 90
9.2 Grafika 92
9.3 Prodaja 93

10. ČITATELJI 94
10.1 Povratna informacija učinka 94
10.1.1 Ispravka i demanti 95

11. NASTAVAK PRIČE 96
11.1 Objava priče na mreži 96
11.1.1 Mreža kao konkurencija tiskovini 96
11.2 Zanimanje drugih kolega / medija 97
11.3 Nastavak priče 97

12. ZAKLJUČIVANJE PRIČE 98
12.1 Komentar / kolumna 98

13. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE 100
13.1 Povijest u žurbi 100

POGOVOR 102
Čarobnih pet 102

LITERATURA 103